LIETUVOS GEOGRAFINIAI OBJEKTAI

LEGENDOS PASAKOJA

ŠVIESA

TURINYS

PRATARMĖ

Dažnas Lietuvos miestas, piliakalnis ar ežeras, net didesnis akmuo turi savo legendą. Tai mūsų protėvių žodinės kultūros palikimas, perduodamas iš kartos į kartą. Jūsų rankose legendų ir padavimų knyga apie Lietuvos geografinius objektus: riedulius, ežerus ir upes, kalvas ir piliakalnius, miestus ir kaimus.

Leidinio idėja kilo keliaujant su mokiniais po gimtąjį kraštą. Pastebėjau, kad įvairiose ekskursijose ir išvykose vaikams sunku klausytis gido pasakojimo, jei jis būna perkrautas faktais ir datomis, prikaišiotas nesuprantamų moksliškų žodžių. Bet užtenka pradėti pasakoti legendą... Stebuklinis pasakojimas visuomet užburia – jis verčia suklusti, nes čia svarbus kiekvienas žodis, įdomi menkiausia detalė, nukelianti klausytoją į nepažintą ir paslaptingą praeities pasaulį. Todėl šią knygą pirmiausia skirčiau mokytojams, pasiryžusiems vesti savo auklėtinius legendų takais.

Padavimo ar legendos skaitymas, pasakojimas per geografijos pamokas gali būti puikus mokinius aktyvinantis metodas. Pamokos pradžioje išgirsta legenda sužadins jaunimo susidomėjimą ir kūrybingumą, padės lengviau įsiminti objekto pavadinimą, kilmę, geografinę padėtį. Bet svarbiausia – kuo didesne įvairove ir paslaptimi mokytojas apgaubs vadovėlio pasaulį, tuo dažnesni svečiai jame bus mokiniai, tuo gyviau ir natūraliau vyks geografijos ir jauno žmogaus dialogas.

Knyga pravers ir būsimam pedagogui – studentui, ir ekskursijų vadovui, o ir kiekvienam, kas mėgsta keliauti mūsų krašto keliais ir takeliais.

Gitana Kazimieraitienė

ALYTAUS

APSKRITIS

DRUSKININKAI

Druskininkų savivaldybė

Drùskininkai – kurortinis Pietų Lietuvos miestas pasienyje su Gudija, nuo 2000 m. – savivaldybės centras. Aplinkui banguojantys pušynai kartu su smėlynais, Nẽmuno, Rãtnyčios, ežerų, ežerėlių vandenimis formuoja ypatingą mikroklimatą. Tačiau Druskininkų kurortas kadaise įsikūrė dėl ten trykštančių mineralinių šaltinių. Dar XVIII a. sūriuosius apylinkių vandenis gydymui pritaikė Drùskininkų gyventojas Sūrutis. Jis dideliuose kubiluose šildydavo sūriųjų šaltinių vandenį, paskui išpilstydavo į mažesnius ir į šiuos sodindavo ligonius. Tuometinis Lenkijos ir Lietuvos karalius Stanislovas Augustas 1794 m. išleido dekretą, kuriuo Drùskininkai buvo paskelbti gydomąja vietove. Tačiau tikru kurortu jie tapo tik XIX a., kai Vìlniaus universiteto profesorius Fonbergas ištyrė šaltinių vandenį ir pasiūlė caro vyriausybei steigti čia gydyklą. 1838 m. Rusijos caras patvirtino miesto plėtros planą – tai kurorto gimimo data. Labai sena legenda aiškina, iš kur Druskininkų apylinkėse atsirado sūrieji šaltiniai.

Ant aukšto stataus Nẽmuno kranto stovėjo garsi Liškiavõs pilis. Kartą tos pilies valdovas su dvariškiais medžiojo anapus Nẽmuno. Medžioklė buvo sėkminga. Atsidėkodamas dievams kunigaikštis ketino nušauti sakalą. Visi susirinko ant Nẽmuno kranto, kur buvo paleistas sakalas. Kunigaikštis šovė, ir paukštis, strėlės pervertas, krito į Nẽmuno vandenis. Pilies valdovas puolė paskui auką ir paniro. Kilo sumaištis, visi manė, kad jis nuskendo. Labiau už kitus išsigando ir nusiminė kunigaikščio žmona. Ji bėgiojo Nemuno pakrante, šaukė savo vyrą gailiai verkdama, sūrias ašaras liedama. Po kiek laiko iš vandens su sakalu rankose išniro kunigaikštis – jis buvo gyvas ir sveikas. O toje vietoje, kur nukrito kunigaikštienės ašaros, iš žemės ištryško sūrieji šaltiniai. Čia įsikūrė Druskos miestas – Drùskininkai.

DAUGAI. MERGOS AKMUO

Alytaus rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytiniame pakraštyje, 22 km nuo Alytaũs, prie Daũgų (Didžiùlio) ežero įsikūręs nedidelis Daugų miestelis. Pustrečio kilometro nuo jo Salõs pusiasalyje, prie Didžiùlio, pilkuoja suskeldėjęs ir apsamanojęs mitologinis akmuo. Jis vadinamas Daugų, arba Mergos, akmeniu.

Pasakojama, kad Salõs dvarą valdant grafui Brastauskui, buvo tiesiamas Velnio tiltas. Akmenis tiltui baudžiauninkai turėję plukdyti iš labai toli, per Didžiùlio ežerą. Viena mergina neištvėrusi atsisakė šio darbo. Už tai grafas įsakė nuplakti rykštėmis jos tėvą. Negyvai užplaktas tėvas prieš mirtį savo dukterį prakeikė: „Kad tu akmeniu pavirstum." Taip ir atsitikę – mergina bematant suakmenėjusi...

PUPASODIS. ŽILVIOS PILIAKALNIS

Alytaus rajono savivaldybė

Pùpasodžio gyvenvietė yra rajono savivaldybės pietvakarinėje dalyje, 12 km nuo Alytaũs. Šalia teka Žilviõs upelė, o jos kairiajame krante stūkso Žilviõs, arba Pùpasodžio, pìliakalnis.

Pasak legendos, šis piliakalnis – tai karalaitės Žilvelės tėviškė. Karalaitę pasiėmęs Perkūnas. Kiekvieną pavasarį jis mums primena karalaitės vardą, nes danguje brėžia ugninį „Ž" ženklą.

Kita legenda byloja, kad piliakalnyje gyvena 70 čia buvusios tvirtovės kareivių, kurie dėl savo bailumo buvę užkeikti. Švento Jono naktį jie išeina ant kalno pasivertę zuikiais. Medžiotojai giriasi į tuos zuikius šovę, bet jokia kulka jų neliečianti, mat jie užkeikti.

PAPĖČIŲ PILIAKALNIS

Alytaus rajono savivaldybė

Papẽčiai – nedidelis kaimelis rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, netoli Obelìjos ežero, 28 km nuo Alytaũs. Apie šalia esantį Papẽčių pìliakalnį pasakojamas toks padavimas.

Rytiniame piliakalnio šlaite buvo išlindęs grandinės galas. Suėję žmonės traukė tą grandinę, tačiau ji trūko ir galas įlindo į piliakalnio vidų. Kas bandydavo tą grandinę judinti, tas būdavo įtraukiamas į kalno požemius. Manoma, kad po piliakalnio giraite slypi nugrimzdusi bažnyčia.

PAPĖČIAI. LAUMĖS AKMUO

Alytaus rajono savivaldybė

Metelių regioninio parko teritorijoje, prie Papḗčių kaimo vakarinio pakraščio, Mẽtelio ežero terasos šlaite įstrigęs tamsus granitinis kiaušinio formos riedulys, vadinamas Laumės akmeniu. Jo aukštis siekia 2,1 m, apimtis – 10 m.

Pasak legendos, senų senovėje prie Mẽtelio ežero stovėjo sena sukrypusi trobukė, o joje gyveno burtininkė Laumė. Niekas nežinojo, nei kada ji gimusi, nei kas jos tėvai buvo, nei iš kur ji čia atsirado. Ji turėjo gal šimtą, gal pusantro šimto metų, atrodė sena sena, bet vis nemirė, nors žmonės kiek kartų buvo tarę, kad jos nebėra.

Ilgai niekas nematė burtininkės paežere vaikščiojant, nei pirkutėj šviesos žibant. Sumanė kaimo moterys nueiti Laumės pažiūrėti, bet trobelėje jos nerado. Sugrįžusios į namus paleido dar daugiau gandų apie burtininkę, dar daugiau visokių baisybių papasakojo. Po tų jų kalbų trobelė dingo, o jos vietoje žmonės išvydo didžiulį akmenį. Ir dabar žmonės lenkia šią vietą, jei prireikia vakare ar naktį važiuoti šalia esančiu keliu.

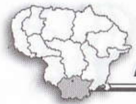
LIŠKIAVA

Varėnos rajono savivaldybė

Liškiavà – miestelis pietvakariniame rajono savivaldybės pakraštyje, Dzūkijos nacionalinio parko teritorijoje, 8 km į šiaurės rytus nuo Drùskininkų, Nẽmuno kairiajame krante.

Pasakojama, kad Liškiavõs pilis buvusi sumūryta iš didžiausių riedulių – nė vienoje kitoje Lietuvos pilyje tokių nesą. Žinoma, kad tai milžinų darbas. Neva joje paslėpti didžiuliai turtai, o požeminiai tuneliai veda į kitą Nemuno krantą.

Pasak legendos, Liškiavõs pavadinimas kilęs nuo kunigaikščio Liškos Žibinto. Jis, paties Jogailos lieptas, nužudė didįjį kunigaikštį Kęstutį – už tai gavo šias žemes. Tačiau netrukus Liška pats buvo nužudytas Kęstučio šalininkų. Jo žmona ilgai gedėjusi savo vyro – liejusi sūrias ašarėles, kurios virtusios Drùskininkų mineralinėmis versmėmis.

VARĖNA

Varėnos rajono savivaldybė

Varėnà – miestas Lietuvos pietuose, prie Meřkio ir Varėnės upių, rajono savivaldybės centras. Istoriniai šaltiniai rodo, kad Varėną įkūrė Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas: dviejų upių santakoje pasistatydino medžioklės sodybą. Yra žinomi Vytauto laiškai, rašyti kryžiuočiams Varėnojè 1413 m. Vėliau čia iškilo dvaras, priklausęs Lietuvos didžiojo kunigaikščio iždininkui Bžostovskiui. Prie dvaro atsirado miestelis. Tačiau apie Varėnõs įkūrimą byloja tokia legenda.

Kadaise gyvenusi medžiotojų ir žvejų gentis. Ją globojusi deivė Varėnė. Promotė padėdavusi žmonėms išgyventi. Pasivertusi lydeka ji varydavo žuvį į tinklus. Miške persikūnydavo į vilkę ir gindavo žvėris į medžiotojų spąstus. Kol žmonės buvo geri ir vertino savo promotės paramą, – atnešdavo aukų, – viskas sėkmingai klojosi. Vėliau žemės gyventojai pasidarė ganėtinai stiprūs ir išpuiko: nebeskyrė pakankamai dėmesio juos globojančiai Varėnei. Įskaudinta promotė paliko gentį. Vien upės, įtekančios į Meřkį, ir gyvenvietės vardas tepriminė globėją.

MERKINĖ

Varėnos rajono savivaldybė

Merkìnė – sena gyvenvietė rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 24 km į vakarus nuo Varėnõs. Miestelis įsikūręs Nẽmuno, Meřkio upių ir Stangės upelės santakoje. Žmonės čia gyveno jau 10 tūkst. metų iki Kristaus – matyt, apsigyveno vos nutirpus ledynams. Istoriniuose šaltiniuose vietovė minima nuo 1359 m., kai Merkìnės pilį pradėjo pulti kryžiuočiai. Miestelis ypač išaugo ir suklestėjo XVI–XVIII a., tada jis jau turėjo Magdeburgo teises. 1387 m. Jogaila būdamas Merkìnėje suteikė Vìlniui miesto teises. Kurį laiką Merkìnė buvo apskrities centras, miestas, svarbesnis už Alỹtų, todėl tuo metu vadintas Dzūkijos sostine. Merkiniškiai ir dabar ją taip vadina. Iš tų didingų laikų atkeliavo viena legenda.

Seniau Merkìnė buvo labai didelis miestas, kaip dabar Vìlnius. Joje buvo net trisdešimt trys bažnyčios, gyveno karaliai ir turėjo ten puikių rūmų pasistatę. Tie rūmai stovėjo ant kalno, kurį dabar vadina piliakalniu. Jis šitaip atsirado. Ėjo seniau kažkokis karalius su didele kariuomene ir apsistojo klony tarp Meřkio ir Nẽmuno. Nakčia prisisapnavo tam

Merkinės apylinkės

karaliui, kad čia bus didelis miestas ir tam mieste reikia jam gyventi, jei nori būti galingas ir turėti ilgą amžių. Nubudęs karalius liepė savo kareiviams supilti kepurėmis didelį kalną ir ant to kalno viršūnės jam gyventi namus. Taip atsirado karaliaus rūmai, ir paskui aplink juos išaugo didžiausias miestas.

LIŠKIAVOS PILIAKALNIS

Varėnos rajono savivaldybė

Prie Liškiavõs, Nemuno pakrantėje stūkso piliakalnis, Piliẽs kálnu vadinamas. Ant jo tebėra Liškiavõs pilies liekanų – vieno apskrito bokšto apatinė dalis. Manoma, kad pilis buvo pradėta statyti per kovas su kryžiuočiais, bet darbai nutrūko po Žalgirio mūšio 1410 m. Apie šį piliakalnį sekama tokia legenda.

Buvo trys broliai, dideli ir galingi karaliai. Vienas jų apsigyveno Liškiavojè, antras – Merkìnėje, trečias – Puniojè. Visi jie buvo stabmeldžiai; ir visi žmonės dar čia buvo tada stabmeldžiai. Vyriausias jų visų buvo tasai, kuris Liškiavojè buvo apsigyvenęs. Jisai vedė raganę, vardu Vokė. Toji raganė, velnių padedama, per keturiasdešimt keturias naktis pastatė jam didelius akmeninius rūmus ir apvedė juos aukštomis sienomis. Žmonės tuos rūmus vadino pilimi. Tie rūmai turėjo trejus vartus, ir tie vartai buvo iš gryniausio vario padaryti. Iš tos pilies po žeme buvo prakastas kelias į kitą Nemuno pusę. Kai kas sako, kad kelias ėjęs Raigardan ir net Merkinėn. Dar seniau žmonės pasakodavo, kad jie patys yra matę tą urvą, kuriuo po žeme kelias ėjo, ir yra juo nuėję kelias varsnas. Bet ten labai tamsu ir baisu, todėl toliau niekas eiti nedrįsdavo. Liškiavõs karalius, įsitaisęs tokius tvirtus rūmus, ėmė spausti savo brolius, panoro visai juos išvaryti. Žmones irgi labai skriausdavo ir plėšdavo. Ypač jo žmona Vokė, kuri mito tik mažų vaikų mėsa. Tada žmonės sukilo ir apgulė pilį. Daugel ten žuvo žmonių ir gal būtų pilies nepaėmę, nenugalėję to pikto karaliaus. Nes kad ir kiek jo kareivių dieną užmuša, nakčia Vokė, išėjusi ant bokšto, sušunka dideliu balsu, ir visi užmuštieji vėl atgyja. Bet atsirado vienas narsuolis, kuris prisėlino ir, kai tik Vokė pasirodė, šovė sidabriniu „guziku“ ir ją nukovė. Mat raganės paprasta kulka neima. Tuomet žmonės išgriovė pilį ir patį piktą karalių užmušė.

Vaizdas nuo Liškiavos piliakalnio

ALYTUS

Alytaus savivaldybė

Lietuvos pietinės dalies apskrities centras – Alytùs – tituluojamas Dzūkijos sostine. Tai šeštas pagal dydį Lietuvos miestas. Jis įsikūręs Nemuno ir Alytupio santakoje, kurioje dunkso ir nebylus praeities liudininkas – Alytaũs pìliakalnis.

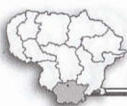
Pasak legendos, ant jo stovėjusi medinė pilis. Ji priklausė šių vietų bajorui Raimoniui. Jo dukra Mirgrausėlė, neišpasakyto grožio vaidilutė, ir kunigaikščio Smūkninio sūnus Alyta karštai pamilę vienas kitą. Tačiau kartą pilį užpuolė kryžiuočiai ir žuvo visi Raimonio kariai. Pats Alyta, paslėpęs mylimąją už Gabijos kalno, padėjo savo jauną galvelę už tėvų žemelę. Mirgrausėlė dėl to taip graudžiai verkusi, kad ašaros upeliu virtusios ir į Nemuną sutekėjusios. Upelį žmonės Alytupiu praminę, o kai šalia piliavietės miestas išsistatė, jį Alytumì pavadino.

MAKNIŪNAI. GAILINTO EŽERAS

Alytaus rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės pietinėje dalyje, 15 km nuo Alytaũs, telkšo 66 ha ploto Gáilinto ežeras. Jo ilgis 1,9 km, didžiausias gylis 32,5 m. Ežeras yra rininės kilmės, jo krantai statūs ir aukšti, iki 15 m. Per ežerą teka Apsìngė – Nemuno dešinysis intakas.

Apie ežerą sklinda tokia legenda. Manoma, kad ežere, pačiame jo viduryje, giliausioje vietoje guli užkeikta skrynia su auksu. Tik kartą per metus, vasarą, Šv. Jono naktį, ji išplaukia į paviršių, atsivožia jos dangtis ir žėri, blizga auksas mėnesienoje, raibuliuoja su ežero vilnimis – laukia, kad kas atsiirtų, užkeikimo žodį tartų ir tuos turtus pasiimtų. Skrynia, savo laiką išbuvusi ežero paviršiuje, užsivožia, nugarma į savo vietą ir laukia kitos Šv. Jono nakties, kad vėl iškiltų. Tai atsitiko labai seniai, kai mūsų proseneliai dar nebuvo pražilę. Atsirado Gailinténuose vienas drąsuolis, toks Šadžius. Užsigeidė Šadžius tų turtų. O daug kas apie juos ilgais rudens ir žiemos vakarais klegėjo, jų troško, bet drąsos trūko. Dar šnekėjo, kad kas paims tuos užburtus pinigus, tai ir labai graži mergina iš ten iškilsianti ir ištekėsianti už turtų paveldėtojo. Ar Šadžius norėjo tos merginos – sunku pasakyti, bet kad troško tų skrynios pinigų, tai tikrai. Tą Šv. Jono naktį ošė tamsus eglynas aplink ežerą, ir mėnuo lindo pro jo šakas, o Šadžius sėdi valty-

je viduryje ežero... Suvilnijo ramus ežero paviršius, susiūbavo valtis ir iškilo skrynia. Atsivėrė dangtis – žėri auksas... Šadžius skuba prie skrynios, kiša irklą į ją. Tačiau dangtis tik klankt, atkirto irklo galą ir garma į gilumą... Kad kilo bangos, vos valties neapvertė! Ir pats Šadžius vos nenugarmėjo į ežero dugną. Liko jam tik irklas be galo.

MAKNIŪNAI. LYDEKINIO EŽERAS

Alytaus rajono savivaldybė

Rajono pietinėje dalyje, 15 km į pietus nuo Alytaũs, prie Makniūnų kaimo šiaurinio pakraščio yra nedidelis ežeras Lydẽkinis, dar vadinamas Lydekinka.

Apie Lydekinką yra toks padavimas. Čia buvęs dvaras, ant ežero aukštų krantų, o gal piliakalnio papėdėje, gyveno turtinga gražuolė mergelė, kaip ežerų balta lelijėlė. Ar ji nusivylė gyvenimu, ar jai nepasisekė meilėje, o gal jos jaunas bernužėlis raitužėlis iš karo negrįžo, tik įsakė tarnams kinkyti į stiklo karietą pačius eikliuosius žirgus, apsirengė gražiausiais rūbais, brangiausiais papuošalais pasipuošė, sėdo į stiklo karietą ir vijo arklius kuo greičiausiai nuo stačiausių krantų. Nesusilaikė žirgai ir nuskendo giliame ežere su stiklo karieta ir jauna mergele. Nuskendo ir jos didis skausmas... Seni žmonės porina, jog jie tikrai yra matę ežero vandenyje tos karietos „dišlių".

AKMUO. UŽKEIKTA MERGA

Varėnos rajono savivaldybė

Akmuõ – tai kaimelis rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 12 km nuo Varėnõs, kuriam vardą davė nepaprastas, legendomis apipintas akmùo.

Pasakojama, jog tai suakmenėjusi nuotaka. Tėvai norėję savo jauną dukterį išleisti už turtingo senio. Tais laikais vaikai turėjo aklai klausyti tėvų. Nors ir nemylėdama jaunikio, jaunoji išvažiavusi bažnyčion. Važiuodama pradėjo graudžiai raudoti: „Geriau aš nelaiminga akmeniu pavirsiu, nei už senio tekėsiu." Tik ištarusi tuos žodžius, tuoj akmeniu pavirtusi.

Prie bažnytėlės sustingęs akmuo – piramidės formos, primena merginos figūrą. Seniau vietiniai dzūkai, gerbiantys legendą, akmenį per šventes papuošdavo mergiškais drabužiais. Čia pasiguosti ateidavo aplinkinių kaimų mergelės.

Anot kitos legendos, tai suakmenėjęs žaltys, kuris pastojo kelią vienuoliams, norėjusiems apkrikštyti gamtmeldžius lietuvius.

ŠVENDUBRĖ. VELNIO AKMUO

Druskininkų savivaldybė

Švendùbrė – senas gatvinis kaimas, 5 km į pietus nuo Drùskininkų. Minima nuo 1620 m. Kaimas įsikūręs legendinio Raĩgardo slėnio šiauriniame pakraštyje. Pavadinimas vietinių žmonių kildinamas iš „šventosios daubos". Šalia kaimo dunkso Velnio akmuo. Bioenergetikai teigia, kad jis pasižymi ypatingu energetiniu spinduliavimu, nes guli ant skirtingų geotektoninių juostų sankirtos Žemės gelmėse. Dar manoma, kad čia prieš 600 mln. metų nukrito meteoritas, kuris išmušė kelių dešimčių metrų skersmens duobę. Tą duobę seniai užlygino per mūsų kraštą slinkę ledynai, palikę riogsoti tik Švendùbrės akmenį.

Legenda byloja, kad kartą velnias užsimanė akmenį per Nemuną pernešti. Jam reikėjo to akmens, kad užbaigtų statyti Liškiavõs bažnyčią. Nešė nešė, bet užgiedojo gaidys, metė velnias akmenį kur buvęs. Taip

Velnio akmuo

ir liko jis Švendùbrėje. Kiti sako, kad velnias nešėsi akmenį, nes norėjo Nemuną užtvenkti. Gerai, kad gaidžiai pragydo, tai išmetė riedulį kur papuolė, o būtų Druskininkai užlieti.

Dar vienas padavimas pasakoja, kad žmonės senovėje žinojo, jog po akmeniu yra urvas. Kartą gyveno toks pavargėlis, bet jis buvo labai stiprus ir nieko nebijojo. Susirado kitą tokį pat vyrą ir abu išsirengė aukso ieškoti. Numanė, kad po akmeniu gali būti daug pinigų prislėpta. Švento Jono naktį abu pradėjo kasti po akmeniu. Kasė kasė ir prisikasė prie didžiausio urvo. Pradėjo lįsti tuo urvu, mato, urvas išeina į platų lauką, o ten stovi didelis miestas. Tuomet jie suvokė, kad pateko į Raĩgardo miestą. Mieste išbuvo tris dienas. Juos ten girdė ir valgydino, dar apdovanojo, tik liepė grįžus namo apie tai niekam nepasakoti. Sugrįžę namo vyrai negalėjo iškentėti ir apie viską, ką matė, papasakojo savo žmonoms. Sulig pasakojimo pabaiga abu kalbos neteko. Taip ir liko nebyliai iki gyvenimo galo.

RAIGARDO SLĖNIS

Druskininkų savivaldybė

Legendinė vietovė, pamėgta Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, yra 9 km nuo Drùskininkų Gãrdino link. Tai unikalus kultūros ir gamtos paminklas. Raĩgardo slėniu vadinamas staigus Nẽmuno slėnio praplatėjimas iki 4–5 km. Jis susidarė prieš 13–14 tūkst. metų, kai atsitraukus ledynui to meto Nemunas suformavo čia platų slėnį. Vietovardis kilęs nuo žodžių „raistas" ir „gardas" (miestas) junginio. Raĩgardo slėnio legendos primena pasakojimus apie „rojaus miestą".

Kadaise čia stovėjo turtingas miestas, kurio gyventojai labai mėgę ūžauti ir tuo užrūstinę Perkūną. Paleido vyriausiasis dievas savo žaibus, sugriuvo miestas ir prasmego skradžiai žemę su visais gyventojais. Nuo to laiko po žemėmis skambąs varpas tų prakeiktųjų, kurie iešką, bet nerandą išėjimo iš požemių karalystės. Tas išėjimas užverstas didžiuliu Velnio akmeniu, riogsančiu slėnio pakraštyje, šalia Švendùbrės kaimo. O sūrieji Drùskininkų vandenys – ne kas kita, o prakeiktų ir pasmerktų Raĩgardo gyventojų ašaros.

Yra padavimas, kuris teigia, kad Raĩgardo miestas nugrimzdo ne staiga, bet iš lėto. Ir ne dėl gyventojų kaltės, o dėl jų neapsižiūrėjimo. O tai atsitiko labai seniai, kai lietuviai dar buvo pagonys. Tuo metu Raĩgarde gyveno labai galingas karalius, kuris visus kitus nugalėdavo ir grįždavo

iš svetimų kraštų su daugybe turto. Miesto gyventojai, bijodami, kad vieną kartą ir jų pačių neužpultų, sumanė miesto vidury pastatyti tvirtą akmens pilį, kurion galėtų visus turtus paslėpti. Negana to, dar visą miestą apsupo akmens sienomis. Jos buvo tokio storio, kad ant lango galėjai pastatyti 12 stalų, prie kiekvieno pasodinti 12 žmonių. Visa pilis buvo pastatyta iš didelių tašytų akmenų, kokius dabar gali matyti ant Liškiavõs piliakalnio. Gyventojai gyrėsi, kad jų pilis nenugalima, greičiau jau Nemunas išdžius, saulė užges. Kadangi žmonės Raĩgarde buvo labai turtingi, tai užsimanė dar kiekvienas sau po tokius akmeninius rūmus pasistatyti, kokio tvirtumo ir pilis. O tas miestas buvo ežero saloje. Tokių sunkių pastatų žemė jau negalėjo išlaikyti ir pradėjo viskas grimzti. Nusigando gyventojai, nutarė kraustytis iš miesto. O tokį pat akmens miestą pastatydinti jau aukštesnėje vietoje, ant Liškiavõs kalvų. Sužinojo priešai apie tą jų nelaimę ir užpuolė bestatančius gyventojus. Šie gynėsi ilgai, bet negalėjo atsilaikyti prieš gausybę kariuomenės. Visi lietuviai žuvo, o buvęs galingas jų Raĩgardo miestas lėtai nuskendo.

Yra legenda, kad kartą miestas vos neprisikėlė. Švendùbrės kaime atėjo moteris prie savo šulinio, atsiklaupė – norėjo atsigerti. Žiūri – vandenyje spyna stovi. Ji paėmė tą spyną ir pradėjo kelti. Kai tik kilstelėjo, pradėjo varpai skambėti ir iš vandens ėmė kilti nugrimzdęs miestas. Moteris baisiai išsigando ir kad suriks: „Oi, kad tu prapultum!“ Vos ji tai ištarė, miestas atgal į šulinio gelmę nusirito. Nebūtų tą kartą moteriškė užkeikusi, būtų Raĩgardo miestą iškėlusi...

LEIPALINGIS. PILIAKALNIS

Druskininkų savivaldybė

Léipalingis – viena didžiausių Dzūkijos kryžkelių. Čia keliai šakojasi penkiomis kryptimis. Miestelis įsikūręs 9 km į šiaurę nuo Drùskininkų. Jis minimas nuo 1500 m. Pietiniame miestelio pakraštyje rymo vienišas Léipalingio pìliakalnis, dar vadinamas Černiauskų̃ pìliakalniu. Apie jį yra tokia legenda.

Ant piliakalnio buvusi pilis ar rūmai. Juose gyveno karalienė (ar ragana) Juodoji Vokė. Ji turėjo sūnų, kurį labai mylėjo, bet jis iškrito pro langą ir nuskendo Baĩtojo Bìlso ežere (tada šis ežeras siekė piliakalnį ir išvis seniau aplinkui telkšojo didžiulės klampios pelkės, todėl į pilį buvo galima patekti tik kūlgrinda). Kai sūnus nuskendo, motina labai jo gailėjo. Pasileido eiti prie gražiojo Avirio ežero, esančio už poros

kilometrų. Verkdama tiek ašarų priliejo, kad iš jų susidarė upelis, kuris dabar pietų pusėje įteka į Avìrį. Tas upelis, tiesa, bevardis. Ir dabar ties upeliu dažnai stovi juoda ponia juodais drabužiais, su juodu skėčiu, skrybėlaite, bateliais. Stovi ir mojuoja ranka. Kai prie jos priartėji, ji palenda po tilteliu ir dingsta. Tai Juodoji Vokė vaidenasi.

SUBARTONYS. GILŠĖS EŽERAS

Varėnos rajono savivaldybė

Subártonys – senas dzūkų kaimas rajono savivaldybės šiaurės vakarų dalyje, Dzūkijos nacionalinio parko ribose. Tai ir rašytojo Vinco Krėvės-Mickevičiaus, aprašiusio šių apylinkių grožį „Dainavos senų žmonių padavimuose", gimtinė. Netoliese gilioje dauboje telkšo tamsusis Gìlšės ežeras.

Legenda pasakoja, kad seniai seniai gyveno turtingas bajoras, turėjęs dukterį, iš visų pasaulio mergaičių gražiausią. Žingsnį žengianti – kaip gulbelė plaukianti, žodį tarianti – kaip lakštutė suokianti. Tarp bajoro tarnų buvo bernelis, kuris pamilo bajoraitę. Bet išdidus bajoras sutikęs leisti savo dukterį už bernelio tik tada, kai šis turėsiąs turtus, didesnius už jo paties. Ilgai galvojo bernužis ir sugalvojo, kaip tuos turtus įsigyti. Nakvojo jis po aukštu tiltu tris nakteles – užmušė tris pirklius vaizbūnus. Ir pasistatė bernelis didžius dvarus. Tuomet gavo mergelę sau į žmonas, bet laimės jie neturėję. O vieną naktį staiga prasivėrusi žemė ir prasmegę jaunojo bajorėlio dvarai, jų vietoje gilus gilus ežeras atsiradęs. Pavadino jį žmonės Gìlše. Kaitrią dieną, kai vilnelės nemuša, kai šviesi saulė šviečia, matyti giliai ežero viduje dvarų bokštai...

RIMIEČIO EŽERAS

Lazdijų rajono savivaldybė

Rìmietis – ežeras rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 7 km nuo Lazdìjų. Plotas 170 ha, ilgis 2,6 km, didžiausias plotis 2,1 km. Kranto linija labai vingiuota, siekia 7,8 km. Didžiausias gylis 6,8 m. Krantai žemi ir pelkėti, ežeras labai užžėlęs.

Legenda pasakoja, kad ten, kur dabar Rìmietis, seniau buvo pieva. Naktį vyrai ten ganė arklius, patys ruošėsi miegoti. Tik jaučia, kažkas juos lyg kelia, verčia joti iš ten. Naktigoniai paklausė, susirinko arklius ir

nujojo. Rytą tenai su gyvuliais nuėjo mergaitės ir žiūri – nuo Rudaminõs vanduo atbėga. Jos puolė lėkt! Tuo tarpu paukštė skrido ir užgiedojo: „Rimietis! Rimietis!“ Ir tos mergaitės atkartojo: „Rimietis!” Taip vanduo sustojo ir atsirado ežeras.

Kita legenda aiškina, kad kadaise čia vaikščiojo jautis. O žmogus jį erzino: „Rima, Rima!“ Įsiuto jautis ant to kvailo žmogėno, puolė jį. Vyriškis pasileido bėgti – pats nežinodamas kur. Kai uždusęs sustojo, atsisuko – toje vietoje atsirado ežeras, o jautis pradingo.

RUDAMINOS PILIAKALNIS

Lazdijų rajono savivaldybė

Rudaminà – miestelis rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 8 km į šiaurės vakarus nuo Lazdìjų. Žinoma nuo XVI a., tačiau apylinkės apgyventos daug seniau. Tai liudija Rudaminõs pìliakalnis – vienas įspūdingiausių Dzūkijoje. Manoma, kad čia stovėjo stipri jotvingių pilis. Pilį esą 1240 m. pastatė kunigaikštis Ringaudas, o 1253 m. Mindaugas čia buvo vainikuotas Lietuvos karaliumi. Pilis buvusi sugriauta, kai kryžiuočiai šturmui panaudojo paraku šaudančias bombardas.

Pasak padavimo, tą piliakalnį supylė švedai savo kepurėmis. Kad viršūnė būtų tvirtesnė, jie pirma ją akmenimis išgrindė, o paskui tik žemėmis užpylė. Kartą viena mergaitė vaikščiojo ant piliakalnio ir rado siūlą. Ji už to siūlo patraukė – išgirdo varpus gaudžiant. Visi suprato, kad apačioje yra įgriuvusi bažnyčia. Ir dabar varpų dūžiai kartais girdimi.

DUSIOS EŽERAS

Lazdijų rajono savivaldybė

Dusià – trečias pagal dydį Lietuvos ežeras. Jo plotas 23,3 kv. km. Ežeras garsėja nuostabaus grožio pakrantėmis, aplink jį išsibarstę piliakalniai. Dusià priklauso labai lėtos vandens apykaitos ežerų grupei, vanduo atsinaujina kas 15 metų, dėl to šį ežerą labai pamėgo vandens sporto mėgėjai.

Apie Dùsios atsiradimą pasakojama tokia legenda. Kartą ėjo du žmonės. Jie buvo labai nuvargę ir atsigulė pailsėti. Atsigulę tuojau užmigo. Bemiegodami išgirdo, kad juos kažkas žadina, bet atsikėlę nieko nepa-

matė, ir vėl užmigo. Tik trečią kartą žadinami pamatė, kad ežeras ateina. Atsikėlė ir ėmė bėgti. Jie bėgo, kad net prakaitas lašais varvėjo žemėn. Vienas jų sako: „Tiek bėgau bėgau, jau net uždusau." Tuomet ežeras sustojo ir pasiliko vietoje. Taip ir vardą Dusià gavo.

Kita legenda byloja, kad toje vietoje, kur dabar mėlynuoja ežeras, kadaise stovėjo didelis dvaras. Jį valdė piktas ponas, kuris kankindavo žmones. Vieną kartą poną rado iš po nakties uždusintą. Poną žmonės palaidojo jo dvare. Po kurio laiko dvaro staiga nebeliko – jo vietoje pasidarė ežeras. Jį ir pavadino Dusià, nes piktasis ponas buvęs uždusintas.

Dar viena legenda aiškina, kad kitados ežero vietoje buvo tik mažas upeliukas. Ten kartą skalbė mergina baltinius, o senutė sėdėjo ant liepto. Senutė ir sako merginai: „Ko taip uždusai kaip dusia?" Kai tik ištarė tuos žodžius, pradėjo verstis vanduo. Mergina nuskendo. Vanduo vertėsi šešias dienas, pasidarė Dùsios ežeras.

Porinama, kad Dusià atėjusi per Lazdìjų upę, Lazdìjų balas. Ji ir vėl išeisianti, kai jau būsiąs laikas. Prie Lenkijos jos sūnus likęs – Galãdusio ežeras. Vienais metais Dusià jau buvo pakilusi, vanduo tuomet aukštai tyvuliavo. Gal jau ruošėsi eiti. Bijo žmonės, nes nežino, kurion pusėn ežeras eis.

Yra ir toks padavimas: kartą vaikai bemeškeriodami Dùsioje ištraukė siūlą. Ėmė už siūlo traukti – vanduo ėmė ūžti, banguoti! Iš vandens pasirodė kryžius, paskui ir bažnyčios bokštas. Vaikai būtų ištraukę bažnyčią. Tik staiga suriko pelėda. Vaikai išsigando, numetė siūlą – vėl viskas prapuolė. Sako, Dùsios ežere žmonės dažnai girdi varpus skambant ir mato po vandeniu raudonus mūrus.

PUNIA

Alytaus rajono savivaldybė

Punià – istorinis miestelis rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 14 km nuo Alytaũs miesto, Nẽmuno kilpų regioniniame parke. 1382 m. kronikininkas Vygandas Marburgietis Pùnią pirmą kartą paminėjo rašytiniuose šaltiniuose. 1387 m. Skirgailai dovanotos Trãkų kunigaikštystės aprašyme Punià jau vadinama miesteliu ar pilaite. Miestelio įžymybė – legendinis Puniõs pìliakalnis, vadinamas Márgio kálnu, vienas iš didžiausių Lietuvoje. Jis stūkso Nemuno ir Punẽlės santakoje. Piliakalnio papėdėje – gražus paminklas su Maironio žodžiais, iškaltais granite:

Tai kapas Margio milžinų!
Nors amžių šešetas sukako,
Kaip jie – tik sauja pelenų!..
Tačiau daugiau už gyvus sako.

1336 m. įvykusi Pilėnų tragedija istoriškai siejama su Puniõs piliakalniu. Ji aprašyta praėjus 60–70 metų po šio įvykio Vygando Marburgiečio kronikoje, kuria, tuomet dar nedingusia, rėmėsi Dancigo istorikas Kasparas Šiucas. Štai ką jis rašo.

Magistras tarėsi daryti žygį į Lietuvą su visa savo ir pagalbininkų galia. Vasario 25 dieną jie apgulė Pilėnų (Pulen) pilį ir ją kelias dienas iš eilės puolė. Lietuviai gynėsi vyriškai. Buvo joje apie 4000 ginkluotų vyrų. Jie buvo subėgę iš visos apylinkės kaimų su šeimomis, galvijais, visu turtu ir lobiais, kai išgirdo riterius atvykstant. Riterių pulkas buvo ištroškęs jų lobio ir visokeriopai stengėsi įkopti į pilį. O lietuviai pasiryžo bet kam, kad tik neatiduotų pilies ir nepakliūtų į priešo nagus, veikiau norėjo mirti. Šį kartą jie visai nežmonišku būdu tai įrodė ir įvykdė. Pajutę, kad negalės ilgiau laikytis, jie viską sudegino, o patys išsižudė. Jų vadas kunigaikštis Margiris (Margis), nepaprastai stiprus karžygys, nežmoniškai priešinosi ginklu. Pagaliau, nebegalėdamas priešintis, šoko į tamsų rūsį, kur buvo paslėpęs savo žmoną, ir nužudė ją vienu smūgiu. Tada persiskrodė sau pilvą ir, sukritęs šalia žmonos, nelaimingai mirė. Tvirtovė buvo sudeginta, iki pamatų išversta ir su žeme sulyginta. Taip riteriai grįžo į Prūsus, sužeisti ir be grobio, išskyrus galvijus.

KAUNO
APSKRITIS

Šiluva
Lyduvėnai
Žaiginys
Nemakščiai
RASEINIAI
Viduklė
Betygala
Girkalnis
ARIOGALA
Gudžiūnai
Surviliškis
Krakės
Akademija
Dotnuva
Truskava
Pagiriai
KĖDAINIAI
Pernarava
Šeta
Josvainiai
Bukonys
Labūnava
Panoteriai
Žeimiai
Čekiškė
Vandžiogala
JONAVA
Babtai
VILKIJA
Upninkai
Rukla
Lapės
Domeikava
Kulautuva
Karmėlava
Kačerginė
Zapyškis
Pravieniškės
KAIŠIADORYS
Ežerėlis
KAUNAS
Rumšiškės
Žasliai
GARLIAVA
Girionys
ŽIEŽMARIAI
Kruonis
Veiveriai
Darsūniškis
Pakuonis
PRIENAI
BIRŠTONAS
Stakliškės
JIEZNAS
Balbieriškis

KAUNAS

Kauno savivaldybė

Kaũnas – antras pagal dydį Lietuvos miestas, apskrities ir rajono savivaldybės centras, įsikūręs prie Nẽmuno ir Neriẽs santakos. 1920–1939 m. Kaunè buvo laikinoji Lietuvos sostinė. 1361 m. Kaũno miesto vardas paminėtas Vygando Marburgiečio kronikoje, aprašančioje kryžiuočių žygius į Lietuvą. Šie metai laikomi miesto įkūrimo data.

Ilgą laiką mokslininkai ginčijosi, kas gi pavaizduota Kauno herbe: stumbras, tauras, laukinis jautis, buivolas ar koks kitas gyvūnas. Galiausiai prieita prie išvados, kad miesto herbe vaizduojamas garbingasis senovės lietuvių miškų valdovas tauras. Apie taurą, kurio tarpuragėje styro kryžius, byloja senovės lietuvių legenda.

Senovėje per vieną medžioklę lietuviams pavyko įvyti girių valdovą taurą į miško tankumyną Nemuno ir Neries santakoje. Toje vietoje žvėris buvo pervertas ragotine. Greitai buvo pastebėta, kad tarp storų sumedžioto tauro ragų kyšo iš medžio šakų susikryžiavęs kryžius. Pabijojo dievų rūstybės senovės lietuviai ir nusprendė miško valdovą paaukoti. Sukrovė didžiulį ąžuolų laužą ir garbingai didingųjų savo dievų garbei sudegino žvėrių karalių skaisčią mėnesienos naktį.

Kauno miesto vardo kilmę aiškina tokia legenda. Romos kunigaikštis Palemonas, V a. po Kr. bėgdamas nuo hunų vado Atilos kariaunos, su 500 Romos patricijų laivais atplaukė į mūsų kraštą ir įsikūrė prie Nẽmuno, Dubýsos ir Jū̃ros upių. Šią jiems labai patikusią žemę romėnai pavadino Žemaitija. Kunigaikštis Palemonas turėjo tris sūnus – Barką, Kūną ir Spėrą. Barkas prie Jū̃ros upės įkūrė Jùrbarką, o Kūnas atsikėlęs prie Nemuno įkūrė miestą ir pavadino jį pagal savo vardą Kaunù.

Yra dar viena Kauno miesto atsiradimo legenda. Daug vandens nutekėjo mūsų upių tėvu Nemunu nuo tų laikų, kai senoliai lenkė žilas galvas prieš griausmavaldį Perkūną ir dausų dukras deives. Viena tų deivių, Aleksota, buvo pamėgusi miškingas Nemuno pakran-

tes. Dažnai nusileisdavo ji iš debesų lyg šviesi žvaigždelė, kopinėdavo skardžiais, vaikščiodavo pakrante, pliuškendavosi. Pamėgo deivė Aleksota ir panemunių gyventojus: varganus artojėlius, žvejus. Dažną iš bėdos vadavo. Pamilo gerąją dausų deivę ir žmonės. Gražioje giraitėje ant aukšto kranto pastatė jai aukurą, nešė padėkos aukas, siuntė savo dukteris kurstyti šventosios ugnies. Perkūnui, dievų valdovui, nepatiko tokia šilta deivės ir žmonių draugystė. Kartą šlaitais kopinėdama, valdas apžiūrinėdama Aleksota sutiko jauną medžioklį Dangerutį. Ką ir kalbėti – pamilo Dangerutis deivę Aleksotą, atvėrė jai savo širdį. Deja, laimė neilga. Užmatė Perkūnas Aleksotą su Dangeručiu pašlaitėje linksmai besišnekučiuojančius, visas užvirė iš pykčio ir kad tvieskė žaibu, norėdamas abu perverti ir amžiams prismeigti prie žemės! Bet Aleksota suskubo jo žaibą nukreipti – trenkė griausmavaldis į jos aukurą, net kibirkštys pažiro. Deivė greit stvėrė už rankos numylėtą žemės sūnų, ir abu drauge nubrido per Nemuną į gelsvų smilčių plotelį, kur taip gera būdavo ilsėtis ir svajoti. Atsipeikėję nuo ką tik patirtos baimės, abu pasižadėjo niekad nesiskirti, čia, plynoje vietoje, susiręsti trobelę ir gyventi, kol jėgos apleis. Kaip sumanė, taip ir padarė. Dangerutis pasitelkė savo draugus, panemunių naktigonius, prisigabeno medžių, ir užvirė darbas. Žmonės pulkais traukė Aleksotai ir Dangeručiui padėti. Kaipmat iškilo pirkia, ir ne paprasta, o tikra šventovė. Netrukus naujoje pirkioje suskardėjo ir kūdikio verksmas: Aleksota ir Dangerutis susilaukė sūnaus. Jį pavadino Kaunù. Toliau čia ėmė rastis vis daugiau namelių. O dabar neįmanoma jų nė suskaičiuoti. Nesutilpę tarpupio slėnyje, jie ėmė kopti į šlaitus, didėti ir stiebtis aukštyn. Juos visus vienija pirmojo piliečio – Kaũno vardas.

Aleksota irgi nebuvo pamiršta: apgyveno žmogeliai jos pamėgtą Nemuno krantą, ir atsirado Kaũno priemiestis Aleksótas. Jo šlamantys skardžiai nuolat visiems seka šią pasaką – tik gerai įsiklausykime.

KAUNAS. VYTAUTO DIDŽIOJO BAŽNYČIA

Kauno savivaldybė

Kaũno senamiestyje, Aleksóto gatvelėje, rymo garbi Vytauto bažnyčia, statyta 1400 m., – veikiausiai pirmoji katalikų bažnyčia Kaunè. Bažnyčios atsiradimas šioje vietoje siejamas su sena legenda.

Pasak jos, mūšyje su totoriais prie Vorsklos upės Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas buvęs sumuštas ir vos nenuskendęs upėje. Išsigelbėjęs jis pasižadėjo Mergelei Marijai pastatydinti bažnyčią ant upės kranto.

1399 m. mūšyje prie Vorsklos žuvo trys ketvirtadaliai Lietuvos kariuomenės ir daug kunigaikščių, o pats Vytautas su broliu Žygimantu vos išsigelbėjo, pasinaudoję nakties tamsa. Didysis kunigaikštis turėjo dėl ko ne tik išsigąsti, bet ir susirūpinti bei pradėti šauktis Dangaus pagalbos. Kas dabar patvirtins – ar patyrė Vytautas asmeninį Švenčiausiosios Mergelės apsireiškimą, ar tik dėkojo po mūšio jai, kad liko gyvas? Legenda susieja abu bažnyčios pavadinimus: Vytauto Didžiojo ir Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų; beje, pastarosios iškilmės, liaudies įprastai vadinamos Žoline, Lietuvoje yra labai mėgstamos.

BIRŠTONAS. NEMUNO KILPOS

Birštono savivaldybė

Nẽmunas – ilgiausia Lietuvos upė, jos ilgis 937 km. Lietuva vadinama Nemuno kraštu. Daugiau kaip 70 proc. jos teritorijos užima Nemuno baseinas. Nemunas – mūsų upių ir upelių tėvas, vienas didžiausių Lietuvos gamtos turtų. Į Nemuną įteka apie 220 įvairaus dydžio upelių. Per

Nemuno kilpa ties Birštonu

metus jis atplukdo pusketvirto karto daugiau vandens, negu telpa Kuršių māriose. Nuo senų laikų Nemunas ir gynė, ir vienijo mūsų gentainius. Prie Nemuno švęsta daug pergalių, pareikalavusių didžiulių, ašaromis ir krauju aplaistytų aukų. Visa tai dar prisimena piliakalniai ir pilių griuvėsiai. Nemunas – lygumų upė – jis teka lėtai, kilpinėdamas. Apie Nemuno kilpas yra tokia legenda.

Už didelių girių, už plačių raistų tryško du šaltiniai ir sruveno du maži upeliai. Jie bėgo vis greičiau, bet dar nežinojo, kur pasukti. „Skubėkite ten, – rodė į vakarus žemi debesys ir liejo į upelius tyrą vandenį, – ten plačioji jūra!“ Prisipildę vandens upeliai susiliejo ir virto Nemunu.

Lyg dailus jaunikaitis Nemunas drąsiai skynėsi kelią jūros link. Plati vandens srovė dvelkė jėga ir ramybe. Bet tuo metu balti debesėliai prašneko apie gražuolę Nērį. „Ji ten, – rodė į šiaurę, – Neris taip pat nori pasiekti jūrą. Ji labai skaidri, kiekvienas debesėlis joje atsispindi. Mes parodysime kelią.“

Klausėsi Nemunas, klausėsi ir susižavėjo Nerimì. O tada pasielgė taip, kaip dera jaunikaičiui: pasisuko ir nuskubėjo prie jos.

Bet baltųjų debesėlių žodžius nugirdo ir klastingasis vėjas. Jis pradėjo blaškyti debesėlius. Nemunas labai skubėjo paskui juos: iš ryto tekėjo į vieną pusę, vakare – į kitą. Gaišo Nemunas, kilpinėjo vietoje, bet vis tiek skynėsi kelią į priekį. Tačiau prie Bìrštono prarado nuovoką, nebežinojo, nei kur Nerìs, nei kur jūra. Iš nevilties ėmė ūžti, verždamasis pro Balbieriaus akmenų rėvą. „Nenusimink, aš tau padėsiu“, – tarė Verknė. Verknė pati buvo patyrusi daug vargo, tad suprato ir kito nelaimę. Įsiliejusi į Nemuną, kartu su juo nuplaukė iki Strėvõs upelio, paskui iki pat Kaũno. „Štai čia, – ramino ji Nemuną, – sutiksi savo mylimąją.“

Stūgavo įpykęs vėjas, blaškė po visą dangų debesis, bet dabar jis jau buvo bejėgis.

GARLIAVA

Kauno rajono savivaldybė

Garliavõs gyvenvietė yra 8 km į pietus nuo Kaũno centro, prie Kaũno–Marijámpolės, Kaũno–Alytaũs plentų. Per miestelį teka Jiesiõs kairysis intakas Maišys.

Legenda pasakoja, kad kadaise šioje vietoje buvusios neįžengiamos pelkės. Vieną vakarą važiavo dvarininkas Juzefas Godlevskis (Juozapas Gadliauskas) ir įklimpo su arkliais. Jis baisiai persigando, ėmė melsti

Dievą, kad jį išgelbėtų, ir pažadėjo, jei liksiąs gyvas, pastatyti toje vietoje bažnyčią. Garliavõs bažnyčia buvo pastatyta 1809 m. Apie naują bažnyčią ėmė kurtis miestelis, kuris buvo pavadintas įkūrėjo vardu – Godlevu, bet lietuviai jį vadino Garliavà. Vėliau Godlevskis pastatė bažnyčią ir evangelikams liuteronams, žydų sinagogą: tuo į augantį miestelį priviliojo įvairių tautybių amatininkų. Miestelio įkūrėjas čia jautėsi esąs karalius – kunigas be jo nepradėdavo pamaldų, pamatęs dvarininko karietą, skambindavo varpais, eidavo pasitikti iki šventoriaus vartų.

RUKLA

Jonavos rajono savivaldybė

Ruklà – gyvenvietė už 8 km į pietryčius nuo Jonavõs, Neriẽs kairiajame krante. Apie miestelio atsiradimą pasakojama graži legenda. Rùklos vardas siejamas su karaliaus Mindaugo sūnumi Rukliu.

Senų senovėje didingame dvare gyveno kunigaikštis Ruklys. Jo dvaras dunksojo panerio aukštupyje tarp tankių šilų ir miškelių, žalių klonių. Ir būtų gyvenęs laimingai ir ilgai žuvaudamas, medžiodamas, su dvariškiais pabendraudamas, jeigu negailestinga mirtis nebūtų amžiams užmerkusi jo mylimos žmonelės akių. Liko jis našlauti su dviem mergytėmis, šviesiaplaukėmis dukrytėmis. Bet neužauga gražuolis medelis be šilto lietučio, neužauga ir lieknos dukrelės be motutės meilės. Ilgai apie tai mąstė susirūpinęs tėvelis, kol sykį medžiodamas miškų glūdumoje užtiko nuostabaus grožio mergelę. Pažvelgė į jos klampias akutes ir paskendo meilės jūroje, nes viliokės ne prastos būta, o tikrosios girios laumės. Ir iškėlė našlys Ruklys šaunias vestuves, ir parsivedė dvaran jaunąją pamotę, savo dukrelių augintoją. Praminė gyventojai dvaro šeimininkę, Ruklio žmoną, Rukla. Tačiau nesuprato laumelė Rukla žmonių gyvenimo, nemokėjo pabūti mergaitėms tikra motinėle. Barė ir engė jas. Nesugalvodamos, kam pasiguosti savo dalia, bėgdavo mažulės į dvaro pievelę ir laistydavo gailiomis ašarėlėmis žemę. Toje vietoje, kur gausios ašaros byrėjo, atsirado upelis Ruklelė. Išgirdo kartą Rukla to upelio čiurlenimą. Priėjo artyn, pažvelgė ir suprato, kad tai kunigaikštyčių sielvarto palikimas. Sugėlė kunigaikštienei širdelę, lyg visą jos bjaurastį vanduo būtų atspindėjęs. Nuo tos dienos neskriaudė daugiau savo podukrų, o ir visiems aplinkiniams, pavaldiniams pasidarė be galo dora, meili. Tų vietų žmonės karštai pamilo savo valdovę ir jos vardu pavadino vietovę, kur tas dvaras stovėjo. Ir dabar miestelio pavadinimas išliko – Ruklà.

PILIONIŲ (NAUJAUPIO) PILIAKALNIS

Kėdainių rajono savivaldybė

Piliakalnis stūkso rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 27 km nuo Kėdainių, netoli Gudžiūnų miestelio. Jis matomas tik pravažiavus Pilionių kaimą, pakelės kairėje pusėje. Dar vadintas Švedkapiu arba Piliuku; pasakojama, kad šioje vietoje lietuviai sumušė švedus: dauguma jų žuvo ir buvo palaidoti piliakalnyje.

Pasak padavimo, kalnas atsiradęs, kai švedai čia laidoję žuvusius karius, pildami ant jų žemes kepurėmis. Ilgus dešimtmečius istorikai tikino, kad Piliónių pìliakalnis – tai garsieji Pilénai, menantys lietuvių kovas su kryžiuočiais. Gražiausiai šį piliakalnį vadino Naujaupio dvaro savininkai Girštautai – Aukso kalneliu. Apie 1930–1934 m. Vladas Girštautas pastatydino ant šio kalnelio mūro koplyčią su laidojimo rūsiu. Čia kasmet būdavo švenčiami Šv. Elenos atlaidai (mat statytojo žmonos vardas buvęs Elena).

Pilionių piliakalnis

LYDUVĖNAI
Raseinių rajono savivaldybė

Miestelis, išsidėstęs Dubýsos upės pakrantėje, minimas nuo 1499 m. Lýduvėnai garsėja aukščiausiu ir ilgiausiu Lietuvoje geležinkelio tiltu, kuris buvo pastatytas 1919 m., kad traukiniai galėtų kirsti Dubýsą. Tiltas paskelbtas technikos paminklu, jo ilgis 599 m, aukštis – 42 m. Lyduvõs upeliuko krante stūkso Lýduvėnų pìliakalnis, apvainikuotas legendomis. Jis dar vadinamas Barsùkalniu.

Kadaise čia stovėjo pilis, kurioje gyveno kunigaikštytė Danutė. Išlydėjusi savo mylimąjį į karą su kryžiuočiais, ji vis laukė ir nesulaukė jo grįžtant. Viena likusi liūdėjo, ašaras liejo. Iš merginos ašarų ir susidaręs Lyduvõs upelis. Vienišos Danutės liūdesio vietą imta vadinti Lýduvėnais. Dar ir dabar senesni žmonės taria: „Liuduvėnai."

BAKAINIŲ PILIAKALNIS
Kėdainių rajono savivaldybė

Šis žymus piliakalnis yra rajono savivaldybės šiauriniame pakraštyje, 19 km nuo Kėdáinių, Liáudės upelės kairiajame krante, apie 2 km į šiaurės vakarus nuo Survìliškio. Dažnai Bakáinių pìliakalnis vadinamas Piliẽs kálnu. Piliakalnis krantinio tipo.

Pasak padavimo, kalnas supiltas buvusio mūšio vietoje: mūšyje žuvęs vadas, o žmonės kepurėmis jo kapo vietoje didelį kalną supylę. Dar pasakojama, kad lietuviai seniau ten dievams aukoję. Archeologas Liudvikas Kšivickis spėja čia buvus Eigintų pilį, kurią 1372 m. sudegino kryžiuočiai. Kiti tyrinėtojai linkę piliakalnį tapatinti su šaltiniuose minimais Sosiaĩs.

NAUJASODŽIO PILIAKALNIS
Prienų rajono savivaldybė

Naujãsodis – nedidelis kaimas rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 1 km į pietus nuo Šilavõto, prie Lašašõs upelės. Svarbiausia lankytina vieta čia – piliakalnis.

Legenda porina, kad seniau Naujãsodžio pìliakalnio vietoje stovėjo bažnyčia. Kartą pro šias vietas traukė didžiulė priešų armija. Kiekvienas

karys praeidamas užpildavo ant bažnyčios po kepurę žemių. Taip ją ir palaidojo. Sako, pati bažnyčia liko visiškai sveika, o gerai įsiklausius galima išgirsti, kaip po žemėmis skamba jos varpai.

ARIOGALA IR BETYGALA

Raseinių rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje yra dvi senos gyvenvietės. Arióga ir Betýgala pirmą kartą paminėtos 1253 m. Mindaugo raštuose, nes čia buvo svarbios žemaičių pilys. Tų laikų liudininkai – išlikę piliakalniai. Ant Betýgalos piliakalnio stovėjusi paskutinė žemaičių žinyčia. Kaip pasakoja legendos, čia buvo paskutinis žemaičių pagonybės laikų krivio krivaičio Gintauto prieglobstis.

Vietovių vardus aiškina toks padavimas. Legendinis Palemonas kartą su savo vyrais plaukė aukštyn Dubýsos upe. Maždaug ties Ariógala jis paklausęs: „Ar jau yra galas?“ Paplaukęs kiek aukščiau, jis išsirinko vietą nakvynei ir įsitikinęs tarė: „Bet yra galas.“ Taip nuo Palemono žodžių ir atsirado šie vardai.

KĖDAINIAI

Kėdainių rajono savivaldybė

Kėdáiniai – rajono savivaldybės centras. Miestas įsikūręs Vidurio Lietuvos žemumos centre, ant Nevėžio upės krantų. Jo istorija skaičiuojama nuo 1372 m., kai Kėdáinių vardas buvo pirmą kartą paminėtas Hermano Vartbergės „Livonijos kronikoje“. Kėdáinių istorija labiausiai susijusi su didikų Radvilų gimine, kurios nariai palaidoti evangelikų reformatų bažnyčioje.

Sena legenda pasakoja, jog kadaise šiton vieton atplaukė turtingas pirklys iš Kuršo. Vieta jam patikusi, todėl jis sumanė čia įkurti nedidelį žvejų kaimelį. Į šiaurę nuo to kaimelio augo didžiulė giria, kurioje buvo pagonių šventykla. Ją kryžiuočiai sunaikino, o jos vietoje 1403 m. pastatė mūrinę bažnyčią. Pirklio vardas buvo Keidangenas, todėl kai iš mažo kaimelio išaugo miestas, jį buvo nutarta pavadinti turtingojo pirklio garbei Kėdáiniais.

ZAPYŠKIS
Kauno rajono savivaldybė

Zapýškis – nedidelis miestelis rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 6 km nuo Kauno, – išsidėstęs dviem aukštais vaizdingame kairiajame Nemuno krante. Pirmas aukštas – miestelio senovė, Nemunas dažnai tekėdavo gyventojų kiemais, todėl gyvenvietė užkopė į „antrąjį aukštą". Tai viršutinė upės kranto terasa, vadinama Dievógala. Netoliese stūkso Altõniškių, kitaip Altõnos, pìliakalnis. Šios vietos apipintos legendomis.

Pasakojama, kad gilioje senovėje ant Altõniškių pìliakalnio būdavo kūrenama amžinoji ugnis ir deginamos aukos jaunikių globėjai – deivei Altonai. Piliakalnio viršūnėje, po plačiai išsikerojusiu ąžuolu, stovėjęs aukuras, prie kurio rinkdavęsi aplinkinių sodybų vaikinai sau žmonos iš deivės išprašyti.

Amžinąją ugnį Altõniškiuose kursčiusi neapsakomai graži vaidilutė, o Dievógaloje, prie pat Zapýškio, tokią pat ugnį kurstęs jaunas žynys. Šis, kartą apsilankęs deivės Altõnos šventovėje ir išvydęs ten gražią vaidilutę, labai ją įsimylėjęs ir ėmęs dažnai lankyti. Per tokį vieną apsilankymą, kuris užtrukęs pernelyg ilgai, Dievógaloje užgesusi jaunojo žynio nerūpestingai kurstoma ugnis. Žmonės, pamatę, kad užgeso amžinoji ugnis, ėmę išgąstingai šaukti: „Dievui galas! Dievui galas!" Iš to esą ir kilęs vietovės pavadinimas – Dievógala. Baimindamiesi galimos dievų rūstybės, žmonės nutvėrę žynį ir gyvą sudeginę. O vaidilutė, netekusi mylimojo, iš sielvarto numirusi.

Apie nelaimingąjį Dievógalos žynį pasakojama dar ir tai, kad jis gydydavęs visokių negalavimų varginamus ligonius, liepdavęs jiems praustis čia pat trykštančio šaltinio vandeniu. Senovės lietuviams tapus krikščionimis, katalikų dvasininkai iš pradžių draudę žmonėms naudotis „gydomuoju" Dievógalos šaltiniu. Bet po kiek laiko suvokę, kad iš to galima neblogai pasipelnyti, patys paskelbė jį „stebuklinga" vieta, pastatė šalia koplytėlę ir ėmė raginti žmones gausiai lankyti šaltinį, negailėti aukų bažnyčiai. Tačiau tam atėjęs galas – žmonės ėmę nebetikėti šaltinio „stebuklingumu" ir liovęsi jį lankę.

BABTAI. PIEPALIŲ PILIAKALNIS

Kauno rajono savivaldybė

Piepãlių pìliakalnis yra rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 10 km nuo Kaũno, prie Bãbtų miestelio. Jis dar vadinamas Babtyno piliakalniu – tai II tūkstantmečio pradžios archeologijos objektas. Piliakalnį iš vienos pusės juosia Asiũklės upelis, iš kitos – Nevė́žio slėnis. Piliakalnio šlaitai apie 10 m aukščio, jo viršuje yra trikampė aikštelė, kurios gale supliūktas 3 m aukščio pylimas, saugantis piliakalnį nuo gretimų aukštumų.

Pasak legendos, piliakalnyje du broliai radę skrynią pinigų. Jiems nesutarus, kuris turėtų eiti atsivaryti arklių skryniai parsivežti, vienas iš brolių nusikeikęs – kad jie skradžiai žemėn nueitų. Su šiais žodžiais skrynia nugarmėjusi į Nevė́žį.

ŠANČIŲ PILIAKALNIS

Kauno rajono savivaldybė

Šánčiai – kaimelis dešiniajame Neries krante, nuo Kauno miesto nutolęs apie 10 km į šiaurės rytus. Kaimelio pakraštyje, Lãpių geomorfologinio draustinio teritorijoje, dunkso pušimis apaugęs Šánčių pìliakalnis. Jis dar vadinamas Kepeliušu arba Pìkelne. Kalno aukštis siekia apie 20 m, jo viršūnėje yra duobė.

Legenda pasakoja, kad seniau ta duobė buvo labai gili, o joje sėdėdavo velnias. Vaikai eidavo erzinti velnio – mesdavo į duobę akmenį ir bėgdavo nuo kalno kiek tik kojos neša. Kai bėgdavo, atrodydavo, kad ir velnias šalia alsuoja. Bet velniui bėgti greit atsibosdavo, jis grįždavo atgal, vaikams nespėjus į jo pusę atsisukti. Ir dabar tas velnias ten tebegyvena.

KAČERGINĖ. PYPLIŲ PILIAKALNIS

Kauno rajono savivaldybė

Pypliũ pìliakalnis yra 2 km į rytus nuo Kaũno ir 1 km į rytus nuo Kačergìnės, aukštame kairiajame Nemuno krante, priešais Nevėžio žiotis. Tai X a. piliakalnis. Jam įrengti panaudotas aukštumos kyšulys, įsiter-

pęs tarp dviejų daubų, kurios jį supa iš rytų ir vakarų. Šiaurėje teka Nemunas ir tik pietinėje pusėje piliakalnis leidžiasi į lauko lygumas. Iš pietų nuo lauko pusės jis atskirtas plačiu, dabar jau užslinkusiu, apie 4 m gylio perkasu. Kai kurie istorikai teigia, esą čia 1336 m. vasario 24–25 d. įvyko Pilėnų tragedija.

Taip pat viena legenda pasakoja, kad šį piliakalnį supylęs kunigaikštis Pyplys kare žuvusio sūnaus garbei. Nuo seno tikima, kad artėjant Vėlinėms mirusiųjų vėlės sugrįžta ten, iš kur yra kilusios, o grįžusios žuvusių karžygių vėlės pavirsta medžiais. Todėl ant Pyplių pìliakalnio šiais laikais vyksta teatralizuoti Vėlių vakarai.

Yra legenda, kad piliakalnį supylė Napoleono kareiviai, sunešę kiekvienas po kepurę žemės.

KLAIPĖDOS
APSKRITIS

KLAIPĖDA
Klaipėdos savivaldybė

Klaĩpėda – trečias pagal dydį Lietuvos miestas, didžiausias šalies uostas, apskrities centras. Tai seniausias Lietuvos miestas, anksčiausiai iš dabartinių jos gyvenviečių gavęs miesto teises: 1257 ar 1258 m. – Liubeko, 1475 m. – Kulmo, kurios suteikė Klaĩpėdai savivaldą ir herbą, reguliavo miestiečių mokesčius. Livonijos ordinas 1252 m. prie Dãnės žiočių pastatė pirmąją medinę pilį – šis įvykis laikomas Klaĩpėdos įkūrimu. Pilis buvo pavadinta Memelburgu, nes „Memel" – suvokietintas Nemuno vardas.

O kaip atsirado Klaĩpėdos pavadinimas? Legenda pasakoja, kad du lietuviai ieškoję naujos vietos prie jūros apsigyventi ir vienas nuskendęs raiste (tarmiškai „klaipoje"), palikęs tik savo pėdas. Nuo tada žmonės vadina tą vietą Klaĩpėda.

Tokia yra legenda, o, pavyzdžiui, kalbininkas Kazimieras Būga Klaĩpėdos miesto vardą siejo su latvių (kuršių) žodžiu „klaipas", reiškiančiu „duoną".

KLAIPĖDA. TAURALAUKIS. VELNIO AKMUO
Klaipėdos savivaldybė

Taurãlaukis – Klaĩpėdos miesto šiaurinė gyvenvietė. 1462 m. istoriniuose šaltiniuose jau minimas Taurãlaukio dvaras. Kairiajame Dãnės upės krante riogso Velnio akmuo. Tai 4 m ilgio ir 3,3 m pločio riedulys.

Legenda pasakoja, kad netoli nuo tos vietos, kur yra akmuo, seniau gyveno dvarponis. Jis labai mėgo kortomis lošti. Kartą ponas apžaidė savo tarną, o šis pyktelėjęs tarė: „Eik po velnių su savo kortom!" Joninių naktį dvarininkas nuėjo prie to akmens ir sutiko velnią. Tas turėjo pilnas kišenes pinigų. Pradėjo nelabasis ir ponas kortomis žaisti. Velnias visus savo pinigus pralošė. Jis labai supyko ir dėjo ranka per akmenį – ir dabar ta žymė yra.

Dar žmonės kalba, kad po akmeniu yra auksinės akėčios ir auksinės klumpės. Žmonės, norėdami jas paimti, bandė akmenį versti, ritinti, gręžti, bet viskas veltui.

KAPSTATO EŽERAS

Klaipėdos rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, prie senojo Žemaičių plento, Endriejãvo miestelio šiauriniame pakraštyje, tyvuliuoja Kãpstato ẽžeras, dar vadinamas Laigiu. Jo plotas 43 ha, ilgis 1,2 km, didžiausias gylis 2,4 m. Krantai žemi, rytinis miškingas. Į ežerą įteka Diẽvupis, išteka Veivìržas.

Padavimas mena, kad toje vietoje, kur dabar Kãpstatas, seniau buvusi didelė graži lanka. Kartą per pačią šienapjūtę pas darbininkus atėjo vokietukas ir sako: „Skubinkitės, skubinkitės, tuoj čia pareis didelis svetys!“ Ir taip jis šnekėjo žmonėms visą savaitę. Kai žmonės nušienavo tą lanką, užėjo juodas didelis debesis, sustojo virš tos lankos ir nebesijudina iš vietos. Pradėjo visi kalbėti, kad reikia įspėti debesies vardą, tuomet jis pasitrauks. Na ir spėliojo visi kaip tik beišmanė! Bet niekas negalėjo to vardo įminti. Buvo viena pusiau apakusi močiutė. Ji eina ir eina to debesies žiūrėti. Veizėjo, veizėjo ir sako: „Kap status!“ Sulig tais žodžiais debesis garsiai šniokšdamas nusileido ant tos lankos. Taip ir atsirado Kãpstato ežeras.

PALANGA

Palangos savivaldybė

Palangà – kurortas prie Baltijos jūros, mūsų vasaros sostinė. Mieste į Baltijos jūrą įteka Šventõsios ir Rą́žės (Ronžės) upės. Pirmasis Palangõs vardo paminėjimas susijęs su legendiniu pasakojimu apie danų karaliaus Valdemaro kariuomenės išsilaipinimą Palangojè 1161 m. Tik 1253 m. Palangà paminėta Vokiečių ordino kronikose. Istorijos raidoje užkariautojų buvo nemažai. Šių žemių gviešėsi vikingai normanai, o XIII–XIV a. jas ne kartą niokojo kryžiuočiai. Tik po Žalgirio mūšio 1410 m. sudaryta Melno taikos sutartis (1422 m.) nutraukė šio ordino invaziją į Líetuvą, o 1435 12 31 Bresto taikos sutartimi Palangà atiteko Líetuvai.

Palangõs vardo kilmę padavimai irgi sieja su jūra. Pasakojama, kad žvejų nameliai stovėdavo taip arti kranto, jog jūros bangos skalaudavo, o vėjas užpustydavo juos smėliu iki pat palangės.

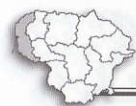
Dažniausiai Palangõs vardas kildinamas iš baltų kalbose vartojamų archajiškų žodžių „palvė“, „palios“, „pala“, „palas“ (reiškiančių žemas, pelkėtas vietas) arba iš spėjamų upėvardžių Palanga, Palangis, Alanga, Langa.

PALANGA. NAGLIO KĄLNAS

Palangos savivaldybė

Palangõs šiauriniame pakraštyje yra Nãglio kálnas, dar vadinamas Olando Kepure, Švėdų kálnu, Kapų kalnu; kiekvieną pavadinimą lydi legendos. Tai 15 m aukščio kopa, supustyta ant Litorinos jūros terasos. Buvusią judrią smėlio kopą 1926 m. apželdino ir sutramdė šio didelio darbo Palangoje pradininkas miškininkas Marijonas Daujotas (tai primena prie kalno esantis stogastulpis). Senovėje tiek Naglio, tiek Birutės kalnas žvejams ir jūreiviams buvo kranto orientyrai.

Nãglio kálnas mena legendą apie gražiąją Rỹtę, savo gyvybę paaukojusią dėl gimtojo pajūrio. Maždaug 1237 m. Pajūrio kaime gyveno senas žvejys Rỹtis su žmona ir trylika sūnų bei dukrele Rytė. Kartą visi jo sūnūs buvo pašaukti kautis su užpuolikais, nes lietuvius pasiekė gandas, kad nuo Rygos pajūriu žygiuoja susijungusi kalavijuočių ir kryžiuočių kariuomenė, vadovaujama Zegės. Išjojus broliams ir mylimam berneliui, Rytė baisiai nusiminė ir, kad pamirštų savo skausmą, išėjo į mišką uogauti. Labai nustebo mergina, kai niekur nerado nė jokios uogelės. Tik labai nutolusi nuo namų Rytė aptiko didelį raistą, pilną įvairiausių uogų. Visos buvo tokios didelės, prisirpusios ir gražios, kad ji net nežinojo, kurias rinkti. Jau norėjo mergelė eiti namo, tačiau išgirdo kažką labai gražiai tirlirliuojant. Apsižvalgiusi ji pamatė susivėlusį, raukšlėtą, apsamanojusį, visą plaukuotą girinį. Įsidrąsino Rytutė ir užkalbino miško dvasią. Ir sužinojo, kad jis esąs visų miško gyvūnėlių, paukštelių ir kitų gyventojų saugotojas, kad jam priklausąs visas miškas ir pajūris, kad jis valdąs jūrą ir vėjus, o giliai po Naglio kopa slypintys jo gintaro klodai. Miškinis pasigyrė niekada neleidęs jokiam priešui kojos į savo valdas įkelti. Tuomet Rytė paprašė girinio, kad šis savo galiomis sunaikintų žygiuojančius atėjūnus, kad nežūtų kovose jos broliai ir bernelis. Miškinis sutiko: jei Rytė tapsianti jo žmona, Naglio kalno lobių valdove, jis kaipmat sunaikinsiąs priešą. Rytė prisiminė mylimąjį, tačiau, veikiama Miškinio burtų, pasižadėjo už girių karaliaus tekėti. Girinis užmigdė Rytutę, o pats išbėgo priešų galabyti. Jis patvindė mažą upelį, pavertė

jį neperplaukiama jūra, o kol Zegė su savo kariauna galvojo, kaip čia tiltą pastatyti, iš miško išbėgę žemaičiai juos sumušė. Atbudo Rytutė ant Miškinio rankų. Sužinojusi, jog tėviškė saugi, labai apsidžiaugė, tačiau kai girinis priminė jos duotą pažadą, vėl baisiai nuliūdo. Greitos ir gražios buvo sutuoktuvės, bet kai Miškinis norėjo savo nuotaką pabučiuoti, jos širdelė iš didelio išgąsčio nustojo plakusi.

Tris dienas ir tris naktis verkė Miškinis savo mirusios karalienės. Trankėsi po mišką, laužė medžius, spardė kelmus... Pagaliau ketvirtą naktį nunešė Rytės palaikus ant Naglio kalno, iškasė gilią duobę, iki gintaro klodų, išklojo gėlėmis ir su gailia rauda palaidojo.

Miškinis ilgus amžius lankė Rytutės kapą, puošė jį gėlėmis, eglėšakiais, apsodino pušaitėmis ir, vis prisimindamas žmoną, kaip savo akį saugojo miškus ir visą Naglio kalno apylinkę. Du šimtus metų nemindžiojo Žemaičių pajūrio svetimo ir nedraugingo žmogaus koja, neužpuolė joks priešas – ir tai tik per legendinės Rytės meilę savo kraštui.

PALANGA. BIRUTĖS KALNAS

Palangos savivaldybė

Palangà – kurortas prie Baltijos jūros. Manoma, kad ji užjūrio pirklių galėjo būti lankoma nuo 1161 m. Pietinėje miesto dalyje yra kalva, iškilusi 20,7 m virš jūros lygio, – Birutės kalnas.

Legenda byloja, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis, viešpataudamas Trakuosè bei Žemaičiuose, išgirdo esant Palangojè mergelę, vardu Birutė. Ji buvo pagonių dievams pasižadėjusi išsaugoti skaistybę. Kunigaikštis nuvykęs į Pālangą, ten radęs tą mergaitę, kuri buvusi ne tik graži, bet ir protinga. Kęstutis ją su didžia pagarba palydėjęs į Trakùs, ten iškėlęs dideles vestuves. Po tragiškos Kęstučio mirties Birutė grįžusi į Pālangą ir toliau tarnavusi dievams. Čia ji ir mirusi. Jos garbei buvęs supiltas šis kalnas.

MOSĖDIS

Skuodo rajono savivaldybė

Miestelis šiaurinėje Lietuvos dalyje, 12 km į pietus nuo Skuõdo, Mósėdis dažnai vadinamas Žemaitijos turistine Meka: jis garsėja savo unikaliu akmenų muziejumi. Jau 1253 m. Mósėdžio geografinis pavadinimas minimas Livonijos ordino ir Kuršo vyskupo dokumentuose dėl žemių dalybų. Legendos miestelio pavadinimą aiškina savaip.

Apie Mósėdį yra daug didelių įvairios formos ir spalvos akmenų. Riedulių grupėmis nukloti ištisi plotai. Pagonys žemaičiai manydavo, kad tie įvairių formų akmenys – suakmenėję žmonės; juos vadino „mokais" (mokytojais). Neva tie žili, seni, apsamanoję mokai sėdi grupėmis susirinkę ir pasakoja žmonėms apie savo gyvenimą ir sunkią dalią. Tą vietovę, kur mokai sėdi, posėdžiauja, kalbasi, moko gyvuosius, vietiniai žmonės ir pavadino Mósėdžiu (mokų sėdėjimo vieta).

Dar ir kitaip aiškintas šios vietovės vardas. Senovėje Bártuvos upės pakrantėse ošė didžiuliai miškai. Toje vietoje, kur dabar Mósėdžio gimnazija, geras medžiotojas žemaitis, iškirtęs nemažą miško plotą, įkūrė savo sodybą. Per medžiokles čia susirinkdavo gausus būrys medžiotojų, susitempdavo savo laimikį, jį rūšiuodavo, dalydavosi tarpusavyje. Nulupę žvėrių kailius, juos parduodavo Baltijos jūra į Šventõsios upės žiotis atplaukusiems pirkliams, o paskui viensėdyje ant laužų žvėrieną kepdavo, aukodavo dievams ir puotaudavo iki kitos medžioklės. Vasarą, papjovus žvėris, čia suskrisdavo debesys įkyriai kandančių musių. Dėl

Mosėdis

to šiai vietovei ilgainiui prigijo pavadinimas Mósėdis – vieta, kur, anot žemaičių, musės ėda (kanda).

Anot trečio pasakojimo, senovėje ant Bártuvos upės kranto, prie kelio, gyveno labai svetingas žemaitis, kuris per gūdžius miškus keliaujančius žmones visada maloniai sutikdavo ir, pamatęs juos, iš tolo modavo, kviesdamas užsukti į viensėdį pailsėti. Pagal šį jo įprotį – moti iš viensėdžio – ir atsiradęs Mósėdžio pavadinimas.

BALTIJOS JŪRA. GINTARAS

Gintarą pažinusios tautos daugelį amžių spėliojo, kas gi yra toji graži gamtos dovana, kaip ji atsirado. Kol mokslas nebuvo taręs apie gintarą tiesos žodžio, jos pagal savo gyvenamąsias sąlygas ir papročius kūrė apie jį įvairius padavimus bei mitus. Kai kurie pasiekė ir šiuos laikus. Tuose mituose gintarui, kaip ir daugeliui nesuprantamų gamtos reiškinių, buvo priskiriama dieviška kilmė.

Baltijos pajūris

Padavimų apie gintarą sukurta ir Lietuvoje. Juos įkvėpė gražūs, poetiški Lietuvos pajūrio vaizdai, tos aplinkybės, kuriomis gintaras patenka į žmogaus rankas. Baltija išmeta gintarą į auksinį Lietuvos pajūrio smėlį nerimdama, giliai alsuodama. Ir kuo tas alsavimas gilesnis, audringesnis, tuo daugiau Baltija paberia į krantą gintaro lašelių, o kartais ir didesnių gabalų.

Tokia poetiška gintaro kelionė iš jūros gelmių į pakrantę paakino tikros gintaro istorijos nežinančią lietuvių tautą sukurti fantastinį padavimą, pasak kurio, kiekvienas jūros bangų išplautas gintaro gabalėlis esąs nepaprastai taurios, karštos Jūratės ir Kastyčio meilės tragiškos baigties vaisius.

Atsitikę tai seniai seniai, kai dievas Perkūnas dar buvęs vyriausias visų dievų, o deivė Jūratė gyvenusi Baltijos jūros dugne gintaro rūmuose. Ji buvusi visų deivių gražiausia ir nežinojusi, kas yra žmogiškoji meilė.

Jūroje, prie Šventõsios upės žiočių, Jūratės vandenų karalijos žuvytes savo tinklais gaudęs drąsus žvejys Kastytis. Pasiuntusi Jūratė undines, kad šios įspėtų Kastytį nedrumsti Baltijos vandenų, negąsdinti žuvyčių. Bet žvejys, nepabūgęs deivės įspėjimų, nepaisydamas undinių vylių, ir toliau mėtęs į Baltiją savo tinklus. Karštai pamilusi Kastytį už drąsą ir grožį, Jūratė nusiviliojusi jį į gintaro rūmus. Perkūnas, sužinojęs, kad nemirtingoji deivė pamilusi žvejo sūnų, didžiai užsirūstinęs. Jis savo žaibais sugriovęs gintaro rūmus, nužudęs Kastytį, o Jūratę prirakinęs prie tų rūmų griuvėsių sienos. Čia Jūratė, bangų blaškoma, nuolat raudanti Kastyčio ir nelaimingos juodviejų meilės. Jos rauda būnanti tokia graudi, kad amžinai šaltos, ramios jūrų gelmės pradedančios nerimauti, audrintis ir siausti, išmesdamos iš gilumos ir išplaudamos į krantą Perkūno sudaužytų gintaro rūmų skeveldras. O smulkučiai gintaro gabalėliai – Jūratės ašaros, tokios skaidrios, kaip tyra ir skaisti jos ir Kastyčio meilė.

KRETINGA

Kretingos rajono savivaldybė

Kretingà – miestas Lietuvos vakarinėje dalyje, rajono savivaldybės centras abipus Akmenõs upės. Kretingõs pavadinimas kildinamas nuo žodžio „kratyti". Atseit senovėje, kai nebuvo gerų kelių, reikėdavo gerokai pasikratyti per akmenis, kol privažiuodavai miestelį.

Legendiniu Kretingõs įkūrėju laikomas gotų karalius Armonas, atkeliavęs IV a. nuo dabartinės Skandinavijos ir pastatęs čia pilį. Armonas

Meilės akmuo

buvęs kilęs iš Grutingų giminės. Tad ir jo pastatytoji pilis, davusi pradžią Krẽtingai, vadinusis Grutingos pilimi.

Istoriniai šaltiniai Kretingõs pilį, kurią valdyti kryžiuočiai patikėjo feodalui Veltūnui, mini nuo 1253 m. Po 1260 m. kretingiškiai sukilo, puldinėjo Klaipėdą, todėl 1263 m. Livonijos riteriai pilį sunaikino.

Kretingõs pasididžiavimas – grafų Tiškevičių rūmai, statyti XIX a.: dvaro žiemos sodas – oranžerija ir vienas gražiausių Žemaitijoje XIX–XX a. rūmų parkų. Šiaurinėje parko dalyje buvo įrengti trys kaskadiniai tvenkiniai. Prie pirmojo tvenkinio stovėjo rūmai. Priešingame krante buvo įrengtas didelių akmenų mūro krioklys, link kurio nuo rūmų vedė arkinis tiltelis. Tame pačiame krante, prie Salantų kelio, iškilo kalnelis pavėsinei – altanai. Į ją vedė spirale kylantis takelis, o kalnelio viršūnėje augo kaštonas.

Vėliau apie šį kalnelį žmonės sukūrė įvairių legendų. Viena jų pasakoja, esą jį grafas supylęs ant savo mylimiausio medžioklinio šuns kapo. Kitas padavimas byloja apie tai, kad čia stovėjusi Kretingõs pilis.

Abiejuose krantuose buvo pastatyta po vieną didžiulį akmenį – suolą. Vieną jų, esantį virš krioklio, kretingiškiai nuo seno vadina Meilės akmeniu. Matyt, jį labai mėgo įsimylėjėlių poros, ateidavusios čia pasigėrėti žmogaus proto ir rankų sukurtu grožiu. Legenda pasakoja, kad ant šio akmens, lankydamasi pas savo favoritą Platoną Zubovą, yra sėdėjusi imperatorė Jekaterina II. Istoriniai faktai rodo, kad to būti negalėjo, nes tuo metu Rusijos valdovė jau buvo mirusi.

NEGARBOS PILIAKALNIS

Kretingos rajono savivaldybė

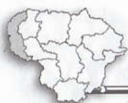
Rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, apie 5 km į šiaurę nuo Kretingõs, Tẽnžės upelės dešiniajame krante rymo Negarbõs pìliakalnis, dar vadinamas Bliūdakalniu, Bliūdkalniu, kartais Senkų̃, Jazdų, Jazdaičių piliakalniu. Negarbõs kalną gaubia daug legendų.

Sakoma, kad ant šito kalno buvo puikus dvaras. Tačiau ponai buvo negeri, ištvirkę, skriausdavo žmones, o patys tik puotaudavo. Kartą, kai žmonėms buvo sunkus laikas, ponai vis vien tik šoko ir linksminosi. Taip jiems betriukšmaujant, žemė atsivėrė ir visas dvaras su ponais nugrimzdo. O kalno viršuje atsirado kūdra.

Kita legenda teigia, kad kartais iš to prakeikto dvaro pasirodo graži pana. Vieną kartą pro kalną ėjo kerdžius, o toji, išsinešusi lėkštėje varlę, jį kviečiasi: „Prieik, žmogau, pabučiuok tą varlę." Tas žmogelis ėmė bučiuoti, bet varlė tik pučiasi ir didėja – išsigando kerdžius, spruko šalin. Apsiverkė mergelė – jei būtų iki galo bučiavęs, būtų ją išgelbėjęs, o pats laimingu ir turtingu tapęs.

Dar pasakojama, kad kartą jauni vyrai susitarė Nẽgarbą kasti. Kasė kasė – ligi pat vidurnakčio. Staiga atsiradusi didelė kiaulė ir pakilusi labai smarki audra. Išnešiojusi vyrus į visas puses. Jie į namus grįžę tik po trijų parų ir patys nežiną, kur per tą laiką buvę nunešti.

Legenda byloja, kad kartą prie kalno dirbo moteriškė. Staiga prie jos atsirado toks ponaitis. Jis ir sako: „Aš tau pripilsiu pilną prijuostę auksinių pinigų, bet tu negalėsi į juos pažiūrėti, iki kol namo pareisi." Moteris apsidžiaugė ir greitai patraukė namo. Bet kuo arčiau namų ji buvo, tuo sunkesnė darėsi jos prijuostė. Neiškentė ir pasižiūrėjo, iš kur ta našta randasi. Pamatė, kad pilna prijuostė raudonų anglių. Moteriškė kad mes viską žemėn – aukso taip ir neparnešė į namus.

Dar sakoma, kad kai prie Negarbõs kalno vaikai žaisdavo, pas juos ateidavo velniūkščiai. Kartą vaikai tekinį mušė ir iš kažkur atbėgo daug kitų vaikiukų. Grįžę į namus žmonių vaikai viską papasakojo savo tėvams. Šie patarė pažiūrėti, ar kiauros anų vaikų nosys. Kitąsyk žaidime sugavo vieną vaikiuką ir žiūri į tą nosį – ogi nekiaura, nealsuoja svetys. Grįžę vaikai taip ir pasakė tėvams. Šie patarė – pasidarykit šermukšnio lazdas ir gerai įkrėskite tiems velniukams. Vaikai taip ir padarė – šermukšnio lazdomis apkūlė atėjūnus, tie daugiau žaidimuose ir nebepasirodė.

SENOJI ĮPILTIS

Kretingos rajono savivaldybė

Senóji Įpiltìs – nedidelė gyvenvietė rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 26 km nuo Kretingõs, netoli sienos su Latvija, Šventósios upės slėnyje. Įpiltiẽs pìliakalnis – vienas įspūdingesnių mūsų krašto piliakalnių – yra tarp Senõsios ir Naujõsios Įpiltiẽs kaimų, Júodupės dešiniojo kranto kilpoje, už pusės kilometro nuo tos vietos, kur ji į Šveñtąją įteka. Pirmutinė istorinė žinia apie Įpiltį siekia XIII a. vidurį: vietovės vardas minimas 1253 m. balandžio 5 d. Livonijos ordino ir Kuršo vyskupo dalybų akte. Ant piliakalnio stovėjo medinė pilis. Čia gyventa nuo mūsų eros pradžios iki XIII a. Įpiltiẽs apylinkės gražios ir vaizdingos, jas mėgsta turistai. Artimoje apylinkėje yra ir daugiau piliakalnių bei istorinių vietų. Atrodo, kad čia būta vientisos gynimosi sistemos. Apie 300 m į rytus nuo piliakalnio Raistupio upelio šlaite į žemę įsirausęs kėpso Aũkuro akmuo, kurį nuo seno vietos gyventojai gerbė, tikėjo, kad iš po jo tekančio šaltinio vanduo turįs gydomųjų galių. Pagonybės laikais prie šio akmens buvo atliekamos kulto apeigos. Netoliese yra ir apie 30 m aukščio Al̃ko kalnas.

Padavimai sako, kad kitados ant šio kalno stovėjo bažnyčia, vėliau nugrimzdusi į žemes. Jos viduje esančios devynios skrynios aukso, kurias saugąs didžiulis žaltys. Kalne esą urvų. Pasakojama, kad kartą piemenys vienam žąsiukui parišę ant kojos raudoną raištelį ir įleidę į urvą. Nesulaukdami jo pasirodant, nubėgę į kitą kalno pusę, kur iš urvo žąsiukas išlindo.

SALANTAI

Kretingos rajono savivaldybė

Salantaĩ – tolimą praeitį menantis miestas, įsikūręs vaizdingose Sãlanto upės pakrančių aukštumose, virš kurių kyla grakšti dvibokštė bažnyčia. Tiek miesto apylinkėse esantys archeologijos paminklai, tiek apie juos išlikę padavimai, legendos byloja, kad senovėje ši vietovė buvo svarbus pagoniško kulto centras.

Érlos upės slėnyje iškilusioje Aĩko kalnu vadinamoje kalvoje buvusi pagoniška žalčių dievo Pilvyčio šventykla, kurioje stovėjęs aukuro akmuo ir degusi šventa amžinoji ugnis. Ugnį prižiūrėjo apie 40 vaidilučių, kurios gyveno ir žalčius maitino už Salų̃ pelkės, Sãlanto slėnyje esančioje kalvelėje, dabartiniu metu vadinamoje Gaidžio kalva. Daugiausia buvo aukojami žalčių dievo mėgstami skilandžiai, todėl vietovę pradėta vadinti Skilandžiais. Kiek vėliau šiose žemėse atsirado Skilandžių kaimas, rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1556 m. Šalia kaimo įsikūrė karališkasis dvaras, pavadintas pro šalį tekančio upelio Sãlanto vardu.

Tačiau, anot padavimų, Salantų̃ istorija siekia tolimesnius laikus. Sakoma, kad miesteliui vardą davė romėnai. Kartą čia, plačiai patvinusios jūros vandenimis, plaukė trys romėnai ir pamatę sausumėlę, džiaugsmingai sušuko: „Sala antai!“ Nuo to laiko čia įkurtą gyvenvietę romėnai ir pavadino Salantaĩs.

Salantai. Seniausias Lietuvos kaštonas

SALANTAI. ALKO KALNAS

Kretingos rajono savivaldybė

Lietuvos šiaurvakarinėje dalyje, Salantų regioniniame parke, į šiaurę nuo Salantų miestelio, plačiame Érlos upės slėnyje stūkso mišku apaugusi didinga kalva, vadinama Al̃ko kalnu.

Padavimai mena, kad Al̃ko kalne po storu ąžuolu stovėjo aukuro akmuo, ant kurio degė vaidilučių saugoma šventoji ugnis, o tarp senų ąžuolų gyveno žynys. Šventykla buvo skirta žalčių dievui Pilvyčiui. Pasak padavimų, Alkakalnyje vaidilutės ilgiausiai Lietuvoje neleido užgesinti amžinosios ugnies. Neturėdamos ginklų, jos į prijuostes prisipildavo pelenų, kuriuos berdavo į akis ugnies užgesinti atėjusiems kareiviams.

Kita legenda pasakoja, jog kalną supylė švedų kareiviai, kurie čia įsikūrė ir pradėjo apylinkėse plėšikauti. Neapsikentusios žemaitės sukilo prieš švedus ir juos išžudė. Nuo to laiko kalne vaidenasi – naktimis dega ugnys, vaikščioja keisti žmonės.

Dar viena legenda teigia, jog kalva pavadinta Alku dėl to, kad čia bausmei palikdavo be maisto alkti žmones. Anot kito pasakojimo, ant šios kalvos nuo alkio išmirę švedų apsupti Salantų apylinkių žmonės.

IMBARĖS PILIAKALNIS

Kretingos rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurės rytų dalyje, Salantų regioninio parko teritorijoje, yra Imbarẽs pìliakalnis, pirmą kartą paminėtas 1253 m. Livonijos riteriams užėmus jo pilį. Manoma, kad pilis buvo apleista ir sunaikinta po 1260 m. kuršių sukilimo.

Pasakojamas padavimas, kad pilies valdovo duktė pamilusi bokšte įkalintą kryžiuotį ir padėjusi jam pabėgti. Už tai motina ją nubaudusi – „įbarusi“, tai yra užkeikusi ir uždariusi į bokštą. Užkeiktą merginą išgelbėti galėjęs tik drąsus smuikininkas, kuris būtų išdrįsęs pas ją užeiti ir jai vienai prisiekti amžiną meilę. Netrukus toks atsiradęs, tačiau jam greit atsibodę smuikuoti vien tik savo pamiltai pilies valdovo dukteriai Inbartai. Ėmęs jis kartą smuikuoti pro pilį einančiam apylinkės jaunimui. Ir tuo metu pilies pamatai prasmegę. Nuo to laiko, esą, žmonės pilies vietą ir apylinkę ėmę vadinti gražiosios valdovo dukters vardu – Inbare arba Im̃bare.

Kita legenda porina, kad kartą piemuo prie kalno ganė kiaules. Žiūri – viena kiaulė vis eina ir eina į tą kalną. Piemuo pasekė gyvulį – rado kalne urvą. Eina tuo urvu, o ten gražiausi arkliai sau avižas ėda. Jo kiaulė irgi į tas avižas įnikusi. Išsigando piemuo – spruko laukan. Daugiau nebeganė savo gyvulių prie piliakalnio, o ta kiaulė vėl tai pradingdavo, tai atsirasdavo. Sakoma, kad tie pamatyti arkliai ir buvo iš prasmegusios pilies.

NERINGA

Neringos savivaldybė

Neringà – respublikinio pavaldumo miestas Kur̃šių nerijojè. Neringõs vardu vadinamos keturios gyvenvietės, – Júodkrantė, Pérvalka, Préila ir Nidà, – 1961 m. sujungtos į vieną administracinį vienetą. Šios gyvenvietės išsidėsčiusios siauroje nerijos juostoje, taigi Neringà turi ilgiausią Lietuvoje gatvę – apie 50 km ilgio kelią.

Graži legenda aiškina senovinį Neringõs pavadinimą. Esą dar tais laikais, kai nerijos nebuvo, o jos vietoje iš vandens kyšojo salų grandinė, vienoje jų – valdovo Kárvaičio saloje, kur stovėjo likimo deivės Laimos šventykla, rudenį gimė mergaitė. Mažylė, matyt, deivės Laimos globojama augo – daili, protinga, geros širdies. O kai

Kuršių nerija. Mirties slėnis

tėvai jai Neringõs vardą davė, mergaitė ne dienomis, o, atrodo, valandomis ėmė augti. Devynių mėnesių jau daili mergina buvo. Aštuoniolikos sulaukusi nepaprastais darbais išgarsėjo: tai kurėną iš audringos jūros partemps, tai vežimą, smėlyje įklimpusį, ištrauks. Toli pasklido garsas apie merginos grožį ir gerumą, minios jaunikių rėžė apie ją sparną. Tačiau ji pareiškė tekėsianti tik už to, kuris per marias iki Veñtės pilies akmenį permes. Šią užduotį sugebėjo atlikti tik pats Veñtės pilies paveldėtojas, ir Neringà tapo jo sužadėtine. Užsirūstino dėl Neringõs savivalės Bangpūtys, sukėlė baisią audrą – trylika dienų ir naktų žemė su dangumi maišėsi. Galiausiai Neringà prisisėmė prijuostę smėlio, įbrido į jūrą, supylė smėlio taką ir atskyrė šėlstančią jūrą nuo marių. Jūra nurimo ir jaunieji iškėlė šaunias vestuves.

Senasis kunigaikštis Kárvaitis, namiškių globojamas, ramiai leido karšinčiaus dienas. Kraštą valdė Neringà su vyru, ir žmonės gyveno laimingai: aruoduose netrūko grūdų, tinkluose – žuvų. Tačiau iš vakarų ir iš pietų atjoję šarvuoti riteriai ugnimi ir kalaviju ėmė niokoti Lietuvos žemę. Gindama savo kraštą ir žuvo Neringà, padėjo galvas visa jos giminė.

Kita legenda teigia, kad kartą neturtingo žvejo šeimoje gimė duktė. Žmona mirė, ir žvejui teko vienam auginti dukrelę. O mergaitė buvo nepaprasta: augo labai greitai, buvo labai stipri. Žmonėms ji atrodė be galo nerangi, todėl praminė ją Nēringa. Išaugo Neringà milžinė: išraudavo lengvai pušį, nusviesdavo didžiulį akmenį. Labiausiai ji mėgo stovėti ant jūros kranto ir laukti sugrįžtančių žvejų: užslinkus rūkui ar debesims, išpindavo savo ilgas kasas ir šluodavo padangę, kol saulė nušvisdavo. Graži buvo Neringà. Išgirdo apie jos grožį slibinas ir užsigeidė sau į žmonas. Jai nesutikus, slibinas puolė skandinti žvejų laivus. Tada Neringà nutarė atitverti slibiną smėlio pylimu. Nešė į jūrą kopas, klojo pušis, mėtė akmenis. Neringõs juosta atskyrė marias. Bet slibinas nenurimo: neleido žuvims plaukti į marias, ir žvejai ėmė burbėti – tegul Neringà teka už to slibino. Išgirdo apie tai Nãglis, milžinas nuo Palangõs. Pamilo jis Nēringą ir stojo jos ginti. Nukapojo slibino galvas, perkirto žvynuotą kūną ir, visa krūvon sunešęs, smėliu užpylė. Taip atsirado Nãglio kálnas. O Nãglis su Nēringa vestuves atšoko.

1991 m. Kur̃šių nerijojè įkurtas nacionalinis parkas. 2000 m. UNESCO įrašė Kur̃šių nẽriją į Pasaulio paveldo vertybių sąrašą.

VENTĖ

Šilutės rajono savivaldybė

Veñtė – senas žvejų kaimas Lietuvos vakarinėje dalyje, Kur̃šių mã-rių pakrantėje, 25 km nuo Šilùtės. Veñtę nuo „Didžiosios žemės“ skiria Kniaupo įlanka. Kaimas žinomas nuo XIV a., bet dėl nepalankių gamtos sąlygų nesiplėtė. Jis įsikūręs Veñtės rãgo pusiasalyje, kurio ilgis 5,5 km, o didžiausias plotis – 2,2 km. Per Veñtės rãgą eina kasmetinės paukščių migracijos kelias, šimtai tūkstančių paukščių ten nutupia pailsėti prieš tolimą kelionę į šiltesnius kraštus. 1929 m. Veñtėje įkurta ornitologijos stotis – viena seniausių Europoje.

Dar ir dabar senieji žvejai, į marias pasiėmę vaikų ir vaikaičių, rodo paslaptingą vietą, kur, anot padavimo, akmeninėje pilyje su savo vyru, Veñtės valdovu, gyveno gražuolė milžinė Neringà.

Legenda lieka legenda, bet iš tiesų mariose slūgso akmenų ir plytų krūva – buvusios pilies liekanos. Tik ją pastatė 1360 m. baltų žemes užkariavę kryžiuočiai. Iškilusi ant kranto, iš visų pusių čaižoma vėjų,

Ventės ragas

pilis buvo pavadinta Vindenburgu (vėjų pilimi). Ilgainiui pilies teritorijoje buvo pastatyta bažnyčia. Po 1422 m. Melno sutarties Vindenburgas neteko savo karinės reikšmės. Marių bangos palengva pilį ardė, kol XVII a. pabaigoje galutinai ją nuplovė. Neišliko ir bažnyčia. Jos liekanas vietos gyventojai pervežė į Kintùs, kur pastatė naują bažnyčią. Vėliau kaimas persikėlė į dabartinę vietą. 1827 m. čia buvo pastatytas medinis švyturys, o 1863 m. – mūrinis. 1880 m. įkurta vandens matavimo stotis.

NEMUNO DELTA

Šilutės rajono savivaldybė

Lietuvos vakarinėje dalyje, Šilùtės rajono savivaldybėje, prieš įtekėdamas į Kuršių marias, Nemunas sulėtina savo vandenis. Dėl daugybės sąnašų čia jis skaidosi į šakas ir sudaro deltą. Nemunas – vienintelė upė Lietuvoje, sudaranti deltą. Tai žema trikampė lyguma, virš vandens pakilusi vos metrą – bekraščių lankų, akimis neaprėpiamų nendrynų, salų, seklumų, senvagių, stovinčių vandenų ir ramių protakų kraštas. Svarbiausios Nemuno deltos šakos – Rùsnė, Gilijà, Atmatà, Skirvýtė. Nemuno deltoje 1992 m. įsteigtas regioninis parkas – tikra vandens karalija.

Apie Nemuno deltą yra tokia legenda. Rusnė nuo seno buvusi myliniausia Nemuno duktė. Bet gražuolę Rusnę įsimylėjęs dievaičio Bangpūčio sūnus Vakaris. Vieną tylų vakarą atskriejęs jis prie Nemuno ir ėmęs pasakoti šiam apie meilę jo dukteriai, prašęs Rusnės rankos. Bet Nemunas atkakliai tylėjęs – tokia gėla jį suėmusi vien pamanius, kad reikėsią skirtis su mylima dukrele. Tada pirmą audringą naktį Vakaris slapta išsivežęs Rusnę į savo tėvo Bangpūčio namus. Ilgai neatleidęs Nemunas apsukriajam Vakariui, pykęs jis ir ant dukters. Tik vaikaičių sulaukęs – pamatęs Ãtmatą, Skirvýtę, Pakal̃nę, Vorùsnę, Vytìnę – vėl nušvitęs džiaugsmu. Taip legenda aiškina Nemuno deltos upelių vardus.

RUSNĖ

Šilutės rajono savivaldybė

Vakarų Lietuvos miestelis – Rùsnė – įsikūręs toje vietoje, kur Nemunas šakojasi į Skirvýtę ir Ãtmatą. Šios, savo vandenimis apglėbusios Rùsnės salą, toliau plukdo Nemuno vandenis į Kuršių mariàs, pakeliui susiskaldydamos į smulkesnes šakas, kurios sudaro Nemuno deltą. Čia įkurtas Nemuno deltos regioninis parkas. Visa Rusnės sala sudaro 43,5 kv. km

plotą, joje yra žemiausia Lietuvos vieta – 1,3 m žemiau jūros lygio. Rusnė – viena seniausių, unikaliausių ir iš dalies įdomiausių Mažosios Lietuvos gyvenviečių, pirmą kartą paminėta XIV a. pabaigoje. Joje gyveno lietuviai ir kuršiai. Rusnės vietovardis kilęs iš upėvardžio. Kai kas šį vietovardį kildino iš rusenti – „pamažu degti“. Atmatõs žiotys buvusi smėlio sąnašų salelė, vadinama Perkūnkalve.

Apie ją sukurtas padavimas teigia, kad kaip tik čia buvusi Romuva, šventasis miškas. Po visada žaliuojančiu ąžuolu stovėjusios Perkūno, Pikulo ir Patrimpo statulos. Greta buvusi šventykla, žynyčia, kurioje degusi amžinoji ugnis, ąžuolinėmis malkomis kūrenama. Čia degindavę ir aukas. Į šventyklą įeidavę tik žyniai, o žmonės per aukojimą stovėdavę po atviru dangumi. Sala, Kur̃šių mãrių bangų skalaujama, ėmusi smegti. Tada žyniai su Romuva persikėlė į Veñtės rãgą, o iš ten – prie Sakū̃čių ir įsikūrę toje vietoje, kur dabar yra Žynių kaimas.

KROKŲ LANKA
Šilutės rajono savivaldybė

Krókų Lankà – vienintelis Lietuvoje jūrinės kilmės ežeras, susidaręs Nemuno sąnašoms atitvėrus Kuršių marių dalį. Jis yra rajono vakarinėje dalyje, 8 km į vakarus nuo Šilutės. Jo plotas 793 ha, ilgis 4,1 km, didžiausias plotis 3,3 km, didžiausias gylis 2,5 m. Kranto linija labai vingiuota, tęsiasi 16,8 km. Krantai žemi, smėlėti, pelkėti, apaugę beveik 500 m pločio ištisine meldų, nendrių, švendrių juosta. Pietvakariuose ežeras 1 km ilgio ir 100 m pločio protaka jungiasi su viena iš Nemuno šakų – Ãtmata. Krókų Lankà įeina į Nemuno deltos regioninį parką, čia įkurtas ornitologinis draustinis.

Legenda pasakoja, kad lankoje, kurios vietoje dabar yra ežeras, žmonės kartą grėbė šieną. Staiga pasigirdo baisus riaumojimas. Iš miško iššoko didelis juodas jautis ir pasileido bėgti šuoliais aplink lanką. Niekas to jaučio nebuvo matęs, niekas negalėjo jo sugauti. Jautis bėgiojo tris dienas ir tris naktis. Paskui po žmonių kojomis lyg perkūnas sugriaudė, žemė ėmė linguoti ir pradėjo veržtis lankoje vanduo. Žmonės išsigandę bėgo į aukštesnes vietas ir žiūrėjo, kaip visa lanka virsta ežeru. Tuomet vėl tas juodas jautis atsirado, sukriokė, atvirto į didelę kiaulę ir visų akivaizdoje nugarmėjo į vandens gelmes. Nuo to įvykio ežerą imta vadinti Krókų Lankà.

MARIJAMPOLĖS
APSKRITIS

VIŠTYČIO EŽERAS

Vilkaviškio rajono savivaldybė

Tai ketvirtas pagal dydį ežeras pietvakariniame Lietuvos pakraštyje. Diduma jo priklauso Rusijai, o mūsų šaliai tenka 18 kv. km. Ežeras susidarė ledynmečiu ledo luisto išgulėtoje dauboje, todėl jis gana gilus – iki 50 m. Vietiniai žmonės pasakoja, kad Vištyčio ežeras kartais išmeta gintaro.

Apie ežero atsiradimą yra išlikę keletas padavimų. Pagal vieną jų ežeras atėjęs nuo „Mėlynųjų marių". Vieni padavimai sako, kad jis iš debesų nusileidęs, kiti kad iš žemės išplaukęs. Kaip ten iš tikro buvo, niekas nežinąs, tačiau oras visą naktį ūžęs ir cypsėjęs. Rytą žmonės pamatę, kad plačiausios lankos apsemtos vandens. Kai vanduo vis dar nerimęs ir cypsėjęs, maža mergaitė tarusi: „Bet čia vanduo cypsi lyg vištytis!" Taip ji netikėtai atspėjusi jo vardą ir vanduo tuojau „nustojęs cypsėti". Tačiau mergaitė apakusi.

Kitas padavimas sako, kad senų senovėje čia buvusios didelės lankos, kuriose žmonės ganydavę arklius. Kartą naktigoniai atsigulė pailsėti. Tuo metu pro lankas pralėkęs paukštis ir sučirškęs – „cypt". Čirškimas pasikartojęs tris kartus, bet naktigoniai vis dar gulėję. Netrukus jie išgirdę balsą: „Kelkite ir varykite iš čia arklius, nes greitai čia atsivers ežeras!" Naktigoniai išsigandę, tuojau atsikėlę ir nujoję. Netrukus atsivėręs didžiulis ežeras. Visi tie, kurie likę lankose, nuskendo. Ežeras buvęs pavadintas Vištýčio vardu, nes žmones įspėjęs paukštis šaukęs kaip vištytis – „cypt".

Pagal kitus padavimus Vištýčio ežeras atėjęs iš Prūsų žemės. Kai jis užliejęs didelį žemės plotą, jame paskendę 10 kalvų.

PILIŪNŲ PILIAKALNIS

Vilkaviškio rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurrytiniame pakraštyje, netoli Pìlviškių, 12 km į šiaurės rytus nuo Vilkavìškio, Šešùpės ir Raũsvės santakoje dunkso Piliū́nų pìliakalnis.

Apie jo atsiradimą yra tokia legenda. Kai Napoleonas su savo kariuomene ėjo per Líetuvą, Piliū́nuose buvo labai šlapia. O ten kaip tik buvo daug jo kariuomenės. Kariai užsimanė toje vietoje pavalgyti ir pailsėti, bet niekur nerado sausos vietos. Tada greit visi šoko ir kas su rankomis, kas su kepurėmis ėmė nešti velėnas ir žemes. Taip kariuomenė ir supylė kalnelį, ant kurio galėjo susėsti ir pavalgyti.

Piliūnų piliakalnis

VIŠTYTIS. PAVIŠTYČIO PILIAKALNIS

Vilkaviškio rajono savivaldybė

Netoli nuo sienos su Lenkija 282 m virš jūros lygio iškilęs Pãvištyčio kálnas – aukščiausias Suvalkijoje. Labai statūs 30 m aukščio vakariniai ir pietiniai jo šlaitai. Viršūnėje ir šlaituose yra apgriuvusių apkasų.

Pasakojama, kad piliakalnyje nugrimzdusi bažnyčia ir Velykų rytą ten girdėti skambinant varpais. Toje vietoje, kur dabar dunkso aukštas Pìliakalnio pìliakalnis, kitados buvo didelis dvaras. Dvarą juosė aukšta tvora, prie jo žaliavo puikus parkas. Dvaras priklausė žiauriam ponui Kakeraičiui. Už mažiausią nusikaltimą jis baudžiauninkus bausdavo, žudydavo ir didelius, ir mažus. Ponas turėjo tris dukteris. Visų gražiausia buvo jauniausioji duktė, vardu Pilė. Visi stebėjosi išvydę jos nepaprastą grožį. Ir pamilo gražuolę Pilę vienas jaunas, gražus to pono baudžiauninkas. Pilė taip pat pamilo Mindaugą. Pas Pilę lankydavosi daug jaunikaičių, bet nė vienas jos širdies netraukė. Tėvas, sužinojęs, kad Pilė pamilo prasčioką, labai supyko ir nutarė jam atkeršyti. Jis liepė budeliams mirtinai užplakti Mindaugą. Ponas nurodė baudžiauninką taip palaidoti, kad nė žymės neliktų. Sužinojusi tai, Pilė verkė, rankas grąžė, o naktį išėjo jo kapo ieškoti. Atradusi sumanė mylimajam amžiną kapą supilti. Dieną savo kambaryje verkė, o naktį su prijuoste žemę nešė ir kapą pylė. Žmonės pradėjo kalbėti, kad Mindaugo kapas stebuklingai auga. Pagaliau Pilė supylė aukštą kalną ir netrukus mirė. Nuo to laiko kalną ėmė vadinti Pìlės kálnu, arba Pìliakalniu.

VIŠTYTIS. VIŠTYČIO AKMUO

Vilkaviškio rajono savivaldybė

Vištýtis – miestelis prie sienos su Rusija, įsikūręs rajono savivaldybės pietvakarinėje dalyje, Vištýčio regioninio parko teritorijoje. Apie 1 km į šiaurę nuo miestelio, Nebūtkiemio kaime riogso šeštas pagal dydį Lietuvos riedulys, atritintas čia ledynų prieš 12–18 tūkst. metų. Tai respublikinės reikšmės geologijos paminklas, vadinamas dar Didžiuoju, Stebuklinguoju, Puntukėliu. Riedulio sudėtis– mikroklininis granitas su biotipu. Jo ilgis 7,10 m, plotis – 4,74 m, aukštis – 4 m, perimetras – 16,86 m.

Pasakojama, kad šis stambus riedulys kadaise buvo laikomas šventu, stebuklingu, todėl senovėje prie jo žmonės melsdavosi. Jis buvęs aukuru (pagonybės laikų aukuro vieta – viršuje esantis didesnis įdubimas), ant

kurio degusi amžinoji ugnis ir būdavusios aukojamos aukos dievams. Akmens viršuje yra ir keletas mažesnių įdubimų – tai velnio pėdos, likusios nuo tada, kai senovėje jis ant to akmens tupėjęs. Riedulio viršuje esanti didžioji dubuma kurį laiką buvo vadinama ir Švenčiausiosios Marijos pėda.

Pasakojama, kad ant akmens kadaise sėdėjęs velnias ir verkęs. Esančios žymės velnio pėdų ir akmenyje įdubimo, į kurį riedėjusios velnio ašaros. Velnio ašaros duburyje niekada neišdžiūdavusios. Stebuklingosios ašaros gydžiusios žmones nuo įvairių ligų, ypač nuo apakimo. Daug žmonių, pavilgę ir išplovę akis velnio ašaromis, praregėdavę. Vieną kartą apspango dvarponio šunytis, kurį jis norėjęs tomis velnio ašaromis pagydyti. Bet kai tik šunelį tose ašarose išmaudęs, vanduo netekęs gydomosios galios. Ir nuo to laiko vasarą duburyje vanduo išdžiūsta ir negydo.

Apie Vištyčio akmenį yra žinomi dar du legendos variantai. Senais laikais tolimame Lietuvos kampelyje buvęs miestelis Tornas. Tuomet čia nebuvę nei ežero, nei kalnų, nei akmenynų. Kartą seniausia Torno

Vištyčio akmuo

gyventoja susapnavo sapną – velnias žada paimti daug sielų. Išgirdę tai, gyventojai nutarė statyti naują bažnyčią. Kai ši buvo beveik baigta, apie tai sužinojo nelabasis. Labai užsirūstinęs jis nuskubėjo į Anýkščius pas Pùntuką ir paprašė, kad leistų į kelionę su juo savo sūnų Puntukėlį. Šiam sutikus, velnias patenkintas išskubėjo atgal. Bet neprinešus Puntukėlio 1 km iki Torno, užgiedojo gaidys. Velnias, metęs Puntukėlį, spruko atgal. Puntukėlis nukrito, o nuo trenksmo visi akmenys iškilo į žemės paviršių. Velnias taip skubėjo, kad ten, kur jis bėgo, žemė įdubo. Nuo to laiko apie Torną (dabartinį Vištytį) atsirado daubos, kalvos ir daugybė akmenų.

1935 m. Kauno miesto savivaldybės atsiųsti akmenskaldžiai norėjo Vištýčio akmenį suskaldyti, o vokiečių okupacijos metais bandyta jį susprogdinti.

AMALVO EŽERAS

Marijampolės savivaldybė

Ãmalvas, arba Amalvìškių ežeras, yra 15 km į pietryčius nuo Marijámpolės, Amalvõs pelkėje. Jo plotas 193 ha, ilgis apie 2,3 km, kranto linijos ilgis 6 km, didžiausias plotis 1,2 km. Didžiausias gylis 2,9 m. Ežeras patvenktinis, pasiekęs senatvės stadiją. Iš ežero išteka Amal̃vė, o įteka į jį Šlavantà. Čia 1992 m. įsteigtas Ãmalvo botaninis zoologinis draustinis, Žùvinto ekosistemos dalis. Vasarą ežere susirenka iki 100 neperinčių gulbių.

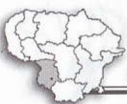
Apie Ãmalvą yra toks padavimas. Kartą velniai norėjo per ežerą nutiesti tiltą, nes rengė vestuves ir reikėjo tiltu važiuoti. Kelias naktis jie tampė akmenis iš visų laukų ir skandino ežere. Vienam velniui benešant akmenį, užgiedojo gaidys. Jis metė tą akmenį ir pats nupuolė ant jo. Ir dabar yra tas akmuo, o ant akmens – velnio paveikslas.

Kiti du velniai – senis ir jauniklis – nešė nuo Trakų̃ kaimo po maišą smėlio. Kai jiedu buvo pelkių vidury, sugiedojo gaidys. Velniai metė tuos maišus žemėn. Maišai plyšo, smėlis išbyrėjo. Ir dabar pelkėse prie Ãmalvo ežero yra du smėlio maišai: vienas didesnis, kitas mažesnis.

GULBINIŠKIAI

Marijampolės savivaldybė

Gulbiniškiai – kaimas Marijámpolės savivaldybės pietvakarinėje dalyje, 12 km į pietus nuo Marijámpolės miesto. Tai senoji IV a. lietuvių gyvenvietė.

Apie kaimo išnykimą sukurta graži legenda: kaimas per naktį nugrimzdo po žeme, o tą naktį namie nenakvoję medžiotojai ir kariai, grįžę į gimtąsias vietas, atstatė šį kaimą bei įkūrė gretimas gyvenvietes.

Gul̃bio gyvenvietė buvo prie kelio Kalvarijà–Marijámpolė, netoli Sūduoniõs upelio, iš kurio pavadinimo kildinamas lietuvių etninės grupės „sūduviai" vardas ir Sūduvõs (Suvalkìjos) etnografinio regiono pavadinimas. Gyvenvietę žymi paminklinis ženklas. Žodis „gulbis" senojoje lietuvių mitologijoje ir kalboje reiškė atgimimą, atsikūrimą. Šis žodis davė pavadinimą ir kaimui, kuris ne kartą yra atgimęs ir Lietuvai davęs daug žymių žmonių. Lietuvos partizaninio karo metais jame veikė partizanų Tauro apygardos vadavietė (jos vietoje buvo pastatytas paminklas); Gulbinìškiuose gyveno daug inteligentijos, tad beveik visas kaimas sovietmečiu buvo sugriautas, dauguma gyventojų ištremta į Sibirą.

PILIAKALNIAI
Marijampolės savivaldybė

Piliakalniaĩ – nedidelis kaimelis savivaldybės šiauriniame pakraštyje, 14 km į šiaurę nuo Marijámpolės. Prie kaimo, Rýtupio upelio kairiajame krante, dunkso Piliakalnių̃ pìliakalnis. Tai vienas gražiausių ir geriausiai išsilaikiusių piliakalnių Sūduvõs krašte. Piliakalnis įrengtas apie XII–XIV a. Šlaitų aukštis siekia 4 m, ilgis apie 30 m. Į pietus nuo piliakalnio, pelkėje, yra išlikusi kūlgrinda.

Apie šį Piliakalnių̃ pìliakalnį yra pasakojama legendų. Viena jų byloja, kad žmonėms ariant piliakalnį, vis krisdavo jaučiai. Kartą arė toks žmogelis, pavargo ir palikęs jaučius nuėjo pietauti. Kai grįžo, rado gyvulius užmuštus. Nuo to karto žmonės bijodavo jaučius palikti prie Piliakalnių̃ piliakalnio. O arusio žmogelio turtas nuo to laiko pradėjo nykti ir ilgainiui jis visai nusigyveno.

Pasak kito padavimo, kartą bernas ant piliakalnio ganė jaučius. Vidurnaktį jam pasirodė graži mergelė ir paprašė kartu eiti ant kalno. Ji dar prašė ją išgelbėti, tik reikėtų pabučiuoti 12 vyrų ir neišsigąsti. Bernelis sutiko. Kalno vidury jis pamatė 12 kamaraičių, kiekvienoj gražiai žiburys dega ir sėdi po vieną baisiai apžėlusį žmogų. Pradėjo bernas juos bučiuot, bet kuo tolyn, tuo baisesni jie darėsi. Atėjo dvyliktojo eilė, bet šiuo jis taip pasibaisėjo, kad užmiršo mergelės prašymą ir bėgo lauk iš to kalno. Jam iš kalno vos tik išlipus, baisingai užsitrenkė durys – vos bernelio

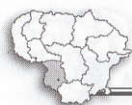
neužmušė. Ir dabar, naktimis ganant gyvulius ant piliakalnio, užmigusius naktigonius kažin kas kelia ir liepia eiti šalin, čia negulėti. Legenda porina, kad Naujųjų metų naktį, šviečiant mėnuliui, ant piliakalnio atsiveria pilies durys ir išjoja būrys raitelių ant baltų žirgų. Jie užduoda klausimus sutiktiems žmonėms. Neatsakę į juos turi atsisveikinti su šiuo pasauliu, nes raiteliai tuos nelaimėlius pasiima į pilies požemius.

GELGAUDIŠKIS

Šakių rajono savivaldybė

Gelgaudiškio bažnyčia

Gel̃gaudiškis – miestelis Nemuno dešiniajame krante, rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje. Gyvenvietę įkūrė Lietuvos didikai ir stambūs žemvaldžiai Gelgaudai XVI a., o XIX a. viduryje čia buvo pastatyti dvaro rūmai ir užveistas parkas. Daug įvairių legendų ir pasakojimų gaubia šią vietovę. Rūmus supantis senas parkas, vienas didžiausių Lietuvoje, pasižymi sudėtinga struktūra. Čia griežtos geometrinės formos pereina į natūralią Nemuno šlaitų girią. Pagrindinė šio parko ašis – ketureilė sidabrinių klevų alėja, einanti palei rūmus iš pietų pusės. Stambiausi šios iš Šiaurės Amerikos introdukuotos rūšies medžiai daugiau nei metro skersmens. Sidabrinių

klevų drevėse peri didysis dančiasnapis (paukštis, įrašytas į Lietuvos Raudonąją knygą). Parke yra aikštelė, iš kurios taisyklingai aštuoniomis pasaulio šalių kryptimis iškirstos proskynos (takai). Ši vieta „žvaigžde" vadinama. Tai ypač įdomus parko elementas. Legenda pasakoja, kad dvarininkai per medžioklę šioje vietoje pietaudavo. Jie norėjo ir pietus valgydami matyti žvėris, juos medžioti, todėl ir įsakė iškirsti proskynas. Žmonės prisimena, kad anksčiau čia augo šimtamečiai ąžuolai. Pokario metais ąžuolus iškirto ir pasodino eglaites.

Yra parke taisyklingas, medžiais apaugęs, maždaug 3 m aukščio žemės kauburys, „asesoriaus kapu" vadinamas. Pasak legendos, čia palaidotas dvaro asesorius (teisėjas), skirdavęs griežtas bausmes baudžiauninkams ir dažnai pats jas vykdydavęs. Vėliau žmonės pastebėjo, kad asesorius pasikeitė, pradėjo skirti mažesnes bausmes. Greitai išaiškėjo, kad jis įsimylėjo baudžiauninkę. Tačiau dėl luomų skirtumo santuoka su baudžiauninke buvo neįmanoma. Šioje vietoje asesorius sielvarto apimtas nusižudė, prieš tai nudobęs žirgą ir užmušęs šunį. Teisėjas buvo labai turtingas. Čia aukso ieškotojai ne kartą slapta kasė duobes, ieškodami auksinės asesoriaus kardo makšties ir diržo sagties.

Daugelyje legendų minimas ir kitas parko objektas – įspūdingas Velnio kalnas. Tai stačiais šlaitais kalva. Legendos aiškina šio kalno pavadinimo kilmę. Vienoje sakoma, kad baudžiavos laikais pietinėje kalno pusėje buvusi dvaro žemė, kurią baudžiauninkams mediniais arklais buvę sunku dirbti. Siunčiami arti šios žemės, baudžiauninkai sakydavę: „Ir vėl į tą velnio kalną." Kita legenda – apie tai, kad ir baudžiavos laikais šį gražų kalną mėgdavę dvarininkai. Čia rengdavę iškylas, puotas. Baudžiauninkai, matydami iškylaujančius ponus, sakydavę: „Ir vėl tie velniai puotauja." Ši vieta pradėta vadinti Velnių kalnu, vėliau Velnio kalnu.

Neseniai iškelta kita šio kalno kilmės hipotezė: esą čia buvusi lietuvių pagonių šventykla. Šis kalnas buvęs šventas ir vadintas Vėlių kalnu. Krikščionybės laikais pavadinimas iškraipytas.

PANEVĖŽIO
APSKRITIS

Nemunėlio Radviliškis
Medeikiai
Saločiai
Likėnai
BIRŽAI
Pabiržė
Vaškai
Suvainiškis
Čedasai
Juodupė
PASVALYS
Krinčinas
Papilys
Panemunis
Kupreliškis
JONIŠKĖLIS
PANDĖLYS
VABALNINKAS
ROKIŠKIS
OBELIAI
Daujėnai
Alizava
Pušalotas
Pumpėnai
Salamiestis
Panemunėlis
Krikliniai
Antašava
Skapiškis
Geležiai
Palėvenė
KUPIŠKIS
Salos
Kamajai
Smilgiai
Jūžintai
PANEVĖŽYS
SUBAČIUS
Šimonys
Duokiškis
Miežiškiai
Naujamiestis
Upytė
Raguva
Krekenava
Vadokliai
RAMYGALA
Šilai

UPYTĖ. ČIČINSKO KALNAS

Panevėžio rajono savivaldybė

Seniausia rajono savivaldybės vietovė – Upýtė, istoriniuose šaltiniuose paminėta 1254 m., yra 6 km į pietus nuo Panevėžio miesto. Upytė buvo žemės centras, čia stovėjo pilis. Iš Upytės pilies teliko 5 m aukščio piliakalnis, vadinamas Čičìnsko kálnu. Jo praeitis susijusi su istorijoje išgarsėjusia Sicinskių gimine. Vienas šios giminės atstovas – Vladislovas Sicinskis (apie 1615–1672) pasinaudojęs veto teise 1652 m. išardė Varšuvos seimą ir pastūmėjo Lietuvą į pražūtį. Tasai bajoras buvo arogantiškos natūros, žiaurus su pavaldiniais. Istorijos apie žiaurų poną ilgainiui virto legendomis apie plevėsą Čičinską.

Jis buvęs tikras raganius. Išardęs seimą, grįžo į savo dvarą ir iškėlė velnišką orgiją Kalėdų išvakarėse, kai katalikams linksmintis nedera. Paskui su savo sėbrais padegė kaimą ir įsiveržęs bažnyčion nušovė kunigą. Grįžtant jam atgal į dvarą, staiga vidury žiemos sugriaudėjo perkūnas, ir Čičinsko dvaras prasmego skradžiai žemę. Perkūnas nutrenkė ir palaidūną poną. Legendos porina, kad labai ilgai žemė nenorėjusi priimti Čičinsko kūno – vis išmesdavo jį iš kapų, kol valdžia slapčia kažkur jį išgabenusi. Ten, „kur Čičinsko švietė rūmai“, liko „sklidina bala“. Šią legendą baladėje „Čičinskas“ mini poetas Maironis.

Legenda pasakoja, kad kartą pro tą kalną ėjo siuvėjas Dominykas. Jis sutiko senelį, kuris nuvedė kalno vidun. Ten degė daug žvakių ir buvo daug žmonių, kurie stebėjosi svečiu. Grįžtant atgal, tas senelis liepė siuvėjui aplink save sukti rožančių. Šis taip ir darė, nes jį puolė piktosios kalno dvasios. Bet kai žmogelis išėjo iš kalno, pamatė, kad visi jo rūbai nudraskyti – liko tik marškinių apykaklė ir kelnių juosmuo. Dominykas pasisiuvo naujus rūbus, bet rytą atsikėlęs rado ir juos sudraskytus. Dar rado knygą, o joje penkis rublius. Po septynerių metų įvyko toks pat atsitikimas, tik žmogus iš kalno nebeišėjo.

PUŠALOTAS
Pasvalio rajono savivaldybė

Tai miestelis pietinėje rajono savivaldybės dalyje, 13 km nuo savivaldybės centro. Pùšalotas žinomas nuo 1639 m., kai čia buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. O jos atsiradimą lydi legenda.

Kartą rugius pjaunančią merginą užpuolė gyvatė ir apsivijo ranką. Išsigandusi mergina ėmė šauktis Švč. Mergelės Marijos, kuri pasirodžiusi pušies medyje ir išgelbėjusi pjovėją. Toje vietoje buvusi pastatyta koplyčia, o vėliau bažnyčia.

KUPIŠKIS. AUKŠTUPĖNŲ PILIAKALNIS
Kupiškio rajono savivaldybė

Aukštupėnų piliakalnis yra miestelio šiauriniame pakraštyje, prie Kùpiškio tvenkinio. Nuo aukštos piliakalnio kalvos atsiveria išraiškinga Kupiškio ir jo apylinkių panorama.

Iš lūpų į lūpas perduodamas padavimas byloja, kad Aukštupė́nų, arba Kùpiškio, piliakalnį supylę bepypkiuodami du milžinai. Vienas jų gyveno Paketùrių, o kitas – Aukštupė́nų kaime. Juos skyrė Lėveñs upė. Milžinai mėgdavo pypkiuodami pasikalbėti, o baigę pypkiuoti pelenus iškratydavę ten, kur jų pypkės susisiekdavo. Ilgainiui iš pypkių pelenų ir susidarė kalnas – Kùpiškio pìliakalnis – ankstyviausia miestelio užuomazga.

AKMENYTĖ
Kupiškio rajono savivaldybė

Akmenytė – nedidelis kaimelis rajono savivaldybės centre, 2 km į vakarus nuo Kùpiškio.

Legenda pasakoja, kad labai labai seniai palei Lėveñs upę velnias nešė didelį maišą akmenų. Maiše tarp mažų akmenų buvo ir didelis akmuo. Šis nusmuko į maišo dugną ir jį pratrynė. Maišas praplyšo, o tas didžiulis akmuo iškrito Smil̃gių kaimo ganyklose. Tada per tą skylę ir mažesnieji akmenys pabiro. Pribyrėjo tų akmenų pilnas laukas. Nuo tada tie akmenys atsirado Lėveñs pakrantėje ir yra iki šiol. O tą vietą imta vadinti Akmenyte.

PAJIEŠMENIAI. DVARO PARKO ĄŽUOLAS

Pasvalio rajono savivaldybė

Tai kaimas, įsikūręs Krinčìno seniūnijoje, 8 km į šiaurės rytus nuo rajono savivaldybės centro, prie Jiešmeñs upelio. Kadaise čia plytėjo barono Viliaus fon Ropo dvaro žemės. Vietinės reikšmės paminklas – Pajiešmẽnių dvaras ir jį juosiantis parkas. Drūčiausias parko medis – senelis ąžuolas, kurio skersmuo siekia 1,5 m.

Legenda pasakoja, kad Pajiešmẽnių dvarą valdęs bjaurus ponas liepdavęs baudžiauninkams lipti į šį ąžuolą ir kukuoti. O kukuojančius nušaudavęs. Vienas baudžiauninkas sumanė ponu atsikratyti: išsipjovė ąžuolinę kuoką ir stipriai sudavė ja per medį, kad ponas išgirstų. Išgirdęs triukšmą savo valdose, ponas šoko ant žirgo ir atjojo pasižiūrėti, kas čia vyksta. Pamatęs prie ąžuolo stovintį baudžiauninką, bandė jį užpjudyti šunimis, tačiau šis vikriai nuo jų išsisuko ir spėjo netgi ponui per sprandą suduoti savo pasigaminta kuoka. Žiaurusis ponulis netrukus ir miręs. Tačiau kaimo žmonės dar ilgai po šiuo ąžuolu matydavę nekenčiamą poną ir girdėdavę jo dejones.

NAURAŠILIAI. MUKOLO IR MUKOLIUKO AKMENYS

Panevėžio rajono savivaldybė

Miestelis yra rajono savivaldybės šiaurės rytų dalyje, 38 km nuo Pãnevėžio. Prie Naurašilių kapinaičių rymo mitologiniai akmenys „Mukolai“: tėvas ir sūnus.

Pasak padavimo, tai akmenimis paversta valstiečio šeima. Mukolas, nusižengdamas Dievo įsakymui, šventą dieną dirbo. Užtai jo šeima ir buvo paversta akmenimis. Kitus „šeimos narius“ dar XIX a. suskaldę kumečiai. Iš suskaldytų akmenų bėgęs kraujas, todėl dvarininkas dar likusius akmenis skaldyti uždraudęs. Žmonės tikėdavo akmenų stebuklinga galia. Dar XX a. pirmojoje pusėje buvo patariama nemokančiam matematikos mokiniui einant aplink Mukolą triskart sukalbėti „Sveika Marija“.

DUOKIŠKIS

Rokiškio rajono savivaldybė

Miestelis išsidėstęs rajono savivaldybės pietinėje dalyje, 20 km į pietus nuo Rõkiškio, netoli Uosinio ir Bedugnio ežerėlių. Duõkiškis minimas nuo 1637 m.

Legenda pasakoja, jog baudžiavos laikais čia gyvenęs žiaurus ponas, kuris kartą pamatė baudžiauninką, nešantį jo laukuose nušautą kiškį. Užsirūstino ponas ir liepė baudžiauninką nuplakti. Per egzekuciją prie bausmės lovio ponas vis kartojo: „Duok kiškį..." Nuo to ir kilo miestelio pavadinimas.

KARAJIMIŠKIS. KARVĖS OLA

Biržų rajono savivaldybė

Karvės ola

Tai nedidelis kaimelis rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 3 km nuo Bìržų. Garsėja Karajìmiškis savo požemiu, kuriame dedasi keisti dalykai ir dėl to įgriūva žemė. Tai pats karstinių reiškinių epicentras Lietuvoje. Čia yra saugoma geologinė žemės sandara. Kaimo laukuose žiojėja didžiausia mūsų šalyje karstinė įgriuva – Kárvės olà, kurios atsiradimą lydi tokia legenda.

Kartą dvare tarnavusi moteris susiruošė melžti savo ponulio karvės. Atėjo moteriškė prie karvutės, bet staiga išgirdo verkiant dvare paliktą savo kūdikį. Viską metusi moteris bėgte leidosi pas savo vaikelį. Nuraminusi kūdikį, ji grįžo į laukus, tačiau vietoj karvės rado tik atsivėrusią žemėje didžiulę duobę, ant kurios krašto kabaliojo nu-

trūkęs lenciūgėlis. Išsigandusi moteris pažvelgė duobės apačion ir pamatė dugne žiojėjančią angą, pro kurią, giliai iš požemio, sklido nelaimingos karvutės mūkimas. Taip ir pavadino žmonės šią smegduobę gyvulio vardu – Kárvės olà.

BIRŽAI. BIRŽŲ TVIRTOVĖS PILIS

Biržų rajono savivaldybė

Bìržai – rajono savivaldybės centras šiaurrytinėje Lietuvos dalyje, Apaščiõs ir Agluonõs upių santakoje. Vandenų gausumu ir istoriniais paminklais Bìržai gali varžytis su Trãkais, todėl vadinami Šiaurės Lietuvos perlu. Miesto istorija susijusi su didikų Radvilų gimine, kuri čia šeimininkavo nuo XV a. vidurio iki 1811 m. Kristupas Mikalojus Radvila Perkūnas pradėjo statyti Biržų pilį, kurios statybą lydi tokia legenda.

Biržų pilies apsauginis pylimas

Sakoma, kad statant Biržų pilį, ši po kurio laiko nuolat sugriūdavo. Ką bedarytų statytojai, dienos darbas per naktį vis virsdavo akmenų krūva. Vienas žynys išpranašavo, kad pilį pavyks pastatyti tik tuomet, kai į jos sienas bus įmūrytas laimingiausias žmogus. Imta ieškoti tokio žmogaus. Viename kaime buvo rasti du be galo laimingi, įsimylėję jaunuoliai – juos ir nuspręsta įmūryti pilies sienon. Ir tikrai, po to pilies statyba vyko sklandžiai ir labai greitai. Storiausios pilies sienos atlaikė kovas su Švedija. Stovi Radvilų pilis ir dabar, stovės dar ilgai, nes ją nuo griūties saugo laimingųjų jaunuolių meilė.

ŠIAULIŲ
APSKRITIS

TYRULIAI
Radviliškio rajono savivaldybė

Týruliai – nedidelė gyvenvietė rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 11 km nuo Radvìliškio, prie Dìdžiojo Týrulio pelkės.

Pagal senovės padavimą Týruliai neturėję vardo. Tai buvęs didžiulis ir labai ilgas ežeras. Kartą palei šį ežerą ėjęs aklas žmogus ir sakęs: „Koks čia ežeras? Čia ne ežeras, bet tyrulis (pelkė).“ Jam tai ištarus, pasigirdęs balsas iš ežero: „Tu įspėjai mano vardą, ir nuo šios dienos aš užanku, o tu atanki.“ Taip ir atsitikę – neregys praregėjęs, o ežeras ėmęs iš pakraščių pamažu akti.

Pasak kito padavimo, Rėkỹvos ežere senovėje gyvenęs milžiniškas vėžlys ir ant savo nugaros laikęs didžiulę, medžiais ir krūmais apaugusią salą. Kol vėžlys miegojęs, viskas buvę gerai. Tačiau kartą žmonės jį pažadinę, vėžlys pabudęs, nusipurtęs nuo savo šarvuotos nugaros žemes bei medžius it menkas lazdeles ir nužygiavęs sau į klampiąsias Týrulių pelkes. Čia pasinėręs į liūną, pasislėpęs, kad niekas jo nerastų ir nebetrukdytų.

KRAŽIAI. KATEŽERIS
Kelmės rajono savivaldybė

Kražantės krantuose nuo seno įsikūręs miestelis turi turtingą istoriją. Gyvenvietės pavadinimas nuo 1253 m. minimas Livonijos ordino žygių į mūsų kraštą aprašymuose. Manoma, kad jau tada buvusi stipri Krãžių pilis.

Į šiaurę nuo Krãžių, Kaupų miške, tyvuliuoja Kãtežerio ežerėlis. Ežeras, liaudies manymu, yra deivių būstas, ten gyvena ežerų deivės, kurios yra žuvų valdovės ir leidžia jas gaudyti tik tiems, kas joms patinka. Kai tiktai neturintis jų malonės žmogus tinklą užmeta, tuojau jos visas žuvis suvaro į didelę dugne esančią olą ir uždaro. Sakoma, kad tenykščiai rusai

sentikiai žino paslaptį, kaip olą atidaryti, todėl jiems visada geriausiai sekasi žūklė. Legenda porina, jog seniau Kãtežeryje nepavykdavo pagauti nė vienos žuvies. Tik šit vienas rusas, išsinuomojęs tą ežerėlį, pasinėrė po vandeniu, atrakino olą, o spyną įsikandęs išnešė į viršų. Nuo to laiko Kãtežeryje daug žuvies yra.

JUODLĖS EŽERAS
Kelmės rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 2 km į rytus nuo Šáukėnų miestelio, yra pratakus Júodlės ežeras. Jis priklauso Kùrtuvėnų regioniniam parkui, įkurtam 1992 m. Júodlės ežeras ilgą laiką, iki 1989 m., buvo vadinamas Judlės vardu. Ežero plotas 21,25 ha, kranto linijos ilgis 2,54 km, maksimalus vandens gylis 3 m. Ežero pakrantės labai užpelkėjusios, dugne susikaupę stori sapropelio ir durpių sluoksniai.

Pasak padavimo, viena senutė mokėjusi atspėti upių ir ežerų vardus. Kartą žmonės, susirinkę prie ežero, pamatė, kad jis ėmė judėti. Žmonės užtvenkė ežerą, bet tai nepadėjo. Tada atėjusi senutė ir pasakiusi: „Judle, kur bėgi? Sustok!“ Ežeras, išgirdęs savo vardą, sustingęs vietoje. Taip jis čia telkšo iki šiol.

ŠIAULIAI. RĖKYVOS EŽERAS
Šiaulių rajono savivaldybė

Pietinėje Šiauliũ miesto dalyje tyvuliuoja ovalo formos Rėkỹvos ežeras. Rėkyvà – dešimtas pagal dydį Lietuvos ežeras, jos plotas 11,7 kv. km.; ežeras garsėja savo durpynais. Apie jo atsiradimą byloja tokia legenda.

Buvo kartą toks žilabarzdis senukas, bet niekas su juo nesusitikdavo ir negalėdavo pasišnekėti. Kartą vienam naktigoniui piemeniui pabėgo žirgas. Piemuo puolė ieškoti žirgo ir besidairydamas pamatė senuką.

O senukas ištraukė iš krepšio pusmaišį riešutų, išrinko vieną apvalų, prikišęs prie nosies kažką suniurnėjo ir sviedė atbula ranka. Vanduo tuoj apsėmė plačiausią lanką. Naktigonis neištvėrė – čiupo žilabarzdžio maišą su riešutais. Senukas šoko vytis piemenį. Abu vyrai susikibo. Jie grūmėsi tol, kol abu suvirto į ežerą...

Jau daug praėjo metų. Bet vasarą audrai siaučiant, o žiemą speigui pokšint ir dabar galima girdėti balsus. Du vyrai ten rėkauja: „Atiduok, tu

nenaudėli, maišą riešutų. Jie tau nepriklauso!" O kitas rėkia atgal: „Pasakyk paslaptį, kaip padaryti iš riešutų kevalo ežerą, tada riešutus perpus pasidalysim!" Nuo to rėkimo vandenyje ir ežeras Rėkỹvos vardą gavo.

KURTUVĖNAI

Šiaulių rajono savivaldybė

Tai nedidelis miestelis 21 km į pietvakarius nuo Šiaulių, pasislėpęs tarp girių ir ežerų. Žmonės mano, kad Kùrtuvėnų pavadinimas kilęs nuo kurtinių, kurie čia kadaise veisėsi.

Kiti jį kildina nuo Kùrtuvos upelio, kurio pakrantėje milžino Kuršio motinėlė Kurtuvė gyvenusi, pavadinimo. O sena legenda byloja apie šventajame ąžuolyne pagrobtą dievaitę Rytulę, kurios seserys kas vakarą raudodamos klausdavo: „Kur tu viena vargsti?" Kai galiausiai Rytulė pabėgo nuo pagrobėjo, šis, mėgdžiodamas deivių raudą, leidosi jos vytis: „Kur tu viena, kur tu viena, sugrįžk!.." Taip ir pradėta vadinti šią vietovę.

PAKRUOJIS

Pakruojo rajono savivaldybė

Pakrúojis – rajono savivaldybės administracinis centras, išsidėstęs abipus Krúojos upės, 37 km į rytus nuo Šiaulių. Tai derlingų Šiaurės Lietuvos lygumų miestas Mūšõs–Nemunėlio žemumoje. Istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1531 m., kai buvo leista steigti dvarą ir miestelį. Atvykusio svečio dėmesį patrauks reikšmingas kultūros paminklas – netoli miesto įsikūręs Pakrúojo dvaro ansamblis, statytas XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje. Klasicizmo stiliaus centriniai rūmai ir beveik keturiasdešimt kitų pastatų sudaro darnų architektūrinį ansamblį, kurį papildo 6 ha dydžio retų veislių medžių angliško stiliaus parkas. Vertingiausias ansamblio akcentas – penkiaarkis dolomito tiltas – užtvanka per Krúoją, vienintelis toks Lietuvoje. Pakrúojo miesto vardas kilo iš Krúojos upės pavadinimo. Tai vienas seniausių upėvardžių baltų vardyne. Kruojos vardą reikėtų sieti su latvių veiksmažodžiu „krujaties" – vangiai, sunkiai, lėtai judėti į priekį.

O sena sena legenda porina, kad, Lietuvai kariaujant su švedais, prie šios upės vyko dideli mūšiai. Labai daug kariūnų kraujo nudažė upelę raudonai. Todėl jos vandenis žmonės pavadino Krúoja, o vėliau atsiradusį miestelį – Pakrúoju.

KLOVAINIAI

Pakruojo rajono savivaldybė

Tai miestelis rajono pietryčiuose, 6 km nuo Pakrúojo, išsidėstęs abipus Daugývenės upės. Klóvainių dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XVI a. pradžios. Jį valdė žemaičių seniūnas Jeronimas Valavičius, kuris 1621 m. davė lėšų pirmosios bažnyčios statybai. Miestelį puošia du galingi ąžuolai – gamtos paminklai. Jį garsina ir dolomito telkiniai.

Klóvainių herbe auksiniame lauke pavaizduotas mėlynas žirgas su raudonomis kamanomis. Legenda aiškina miestelio vardo kilmę – atseit, pavadinimas duotas nuo žirgo „kloniojimosi", tai yra lankstymosi einant per laukus. Vietiniai žmonės labai mėgo savo arklius ir didžiavosi jais. Jiems žirgas – visų išmintingųjų jėgų, džiaugsmo ir pergalės simbolis, įkūnijantis jaunystę, jėgą, vyriškumą.

ŽAGARĖ. ŽVELGAIČIO IR RAKTUVĖS PILIAKALNIAI

Joniškio rajono savivaldybė

Žagãrė – vienas seniausių Lietuvos miestelių, išsidėstęs Žiẽmgalos žemumojè, prie pat Latvijos sienos. Jis yra 25 km į šiaurės rytus nuo rajono savivaldybės centro. Per miestelį teka Švẽtės upelis.

Žagãrė – sena žiemgalių žemė. Žiemgaliai buvo baltų gentis, iki XIII a. pabaigos gyvenusi Lietuvos šiaurinėje ir Latvijos vidurinėje dalyje. Vėliau jie susiliejo su lietuviais ir latviais. Pasak padavimo, Žagãrė įsikūrė gerokai anksčiau už Rýgą. Jau 1198 m. minima Raktės pilis – stiprus žiemgalių gynybos punktas. Šalia buvusi gyvenvietė ir davė pradžią Žagarei. Miestelio pietrytinėje dalyje yra du kalnai – praeities liudininkai – Rãktuvės ir Žvelgáičio kalnas. Šis antrasis, dar vadinamas Žagãrės pìliakalniu, siejamas su Henriko Latvio „Livonijos kronikoje" minimu kunigaikščiu Žvelgaičiu (Suelgate), 1205 m. vadovavusiu lietuvių karo žygiui į Livonijos ordino valdomą Estiją. Tačiau kur iš tiesų buvo šio kunigaikščio pilis, dar nenustatyta. Legendos byloja, kad jis nukariavo

žiemgalius ir Aukštadvario (Žvelgáičio) pilyje įkūrė savo rezidenciją.

Piliakalnio ilgis yra apie 700 m, o aukštis kai kur siekia 18 m. Jis leidžiasi į Švẽtės slėnį. Piliakalnio viršuje yra netaisyklinga keturkampė 70 m ilgio ir 50 m pločio aikštelė.

ŠIAULIAI. SALDUVĖS KALNAS

Šiaulių rajono savivaldybė

Šis kalnas yra senovės piliakalnis, dar vadinamas Šiaulių̃ pìliakalniu. Salduvẽ dunkso miesto rytiniame pakraštyje, buvusio Žuvininkų kaimo laukuose. Ant kalno Šiaulių miesto kūrimosi laikotarpiu stovėjo medinė pilis. Ji turėjo nemažą vaidmenį Šiaulių kunigaikščių ir pirmųjų šiauliškių gyvenime. Istorinių duomenų apie tą pilį neišliko.

Kalno vardo kilmę aiškina įvairios legendos. Viena teigia, kad į šią pilį iš tolimų ir artimų apylinkių buvo suvežamas medus. Medaus būta labai saldaus, tad ir kalną imta Sal̃duve vadinti.

Kita legenda byloja, kad Šiaulių kunigaikštis su savo mylimąja ant šio kalno pradėjęs gyventi be vestuvių. Už tai dievas Perkūnas juos abu nutrenkęs savo žaibais... Tačiau jaunųjų meilė buvusi labai saldi, dėl to ir kalnas jos pavadinimą gavęs. Ir dabar ne viena jaunavedžių pora vestuvių dieną važiuoja link Salduvẽs. Jei jaunikis užneša nuotaką ant rankų į kalno viršūnę, tikima, jog jų santuoką lydės saldi meilė ir ištikimybė.

KURŠĖNAI

Šiaulių rajono savivaldybė

Tai miestelis šiaurinėje rajono savivaldybės dalyje, abipus Ventõs upės, 22 km į šiaurės vakarus nuo Šiaulių.

Manoma, kad vietovės pavadinimas kilęs nuo žodžio „kuršis". Senovės Kuršénai galėjo būti latvių gyvenvietė.

Tiesa, pasakojama, kad šiose apylinkėse gyvenęs lietuvių milžinas Kuršis, nuo jo vardo ir visos apylinkės taip imtos vadinti. Kita legenda byloja, kad kartą Ventà nuplovė sugrėbtą šieną. Rytą atsikėlę žmonės vaikštinėję pavenčiais ir vienas kitą klausinėję: „Kur šienai? Kur šienai?" Klausinėję taip ilgai, kad šią gyvenvietę ir pradėta Kuršénais vadinti.

KURTUVĖNAI. GIRNIKŲ KALNAS

Šiaulių rajono savivaldybė

Tai aukščiausias Šiaulių rajono kalnas, kurio viršūnė iškilusi 183 m aukščiau jūros lygio. Girnìkų kalnas yra 2 km į šiaurę nuo Kùrtuvėnų.

Senoliai sako, kad tai milžinkapis. Pasak legendos, kalnas atsirado dar tais laikais, kai Lietuvoje milžinai gyveno. Jie gynė mūsų šalį nuo užpuolikų. Tuos kraštus valdė milžinas Ansulis. Jis į vieną savo pirštinės pirštą galėjo sutalpinti 10 žmonių. O kartą Ansulis išmušė didžiulę priešų kariauną ir iš jų kūnų kalną sukrovė. Paskui nužingsniavo į pajūrį. Ten nusiavė batus, pasisėmė jais jūros smėlio, o grįžęs juo užpylė žuvusius priešus. Taip ir atsirado šis kalnas.

Kita legenda pasakoja, kad aplink kalną riogsojo daug didelių akmenų. Žmonės juos ėmė girnoms daryti. Vietą, iš kurios tuos akmenis ėmė, pradėjo vadinti Girnìkais.

Yra ir trečia legenda apie šio kalno atsiradimą. Kuršėnuose gyveno milžinas Kuršis, o Kùrtuvėnuose – jo motinėlė Kurtuvė. Šimtą metų jiedu nesimatė – tiek kelias buvo neįveikiamas, smėlėtas. Gavo Kuršis žinią, kad jo motinėlė mirties patale gulinti. Panoro Kuršis ją aplankyti, su ja atsisveikinti, jos palaiminimą gauti. Išsiruošė į tolimą kelią. Išeit išėjo, bet tuoj ėmė klimpti, vos žingsnį žengia, tuojau pilnas klumpes prisemia. Pakelėn iškrato – kalną kalnelį palieka. Kai paskutinį kartą iškratė, Girnìkų kalną supylė...

KRYŽIŲ KALNAS

Šiaulių rajono savivaldybė

Prie kelio į Jõniškį, 12 km į šiaurę nuo Šiaulių miesto, Kùlpės upelio krante dunkso balno formos, 8–10 m aukščio Jùrgaičių kálnas, arba Domantų̃ pìliakalnis. Tai ir yra katalikiškos Lietuvos simbolis – garsusis Krỹžių kálnas, Maldų, Maldavimų kalnas. Sako, kalną per tris dienas ir tris naktis supylę senovės lietuvių kariai po įnirtingo mūšio ant savo kritusių draugų kūnų. Iki krikščionybės laikų čia vaidilutės aukurą saugojusios. Krỹžių kálnas – tai senovės piliakalnis, vadintas Piliẽs kálnu, Šventkalniu. Manoma, kad jis buvo apgyventas I tūkstantmečio viduryje. XI–XIV a. ant jo stovėjo medinė pilis, tačiau per Livonijos kariuomenės antpuolį 1348 m. pilis buvo sudeginta ir daugiau nebeatstatyta. XIX a. pradėjo formuotis kalno lankymo ir kryžių statymo tradicijos. Yra už-

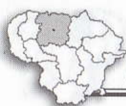

rašytas pasakojimas, kad 1831 m. kalnas jau buvo kryžiais nužymėtas. Dabar jų yra daugiau nei 100 tūkst. Tarp jų ir didingas krucifiksas – popiežiaus Jono Pauliaus II dovana Lietuvai. Krÿžių kalnè jis lankėsi ir aukojo šventąsias mišias 1993 m. rugsėjo 7 d.

Legenda byloja, kad pirmąjį kryžių pastatęs nelaimingas tėvas, kuris budėdamas prie merdinčios mylimos dukters lovos susapnavęs šviesiai apsirengusią moterį. Ji liepusi padaryti kryžių ir nunešti ant kalno, kur prie Meškùičių kaimo. Sunkų kryžių tėvas nešęs net 13 valandų, bet grįžtantį jį pasitikusi pasveikusi duktė. Po to žmonės ėmę kalne kryžius statyti.

Kitas padavimas sako, kad kalno vietoje buvusi bažnyčia, kurią per galingą audrą drauge su žmonėmis palaidojęs smėlis. Ankstų Velykų rytą gali pamatyti aplink kalną procesiją einant. O dar kalno įdubime skylė buvusi, į kurią metęs akmenį išgirsdavai ataidint, lyg jis giliai ant bažnyčios grindų būtų nukritęs...

Kryžių kalnas

TYTUVĖNAI. ŠVENTO JURGIO KALNAS

Kelmės rajono savivaldybė

Týtuvėnai – miestelis Žemaitìjos aukštumõs rytinėse priekalnėse, šiauriniu šonu įlindęs į mišką, nusidriekęs tarp dviejų ežerų – Gìliaus ir Brìdvaišio. Žinių apie Týtuvėnus paliko dar XV a. mokslininkas Mikalójus Kuzietis: pažymėjo miestelį savo sudarytame Vidurio Europos žemėlapyje. O juk tai seniausias žemėlapis, kuriame pavaizduota Lietuva!

Miestelyje, netoli bažnyčios, supamas Týtuvos upelio, stūkso Šveñto Jurgio kálnas. Legenda pasakoja, kad senovėje čia augo šventas ąžuolynas, kuriame dvylika bernelių ir dvylika mergelių kūreno šventą ugnį. Lietuvai priėmus krikščionybę, vyskupas čia atvyko skelbti tikėjimo. Bet nuo Šatrijõs kalno, oru, apžergę šluotas, atlėkė „čerauninkai" ir vyskupą bei jo palydovus užmušė. Tačiau vėliau su kariuomene atvyko kitas vyskupas, visus išvaikė ir užgesino toje vietoje rusenančią ugnelę. O kad lietuviai jos nebekūrentų, pastatė čia bažnyčią.

TYTUVĖNAI. BRIDVAIŠIO EŽERAS

Kelmės rajono savivaldybė

Prie Týtuvėnų miestelio iš šiaurės rytų prisišliejęs gražus Brìdvaišio ežeras. Apie ežero pavadinimą yra tokia legenda.

Pasakojama, kad senais laikais, temstant pakilus rūkui, prie ežero iš gretimo miško ateidavo briedžiai. Jie įbrisdavo į ežerą, gerdavo vandenį ir rupšnodavo vandens augalus. Kadangi žemaitiškai briedis yra „brids", tai žmonės ir ežerą ėmė taip vadinti. Vakarinėje pakrantėje stūkso Brìdvaišio pìliakalnis. Sakoma, kad čia stovėjusi Cydaro pilis, kurios sudeginimą 1296 m. mini kryžiuočių kronikos. Ir dar kalbama, kad iš piliakalnio požeminis kelias veda iki pat Týtuvėnų vienuolyno...

BAISOGALA

Radviliškio rajono savivaldybė

Tai miestelis pietrytinėje rajono savivaldybės dalyje, 22 km nuo Radvìliškio. Baisógala žinoma nuo XIII a.; Žygimantas Augustas 1539 m. čia pastatė bažnyčią. Įvairios legendos pasakoja apie miestelio pavadinimo atsiradimą.

Teigiama, kad vietiniai gyventojai miškuose, pelkėse negailestingai puldinėdavo pravažiuojančius pirklius. Visų jų čia laukdavo baisus galas. Yra ir kitas padavimas: pravažiuojantys keliautojai matydavo, kokie nuskurdę vietiniai žmonės. Tarp savęs jie lenkiškai šnibždėdavosi, kad tie žmogeliai „bosi" ir „goli", tai yra basi ir pliki. Sudėję tuos du žodžius, ėmė vietovę Baisógala vadinti.

BAISOGALA. VALATKONIŲ AKMENYS

Radviliškio rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės pietrytinėje dalyje, apie 3 km į pietus nuo Baisógalos miestelio, Valatkónių miške riogso du akmenys. Čia tekantis Palõno upelis apglėbia du riedulius – Velnio akmenį ir Angelo akmenį. Jie dar vadinami pirmuoju ir antruoju Valatkónių akmeniu.

Legenda mini, kad kartą keliu važiavo žmogus ir užkliuvo už akmens, kuris tuomet gulėjo prie pat kelio. Sulūžo žmogaus ratai. Tada jis supykęs pasakė : „Kad tave velnias nuneštų!" Rytojaus dieną žmonės rado tą akmenį į šalį nuvilktą. Matėsi, kad jis buvo smarkiai stumtas – išraustas didelis griovys, atsiradęs kalnas žemių ir medžių šaknų. O ant akmens išryškėjo grandinių žymės. Mat, velnias tą akmenį traukė grandines užnėręs.

Kita legenda byloja, kad kartą atėjo velnias pasipiršti šių vietų dvarininko Komaro dukteriai. Šioji paprašė, kad velnias jai atvilktų vieną akmenį iš Valatkónių miško. Velnias vilko vilko, bet niekaip iki dvaro nepritempė. Taip tas akmuo didelį griovį išrausė – net dabar ten žolė neauga.

Dar vienas padavimas teigia, kad baudžiavos laikais, kai dvarininkai turėjo didelę galią, Velnio akmuo gulėjo ant ežios, kuri skyrė Baisógalos dvarininko Komaro mišką nuo valstiečio Kadaro žemės. Kartą ponulis sumanė, kad ši riba netikra. Jis ėmė sakyti, kad ir už akmens – jo žemė. Komaras pradėjo ginčą su valstiečiu. Aišku, Kadaras pralaimėjo, neteko savo žemelės gabalo. Žmogelis garsiai keikė godų poną. Išgirdo tuos keiksmus velnias. Vieną audringą naktį su dideliu trenksmu nelabasis pernešė akmenį į senąją jo vietą. Niekaip vėliau Komaras nebegalėjo to riedulio pajudinti. Taip valstietis su velnio pagalba savo žemę atgavo.

RAGINĖNŲ PILIAKALNIS

Radviliškio rajono savivaldybė

Daugývenės kultūros istorijos muziejuje – draustinyje, kuris yra rajono rytinėje dalyje, prie kelio Šiauliaĩ–Panevėžỹs, stūkso legendomis apipintas Raginénų kálnas, dar vadinamas Rãganų kálnu.

Legendos byloja, kad čia laumės gyvenusios ir raganos su velniais šėldavusios, velnių „veseles“ keldavusios. Įdomiausia, kad žmonės, norėdami raganas palenkti savon pusėn, degtinę virdavo ir ją ant kalno nešdavo.

Taip pat pasakojama, kad kalne didis dvaras prasmegęs, tačiau niekas jo atkasti negalėjęs, nes laumės kasėjus apakindavusios. Kitose legendose sakoma, kad piliakalnį švedų kariuomenė saujomis supylusi.

DAUGYVENĖS UPĖ

Radviliškio ir Pakruojo rajono savivaldybės

Mūšõs dešiniojo intako – Daugývenės ilgis 61 km. Didesnė slėnio dalis – Daugývenės kraštovaizdžio draustinis su Raginénų kálnu ir pilkapynu.

Daugyvenė

Legenda pasakoja, kaip upės pavadinimas atsiradęs. Senovėje čia didelis miestas buvęs ir labai daug žmonių gyvenę. Bet vieną dieną miestas dingęs, jo vietoje upė bangavusi. Tada ir sumanyta jai Daugývenės vardą duoti.

SKERDUPIS

Radviliškio rajono savivaldybė

Tai nedidelis upeliukas, Daugývenės kairysis intakas, tekantis palei Raginė́nų kálną.

Legenda teigia, kad pavadinimą Skeȓdupis gavęs nuo didelio mūšio, kurio metu daug žmonių buvę išskersta, kraujas upeliu tekėjęs. Yra ir kitas upelio vardas – Kãpupė. Sakoma, kad žuvusiems čia vienas didelis kapas gyvųjų rankomis buvęs supiltas. Kaip tik toje vietoje, kur dabar rymo Raginėnų kalnas.

ŠIAULIAI. TALKŠOS EŽERAS

Šiaulių rajono savivaldybė

Talkšõs ežeras telkšo miesto rytiniame pakraštyje, prie Salduvė̃s parko.

Pasakojama, kad senų senovėje jokio ežero čia nebūta. Kartą žmonės išvydo milžinišką, saulę gožiantį debesį. Geriau įsižiūrėję suprato, jog tai ne debesis, o visas ežeras danguje pakibęs. Su daugybe žuvų, paukščių ir visa kita gyvastimi – tuoj tuoj pasieks miestą. Sena senučiukė prisiminė kadais girdėjusi, jog užtenka įspėti ežero vardą ir jis klusniai nusileisiąs ten, kur pakibęs. Visi puolė spėlioti ežero vardą, bet niekam nepasisekė atspėti. Tada pradėjo iš eilės visus žinomus ir nežinomus žodžius sakyti – kurie tik šovė į galvą. Kažkoks vaikas ištarė: „Telkšva!“ Suošė dausų vandenys ir su didžiausiu triukšmu nusileido rytinėse miesto prieigose. Nuo to laiko ligi šiol toje vietoje ežeras tyvuliuoja.

Karas su švedais 1655–1660 m. Šiauliams ir jų apylinkėms padarė be galo daug nuostolių. Švedų kareiviai apiplėšė ir padegė Šiaulių bažnyčią. Prisiplėšę bažnyčios turto jie patraukė ledu per Talkšos ežerą. Ledas neatlaikė – įlūžo. Tada, kaip teigia legenda, čia nuskendo šešiolika švedų „armotų“. Kita legenda byloja, kad Talkšos ežere švedai paskandino dvi statines aukso.

PAEŽERIAI. ARCHEOLOGINIS AKMUO

Pakruojo rajono savivaldybė

Paežeriaĩ – nedidelis kaimelis rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 7 km į pietus nuo Pakrúojo. Vakariniame kaimo pakraštyje, Paežerių alkakalnyje, vadinamame Koplÿčkalniu, apie 250 m į vakarus nuo kelio Pakrúojis–Rozalìmas, prie Ežerẽlės upelio tvenkinio guli Paežerių akmuõ. Tai – rusvai mėlynas granitas, plokščiu, lygiu paviršiumi, 2×1,6 m pločio, 80 cm aukščio. Ant akmens viršutinės plokštumos yra apie 50 dubenėlių. Jų konfigūracija primena žvaigždėto dangaus plotą aplink Paukščių Taką (Kasiopėją, Andromedą).

Padavimas pasakoja, kad Koplÿčkalnyje, kur guli akmuo, buvo koplyčia – ji „užpustyta", prasmegusi, čia vaidenasi. Dubenėliai ant akmens – „velnio kulnys", juose susirinkusiu lietaus vandeniu žmonės gydydavo akis. Kai akmenys dar buvę minkšti, čia velniai mėgdavę kelti vestuves ir kulnimis akmenį išvaikščioję – pasidariusios duobutės. Kartą velniams vestuves bekeliant užėjo audra, perkūnas trenkė į akmenį, velniukai nudardėjo į pragarą ir po to nebesirodydavo.

Dar viena legenda teigia, kad po akmeniu paslėpta aukso.

PAEŽERIAI. MITOLOGINIS AKMUO

Radviliškio rajono savivaldybė

Paežeriaĩ – kaimelis rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 6 km į rytus nuo Radvìliškio, prie Šakõs upelio, Arimáičių ẽžero šiauriniame krante. Kaimo laukuose, pievoje yra didelis akmuo. Pietinis jo kraštas nuolaidus, pietrytinis – status, 1 m aukščio. Iš tos pusės yra įdubimas, panašus į sėdynę, jame vienas žmogus gali lengvai atsisėsti. Akmuo beveik apvalus, jo ilgis aplinkui 13,5 m. Išilgai per vidurį yra skilęs. Nuolaidžioje pusėje, dešiniajame kampe yra 10 dailiai iškaltų apvalių duobučių. Duobutės prasideda nuo pat žemės ir tiesia linija eina iki viršaus. Pačiame viršuje išilgai to akmens yra dar 10 labai nežymių duobučių, einančių jau ne tiesia, o vingiuota linija.

Padavimas pasakoja, kad po akmeniu paslėpti dideli turtai, pats akmuo esąs stebuklingas. Pasak kitos legendos, ant akmens buvusi kūrenama šventa ugnis, deginamos aukos, giedamos giesmės. Akmuo ir dabar tebesąs šventu laikomas, nuo akmens atsiskeldami po gabalą žmonės

naudoja jį gydymo reikalui. Sako, kad kai kas ir pagiję nuo šio akmens. Dubenėliai laikomi Mergelės Marijos klūpojimo ant akmens žymėmis bei rožančiaus atspaudu.

JAKŠTAIČIUKAI. VELNIO KURPĖS AKMUO

Šiaulių rajono savivaldybė

Jakštaičiukai – kaimelis rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 10 km į pietvakarius nuo Šiaulių̃, prie kelio Áukštelkė–Sauginiaĩ. Kaimo šiauriniame pakraštyje dunkso Velnio kurpės akmuo. Jis yra Bubių̃ tvenkinio šiaurinėje pakrantėje, Duobùlio upelio dešiniajame krante. Akmens plotas 2× 1,8 m, aukštis 80 cm. Akmenyje yra 10–15 nedidelių „kulnies formos" duobučių, taip pat dešinės „velnio pėdos" atspaudas.

Padavimas teigia, kad kiekvienas velnias, kuris eidavo į pasaulį gundyti tikinčiųjų, palikdavo šiame akmenyje savo kulnies įdubimą. Akmuo vadinamas ir „Velnio varstoto" vardu.

LUOKAVOS KALNAS

Akmenės rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 5 km į šiaurę nuo Naujõsios Akmẽnės, stūkso legendomis apipintas Luõkavos kálnas, dar vadinamas Kerẽžių pìliakalniu. Tai archeologinis kultūros paveldo objektas, žvelgiantis į Latvijos ir Lietuvos apylinkes.

Vienas padavimas teigia, kad seniau ant to kalno, stačioje pusėje, netoli viršaus, buvę urvai. Iš tų urvų kas vakarą, saulei leidžiantis, išeidavusi mergaitė, milžtuvėlę rankoj turėdama, ir šaukdavusi: „Tbruka, tbruka, tbruka!" Kai žmonės eidavę artyn, ji pasislėpdavusi. Piemenys, ten ganydami bandą, vienam kepurę įmetė į tą urvą, o patys nubėgo šalin. Tas, be kepurės pasilikęs, verkė, apie tą urvą vaikščiodamas. Neilgai trukus minėta mergelė išnešusi jam kepurę, aukso pinigų pripiltą. Tas džiaugdamasis parbėgęs namo. Apie tai išgirdę, aplinkiniai žmonės susitarė eiti kasti tą urvą. Bet ką jie per dieną kasę, tas po nakties buvę užgriuvę. Taip ilgai besidarbuojant, jiems atsibodo, metė tą darbą. Nuo to laiko ant to kalno daugiau mergaitė nebepasirodė.

Kita legenda porina, kad kartą naktį pro kalną važiavo žmogus. Jis vežėsi maišus su javais. Žmogelis netyčia užmigo, o kai pabudo – jokių

maišų nė kvapo nebuvo. Bet savo ratuose jis rado auksinių pinigų, kurių buvo dvigubai tiek, kiek tie javai buvo verti.

Dar viena legenda byloja, kad kartą ant Luõkavos kalno nuėjęs žmogelis ir ten radęs žaltį. Šis jam sako: „Imk iš mano nasrų raktus." Žmogus pabijojo, nepaėmė. Tada žaltys vėl prakalbo: „Kvailas, tu, žmogau. Būtum raktus paėmęs – būtum dvarą gavęs!"

Ir iš tikro žmonės tikina, kad yra matę ant to kalno ir dvarą, ir didžiulę bažnyčią. Tik dabar jie smiltimis apnešti.

VERBŪNAI. LUPONIŲ PILIAKALNIS

Šiaulių rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės centrinėje dalyje, apie 10 km į šiaurės vakarus nuo Šiaulių miesto, prie Verbū́nų gyvenvietės pietrytinio pakraščio glaudžiasi Lupónių pìliakalnis. Šalia vingiuoja Lupõnės upelė. Vietiniai žmonės šį kalną dar vadina Perkūno kalnu, kartais – Raganų kalnu. Manoma, kad iki XIV a. čia stovėjo medinė pilis, buvusi vietos žmonėms slėptuve kovose su kryžiuočiais. Istorikų nuomone, Lupónių pilis buvo viena pagrindinių pilių Šiaurės Lietuvos gynybos sistemoje. Tai rodo aukšti ir statūs piliakalnio šlaitai, pylimai, apie 15 arų plotą užimanti aikštelė ir papilys.

Apie šį kalną pasakojama tokia legenda. Gyvenęs kadaise turtingas ūkininkas. Pas jį dirbusi tokia piemenė, kuri ir kuldavusi. Kartą ponulis supyko ir išvarė piemenę. Ji grįžo tik po trijų dienų. Visiems pasakojo, kad buvusi Lupónių pilyje. Mat, kai šeimininkas ją išvarė, ji graudžiai verkusi. Tuomet šalia atsiradęs ponas, kuris pasiūlęs eiti su juo. Mergina patekusi į pilelę. Ten ją pristatė riešutų malti, bet ji nepamalė. Pristatė žvirgždų grūsti – ji nepagrūdo. Tada ją atleido. Lupónių pilyje piemenė matė daug žmonių – vieni mala, kiti grūda.

Dar žmonės sako, kad Lupónių kalne nuolat girdi gaidį giedant. Bet niekas to gaidžio nėra matęs.

TAURAGĖS
APSKRITIS

PARŠEŽERIS
Šilalės rajono savivaldybė

Tai didžiausias rajono savivaldybės ežeras, telkšantis jos šiaurinėje dalyje, Var̃nių regioniniame parke, prie Póžerės, 24 km nuo Šilãlės. Jis užima 190 ha plotą.

Keisto vardo ežeras, pasak vieno padavimo, taip atsiradęs. Kartą iš kažkur atėjęs didelis juodas paršas ir pradėjęs knisti dirvoną. Išknisęs labai plačią ir gilią duobę, o paskui vėl pranykęs. Naktį ton duobėn nusileidęs didelis vandens debesis su žuvimis. Taip ir likęs dirvono vietoje telkšoti ežeras, kurį visi ėmė Par̃šežeriu vadinti.

Kitame padavime kitaip aiškinama. Atseit paršas tol knisęs, kol pasiekęs vandenį. Išsiveržęs vanduo užliejęs visą slėnį, o paršas prigėręs.

Pagal trečią pasakojimą, ežeras atsiradęs tada, kai velnias sumanęs užtvindyti Póžerės bažnyčią. Jis atplėšęs Lū́ksto ežero kampą ir norėjęs užmesti ant bažnytkaimio. Laimė, vienas senis atspėjęs ežero vardą, ir šis nukritęs šalia Póžerės.

TAURAGĖ. JŪROS UPĖ
Tauragės rajono savivaldybė

Tauragė̃ – miestas vakarinėje Lietuvos dalyje, netoli nuo sienos su Rusija. Apskrities ir rajono savivaldybės centras, įsikūręs Káršuvos žemumoje, prie Jū́ros upės. Vietovardis pirmą kartą paminėtas, kai čia 1507 m. buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, atidaryta parapinė mokykla.

Apie miesto vardo kilmę pasakojama ne viename dabartį pasiekusiame padavime. Tauragẽs vardas siejamas ir su kunigaikščiu Tauragiu, ir su tauro ragų apdirbimo vieta – taurų ragine, net su vokiečių kalbos žodžiais „Tau" ir „Roggen" – lietuviškai: rasa ir rugiai.

Padavimai, kuriuos vis dar pasakoja Tauragẽs krašto žmonės, mus nukelia į tuos laikus, kai Tauras tebebuvo aisčių garbinama dievybė, kai gražiuose Jū́ros pakrančių miškuose medžiodavo vietiniai kunigaikščiai, pilių valdovai.

Kartą šių žemių karžygys Tauras išjojo į svečius kraštus. Ten jį pamilo tos šalies turtinga bei daili valdovė. Gimtinėje likusi Tauro mylimoji – Jūraitė – tyliai ir kantriai laukė sugrįžtant savo mylimojo, o nesulaukusi iš sielvarto amžiams pradingo upės bangose. Tą upę žmonės vėliau pradėjo vadinti Jūraitės vardu – Jū́ra. Po daugelio metų į namus grįžęs jau senas, suluošintas Jūraitės mylimasis Tauras, taip ir nepamilęs svetimšalės, nusekė mylimosios pėdomis. Žmonės tą vietą vėliau pavadinę Taũrage. Sakoma, kad Jū́ros upė liesis iš krantų tol, kol Jūraitė ras savo mylimąjį Taurą. Tokia legenda išlikusi apie Tauragė̃s ir Jū́ros upės vardų kilmę.

POŽERĖ

Šilalės rajono savivaldybė

Gyvenvietė rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, prie Pašẽžerio ežero, Põžerė pirmiausia įžymi savo medine Kristaus Atsimainymo bažnytėle – liaudies architektūros paminklu, statytu 1771 m., perstatytu 1868 m. Jos didžiajame altoriuje įkomponuota Jėzaus skulptūra laikoma stebuklinga.

Legenda pasakoja, kad tą skulptūrą turėjęs vienas ponas. Sykį jo namuose apsinakvojęs keliauninkas, kuriam ta skulptūra prisisapnavusi ir pasakiusi: „Nupirk mane." Tas sakąs: „Aš neturiu pinigų." O skulptūra: „Vis tiek bandyk nupirkti." Kitą rytą žmogus su ponia susitaręs ir skulptūrą nusipirkęs. Bet grįžęs ponas panoro ją atsiimti – per mažai buvę sumokėta. Žmogus bėgąs ežero link, ponas – iš paskos. Pulti tiesiai į ežerą žmogui baisu buvę, bet skulptūra pasakiusi: „Nebijok, nenuskęsi." Jis ją iškėlęs ir taip per visą ežerą perėjęs. Tada skulptūra tarusi: „Dabar pamiegok, pailsėk." Po atokvėpio žmogus norėjęs keliauti toliau, bet nebegalėjęs statulos pakelti – tokia ji pasidariusi sunki. Tada skulptūra vėl prašnekusi: „Niekur aš iš čia nebeeisiu, statyk man koplyčią." Žmogus paklausė – pastatė koplytėlę, o vėliau jos vietoje bažnyčia išaugusi.

PRIENAI. BURGKALNIO PILIAKALNIS

Šilalės rajono savivaldybė

Príenų kaimelis, paminėtas 1562 m., įsikūręs prie naujojo Žemaičių plento, 15 km nuo Šilãlės. Prie pat autostrados yra kalva, Príenų pìliakalnis, vietinių žmonių vadinamas Birgė̃kalniu, Burgkalniu.

Pasakojama, kad šis germaniškos kilmės vardas atsirado dar kryžiuočių laikais. Jie žygiuodami iš Upýnos žmonių vis klausdavo, kur čia yra „Burg" (pilis). Žemaičiai vokiškai nesuprato ir nukreipdavo žygeivius pas

burtininkę, gyvenusią prie Skuburlės. Šioji vokiečius paversdavo vabalais ir priversdavo juos burgzti. Nuo to laiko kalną Burgkalniu vadina.

Dar pasakojama, kad čia Káršuvos tijūno paliepimu buvusi pastatyta pilis. Priešai niekaip neįstengdavo karšuviškių įveikti, pilies užimti, todėl ją prakeikė. Pilis nugrimzdo į kalno požemius. Ilgainiui žmonės ją ir jos gyventojus užmiršo. Bet štai kartą prie piliakalnio gyvulius ganė piemenaitė ir piemenukas. Vidurdienį jiedu susėdo ant kalno atsipūsti. Staiga iš kalno iškilo nuostabi mergina – pilies valdovė. Ji pakvietė piemenukus į požemius. Aprodžiusi savo rūmus, ji dar apdovanojo vaikus dailiais drabužiais ir tik tada iškėlė kalno paviršiun.

KALTINĖNAI. AKMENOS UPĖ IR SKUBURLĖ

Šilalės rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 3 km į pietus nuo Kaltinėnų miestelio, palei šurmuliuojančią Akmenõs upę, yra išraiškingas Pãgrybio pìliakalnis, dar vadinamas Skuburlè.

Legenda pasakoja, kad kadaise vietoj kalno tyvuliavęs ežeras Pelkys. Ant ežero kranto gyvenęs milžinas Skuburlas su savo užgaidžia dukterimi. Milžino duktė ežero pakrantėse rinkdavo gintarą, bet to jai neužteko. Skuburlas sumanė iškasti griovį ir nuleisti ežero vandenį, kad duktė galėtų susirinkti visą gintarą. Tačiau paaiškėjo, kad ežero dugne daugiau akmenų nei gintarų. Iškasė tada milžinas griovį akmenims sumesti, o iškastas žemes supylė į krūvą, ant kurios pasistatė namus. Taip pranyko Pelkio ežeras ir iškilo Skuburlo kalnas. O sumesti griovin milžino akmenys pasiliejus vandeniui virto Akmenõs upe.

Įdomiausia, kad šioje legendoje daug tiesos. Mat geologai nustatė, jog iš tiesų toje vietoje seniau būta ežero, kuris galėjęs ištekėti.

VEDRIŲ PILIAKALNIS

Šilalės rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 8 km į pietus nuo Kaltinėnų miestelio, ten, kur į Ãkmeną skuba Akmenýno upelis, pūpso Vẽdrių pìliakalnis.

Anot padavimo, piliakalnyje kadaise buvo įsitvirtinę švedai, kurie skriausdavo vietinius gyventojus, nuganydavo jų pievas. Neturėdami pakankamai jėgų išvyti švedų, žemaičiai ėmėsi gudrybės – prieš švedų

raitelius jie paleido tamsoje užaugintą eržilą. Pirmą kartą šviesą išvydęs eržilas blaškėsi, spardėsi ir pabaidė švedų žirgus. Pėsčius švedus žemaičiai įnirtingai puolė. Mūšis vyko plyname lauke, kitoje Akmenõs pusėje. Matyt, nemažai kraujo buvo išlieta, kad tą lauką vietiniai žmonės dar ir dabar vadina Kruviną́ja Dirvele. Vis dėlto tada pavyko švedus nugalėti ir jie visam laikui apleido kalną. Žmonės, kad švedų ten buvo gyventa, kalną ir pradėjo vadinti Vẽdrių vardu.

Kita legenda byloja, kad švedų gyventa piliakalnio dalis įgriuvo į upę ir iš kalno išlindo skrynia. Ant tos skrynios sėdėjo pana. Ji trejus metus ten verkė ir prašė padėti. Bet piemenys ėmė į ją akmenis mėtyti. Tada pana pasakė: „Užaugs prie Akmenõs medis, upė jam išplaus šaknis ir išvers medį, iš jo padarys lopšį, kuriame užaugs vaikas. Jis mane ir išgelbės bei skrynią pasiims.“ Po to skrynia nugrimzdo į sietuvą. Toje vietoje vanduo niekada neužšąla.

PAGRAMANTIS

Tauragės rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 14 km į šiaurę nuo Tauragė̃s, įsikūręs Pā̃gramančio miestelis. Pā̃gramantis minimas nuo XVI a., tačiau

Pagramantis. Tiltas per Akmenos upę

šiauriniame miestelio pakraštyje stūksantis piliakalnis buvo naudojamas jau prieš 2 tūkst. metų. Miestelis įsikūręs Akmenõs ir Gramañčios upių santakoje, nuo pastarosios ir gyvenvietės pavadinimas kilęs.

Padavimas sako, kad seniau vietoj Pãgramančio piliakalnio buvęs dvaras. Jame gyveno bajoras Pagramantis su labai gražia dukra Gramančia. Jai pirštis atvažiuodavo daugybė jaunikaičių. Du iš jų, Ringaila ir Songaila, norėdami įsiteikti, supylę net piliakalnį, kuris turėjo saugoti Pãgramančio dvarą. Tačiau Gramančia jaunikio taip ir neišsirinkusi. Ji išgėrusi burtininkės duoto gėrimo ir virtusi upeliu.

MEDVĖGALIS

Šilalės rajono savivaldybė

Medvė́galio kalva stūkso 26 km į šiaurę nuo rajono savivaldybės centro ir 4 km į rytus nuo Pó̃žerės miestelio. Kalvos šlaitai statūs, iki 26 m aukščio. Į šiaurės rytus nuo piliakalnio, pelkėje, yra kūlgrinda – slaptas povandeninis takas. Juo naudojosi senovės žemaičiai, kovodami su priešais. Istoriniuose šaltiniuose minima medinė pilis Medevagen, Medevag, Medovagle, kurią 1329 m. buvo apgulusi kryžiuočių ir Čekijos karaliaus Jono kariuomenė. Tuos laikus primena graži legenda.

Pilies įgulai vadovavo karžygys milžinas Žilvinas. Žemaičiai priešinosi 12 dienų, tačiau priešas buvo gausesnis – paėmė pilį. Mūšyje žuvo ir Žilvinas. Kai kryžiuočiai atsitraukė, iš miškų ir raistų pilin grįžo pasitraukusios moterys, vaikai ir seniai. Verksmas ir klyksmai aidėjo visame krašte, bet užvis labiau sielojosi gražuolė Audronė – vado Žilvino mylimoji. Palaidojusi savo bernelį, ji nusprendė eiti Palangon, Praurimės aukuro šventos ugnelės kurstyti – tapti vaidilute. O pagonių dievai pamilo karžygį Žilviną ir paskyrė jo dvasią saugoti Baltijos jūrą, daužyti ir skandinti kryžiuočių laivus. Pats Perkūnas apvainikavo Žilviną gintaro karūna ir apgyvendino jūros dugne, atstatytuose Jūratės rūmuose. O praėjus beveik 20 metų, Audronė atkeršijo kryžiuočiams už mylimojo mirtį. Kai 1348 m. žemaičių kraštą užpuolė klastingas Klaĩpėdos komtūras Markvardas Košau, ji paliko šventą aukurą ir išskubėjo į Medvė́galį pranešti vadams dievų valią. Reikėjo meškų kailiais apsiūti eikliausią žirgą ir paleisti jį į ramiai besiganančių kryžiuočių arklių bandą. Lietuviai taip ir padarė. Užuodę meškos kvapą ir pamatę tokią pabaisą, priešų arkliai išlakstė į visas puses. Riteriai puolė juos vytis ir gaudyti, o žemaičiai,

pasinaudoję šia sumaištimi, puolė priešą ir galutinai jį nugalėjo. Paimtą į nelaisvę komtūrą visų pajuokai pasodino ant to paties meškos kailiais apsiūto eržilo, užvedė ant Medvėgalio ir, keršydami už Žilvino vyrus, sudegino ant laužo, o pelenus išbarstė į visas keturias pasaulio puses.

IŠ MEDVĖGALIO ISTORIJOS

Šilalės rajono savivaldybė

Medvėgalis – ledyninės kilmės Žemaičių aukštumos dvikuprė kalva, iškilusi 234,6 m virš jūros lygio. Aukštąją Medvėgalio kuprą žmonės dar vadina Kapinių kalnu, nes jame XIX a. buvo laidojami vietiniai dvarininkai Bytautai. Mažesnioji kupra – piliakalnis, ant kurio stovėjo stipri žemaičių pilis, – dažnai vadinama Piliẽs kálnu. Nuo 1316 m. minima pilis priklausė žemaičių apsauginių tvirtovių grandinei kartu su Pãdievyčio, Vẽdrių, Bilionių̃, Lópaičių, Baltininkų̃, Girnìkų, Al̃kos, Siménų, Treigių̃, Par̃špilio, Mõteraičio, Sprū̃dės, Šatrijõs ir Girgždū̃tės piliakalnių pilimis. Žemaičių tarmėje „mede" reiškia mišką, tad Medvėgalis galėjo būti kalnas miško gale. Kiti teigia, kad žemaičiai pilį vadino Medine Galva.

Įdomi legenda aiškina kitą Medvėgalio pavadinimo kilmės variantą. Tai buvę labai seniai. Užpuolė pilį pikti kryžiuočiai. Pajuto pilies gynėjai, kad be paramos neišsikapstys. Bet kas eisiąs pagalbos kviesti, kas nepastebėtas prasmuksiąs pro kryžiuočių užtvaras tamsią naktį? Dvi jaunos žemaitukės tarusios: „Mudvi galem." Taip kalnas tapęs Mudvigaliu, o ilgainiui virtęs Medvėgaliu.

Nuo neatmenamų laikų ant šio kalno gyveno vaidilutės ir kūreno ugnį. Nė vienas žmogus, nežinantis kelio, negalėdavo čia patekti. Tik vasarą, kai pradžiūdavo raistai, pelkės ir akivarai, aukurą lankydavo žemaičiai. Maldininkai sunešdavo vaidilutėms tiek maisto, kad jo užtekdavo visiems metams. Kartą to kalno apylinkėse medžiojo Žemaičių kunigaikštis su savo svečiu gudų kniaziumi Danila. Šis, išgirdęs vaidilučių giesmes, labai susižavėjo. Ypač jam patiko Dainoros balsas, todėl panoro ją pamatyti. Tačiau, anot žemaičių, vyrams ten buvo nevalia rodytis, o vaidilutėms – juos priimti. Nepaisančius to draudimo dievai galėjo skaudžiai nubausti. Danila vis vien slapčiom pasiuntė vyrų būrį ir įsakė pargabenti gražiabalsę Dainorą. Būrio vadas Medvedis sučiupo vieną žemaitį ir, grasindamas mirtimi, liepė rodyti kelią į kalną. Ilgai vedžiojo žemaitis gudus požemio labirintais, kol pats pradingo. Kariai vis tiek pasiekė kalną, sutiko dvi vaidilutes, kurių viena buvo Dainora. Medvedis įsakė

joms atvesti gražiausiai dainuojančią. Vaidilutės jam atsakė, kad jos visos gražiai dainuoja ir kad Medvedis turi iš visų išsirinkti vieną. Medvedis paklausė vienos, antros, trečios dainavimo. Jis net neįtarė, jog čia ta pati Dainora, tik kitaip apsirengusi ir susišukavusi. Dainora Medvedžiui dainavo, o kitos vaidilutės, žemaičių padedamos, tuo tarpu nešė akmenis, minkė molį. Kai Dainora vėl išėjo persirengti, požemyje ėmė gesti žibintai. Vyrai tamsoje puolė ieškoti išėjimo, tačiau visos angos ir durys buvo užmūrytos. Požemiai juos palaidojo amžinai. Ir nuo to karto kalną žmonės pradėjo vadinti „kur Medvedis galą gavo – Medvėgalis".

GILANDŽIŲ PILIAKALNIS

Pagėgių savivaldybė

Gilandžių, arba Óplankio, pìliakalnis, dar vadinamas Šveñtkalniu, yra savivaldybės rytinėje dalyje, 6 km į šiaurę nuo Vilkýškių miestelio, prie Óplankio ežero. Senovėje čia būta gerai įtvirtintos piliavietės, įrengtos sunkiai pasiekiamoje vietoje.

Legenda sako, kad pilies valdovas turėjęs puikią dukterį – Gilandą. Ne vienas jaunikaitis jai piršosi, bet Gilanda tekėti nenorėjusi. Pasklidus gandui apie jos grožį, panoręs Gilandą vesti net pilėnų priešų vadas. Tačiau ir jam buvo atsakyta. Įsižeidęs jis sumanė pasiimti nuotaką jėga. Artimieji Gilandą suskubo paslėpti, tačiau užpuolikai, ilgai kankinę, kvotę Gilandos tėvus, sudegino pilį. Iš sielvarto Gilanda šoko į ežerą ir nusiskandino. Kasmet Joninių naktį vanduo toje vietoje ima virti, banguoti ir šnypšti. Galiausiai vidurnaktį iškyla gražuolė geltonplaukė mergina – Gilanda. Laikydama rankoje baltą leliją, ji žengia į piliakalnį, kur jos jau laukia abu tėvai. Pasirodo, nelaimės valandą, kad išgelbėtų nuo kančių, geroji deivė Laima juos užbūrė, nugramzdino į kalną. Parauda visi, pasibučiuoja, ir Gilanda vėl dingsta ežere, o tėvai – kalne.

OPSTAINIO PILIAKALNIS

Pagėgių savivaldybė

Opstainỹs – senas, skalvių laikus menantis kaimas savivaldybės pietinėje dalyje, 2 km į pietus nuo Vilkýškių. Kaimo pakraštyje užkopti ir pasiklausyti padavimo kviečia Ópstainio piliakalnis, vietinių vadinamas Opste, Apste.

Ant Opstės kalno seniau gyvenęs turtingas kunigaikštis. Turėjęs jis nuostabią dukterį – Selmytę. Daug jaunikaičių jai piršosi, kol vieną jų ji galop išsirinko. Vestuvių dieną kunigaikštytės atstumtieji nusprendė jai atkeršyti – atjojo visi būriu ir puolė pilį. Priešas buvo stiprus, ir apsiginti pilies gynėjai nepajėgė. Nusprendė tada Selmytė su saviškiais gyvi nepasiduoti ir patys pilį padegė. Tačiau Selmytės globėja deivė Laima ją ir jos artimuosius su visais turtais paslėpė kalno viduje. Ten, saugoma auksinio gaidžio, ji gyvena ir dabar.

RAMBYNO KALNAS

Pagėgių savivaldybė

Rambýnas – 46 m aukščio kalva Nemuno dešiniajame krante. Pirmą kartą šis kalnas kryžiuočių kronikose paminėtas 1394 m. Vietovardis sietinas su lietuvišku žodžiu „rumbas" (iškilus sukietėjimas, randas) ir latvišku „rumba" (gūbrys, kalva). Manoma, kad čia stovėjo Ramigės pilis, kurią 1276 m. sunaikino kryžiuočiai. Senovėje Rambýnas buvo skalvių apeigų vieta, laikoma šventa. Sakoma, kad ketinančios ant jo kopti moterys turinčios būti švarios ir pasipuošusios. Jeigu užkoptų nešvarios, basos ir nepuošnios – susirgtų.

Rambyno kalnas

Padavimas sako, kad seniai seniai gyveno Ragaĩnės pilyje milžinas Nemunas. Jis turėjo tris sūnus – Tilžatį, Vilmantą ir Rambyną. Jie krėtė visokias eibes, todėl tėvas sumanė išsiųsti juos trejiems metams po

pasaulį pasižmonėti. Kartu liepė, kad kiekvienas grįždamas parneštų ką ras brangiausia. Tilžatis patraukė į vakarus, Vilmantas – į pietus, o Rambynas – į šiaurę. Tilžatis grįžo nešinas didžiuliu kalaviju. Šis buvo toks sunkus, kad nuo jo svorio sulinko ąžuolinis stalas. Vilmantas parsinešė stebuklingą varpelį. Jis pats imdavo skambėti prieš visus didesnius įvykius arba prieš žmonių mirtį. Rambynas parvilko didžiulį akmenį. Jis tarė: „Tolimoj šiaurėj atskėliau jį nuo aukštos uolos. Noriu padaryti aukurą dievams.“ Tėvui sūnų pasirinkimas patiko. Jis juos palaimino, ir šie pradėjo statytis savo pilis.Tilžatis įsikūrė ten, kur ir dabar yra Til̃žės miestas. Vilmantas susirentė pilį ant jo vardu tebevadinamo kalno tarp Ragaĩnės ir Til̃žės. Rambynas pasirinko vietą kitoje Nemuno pusėje, ten, kur dabar yra jo vardo kalnas. Iš šiaurės atvilktąjį akmenį milžinas padėjo kalvos viršūnėje ir paskyrė jį Perkūnui. Šis auką priėmė, o po akmeniu padėjo auksinę žagrę, auksines akėčias ir sidabrinį dubenį. Tai buvo ženklas, kad Perkūnas laimina šį kraštą ir jo žmones. Taip atsirado Rambýno šventovė, greit pralenkusi kitas savo garsumu.

BIRŽŲ LAUKO PILIAKALNIS

Šilalės rajono savivaldybė

Bìržų Laũkas – kaimas rajono savivaldybės pietinėje dalyje, 3 km į pietryčius nuo Šilãlės, Pãgramančio regioninio parko teritorijoje.

Senovės legenda pasakoja, kad šalia kaimo esančio piliakalnio viršūnėje stovėjusi Bìržų pilis. Joje daug paslėptų lobių būta. Norint tuos turtus surasti, reikėjo visą piliakalnį nukasti. Tačiau ką per dieną žmogus nukasdavo, dvasios per naktį supildavo atgal. Kartą, rudens vakarą prieš saulėlydį, piemenys ten ganė gyvulius. Užlipo piemenys į pilies viršūnę ir ten pamatė milžiną raudonu veidu. Milžinas pilyje vaikščiojo, šokinėjo, bet piemenims nieko nedarė ir nesakė. Piemenys, palikę savo bandą, iš išgąsčio spruko, kiek tik kojos nešė. Vėliau jie visiems apsakė, kad pilies lobius saugo raudonveidis milžinas, ir žmonės bijodavo eiti piliakalnio kasinėti.

Bìržų Laũko kalnas nepaprastai turtingas padavimų. Vienas iš jų byloja, kad senovėje čia buvęs aukuras, bet kartą žemė atsivėrusi ir aukuras, garsiai ūždamas, nugarmėjęs į gelmes. Pasak kito padavimo, kadaise kalne buvusi bažnyčia, kurioje melsdavosi pagonys švedai. Kraustydamiesi iš Lietuvos, savo auksinius ir sidabrinius stabus jie paslėpė kalno gilumoje. Iš tokių padavimų ir iš to, kad kalną supanti pieva vadinama Alkà, mokslininkai spėja, jog čia būta ne piliakalnio, o galbūt alkakalnio.

INDIJOS PILIAKALNIS
Šilalės rajono savivaldybė

Pietiniame rajono savivaldybės pakraštyje, 4 km nuo Šilãlės, yra kaimas egzotišku pavadinimu – Iñdija. Su tikruoju Indijos kraštu jis nieko bendra neturi, nes senovės lietuvių kalbos žodis „iñdija" reiškia žemės gilumą. Iš tikrųjų Akmenõs upės slėnis ties Iñdija sudaro galingą amfiteatrą ir yra nusileidęs 30 m žemiau aplinkinio pasaulio.

Legendos pasakoja, kad Iñdijos pìliakalnyje, požeminėje pilyje, gyvena užburta karalaitė. Kas ją išvaduos, į žmonas gaus ir didelius turtus valdys. Apie vidurnaktį ji išeinanti prie Akmenõs ir vis prašanti išvaduoti. Tik niekas jos vargšelės neišklauso.

Dar sakoma, kad senovėje šiose apylinkėse gyvenę milžinai, kurie ir supylė šį piliakalnį. Jo viduje milžinai užpylė aukso gabalą, didumo lyg veršiukas. Vakarais ten dega žiburėliai. Kartais piliakalnyje ir pasivaidena. Rodosi baisūs šunys, raguotos kiaulės, vežančios raganas.

Seniai, labai seniai Iñdijos pilies vietoje gyvenęs labai turtingas ponas Indijonas. Jis turėjo tris sūnus ir buvo prisiviliojęs kauką. Indijonas labai turtingai gyveno, nes kaukas jam nešė iš kaimynų turtus. Kaimynai tai sužinojo ir pradėjo labai pykti. O viską išpasakojo jaunėlis Indijono sūnus. Tėvas ir vyresnieji broliai įsiutę jį išvarė iš namų. Tuomet kilo didžiulė audra, viesulas pakėlė pono trobesius ir kažkur nunešė. Audrai nurimus, sodybos vietoje buvo likęs tik kalnas, kurį pono Indijono atminimui žmonės pavadino Iñdijos vardu.

BILIONIŲ PILIAKALNIS
Šilalės rajono savivaldybė

Bilionys – didesnė gyvenvietė prie senojo Žemaičių plento, rajono šiaurės rytuose, 17 km į šiaurę nuo Šilãlės. Miestelio pakrašty dunkso didingas piliakalnis, dar vadinamas Švèdkalniu. Tokį vardą paaiškina sena legenda.

Kadaise švedai liepė apylinkių žmonėms tą kalną supilti. Ant kalno švedai ir gyveno. Švedų kareiviai naktimis kalno viršūnėje dainuodavo ir šūkaudavo, išbraidydavo žmonių javus ir pievas. Kartą pas vieną ūkininką nakvojo pavargėlis. Jis patarė, jog norint švedų atsikratyti, ant kalno reikia paleisti baltą arklį, aprištą raudona medžiaga. Gyventojai jo

paklausė ir vakare paleido arklį. Švedai, pamatę raudoną spalvą, nujojo į pakalnę ir daugiau nebepasirodė.

Viename padavime pasakojama, kad iš kalno iškyla prašmatnūs vežimai, kinkyti ožiais, o juose sėdi kažkokios baidyklės. Keisčiausia, jog ožiai bėga į priekį, o vežimai važiuoja atgal.

BILIONYS. BURKALĖS EŽERAS

Šilalės rajono savivaldybė

Vaĩnių regioninio parko teritorijoje, į pietus nuo Bilionių pìliakalnio, yra nedidukas, iš visų pusių apipelkėjęs Burkãlės ežerėlis.

Padavimai sako, jog pro jį bėgę švedai, išvyti iš Švèdkalnio. Švedų vadas turėjęs 12 auksinių kėdžių, auksinį stalą, 12 auksinių lėkščių ir auksinį dubenį. Sudėjęs jis visus auksinius daiktus į skrynią ir ant grandinių nuleidęs į Burkãlės ežerą. Esą, dar kurį laiką buvo matyti tos grandinės, užvyniotos už kero, tačiau aukso niekam taip ir nepavyko ištraukti.

VELIUONA

Jurbarko rajono savivaldybė

Gyvenvietė rajono pietrytinėje dalyje, dešiniajame Nemuno krante, – Veliuonà išsidėsčiusi dviem aukštais Nemuno kranto apatinėje ir viršutinėje terasoje – Pakalnėje ir Antkalnėje. Tai vienas įdomiausių panemunės miestelių, dažnai minimas mūsų istorijoje. Nẽmunas buvo gamtinė riba su prūsų žemėmis, kuriose jau XIII a. viduryje įsitvirtino kryžiuočių ordinas. Kad apsigintų nuo užpuolikų, lietuviai statėsi pilis. Viena iš tokių buvo Junigedos (Veliuonõs) pilis, minima nuo 1245 m. Kryžiuočiai ją puolė 11 kartų, tačiau neįstengė paimti, tik priešpilius sudegindavo. Dabar Junigedos vietoje – Ramýbės kálnas. Teigiama, kad gindamas Veliuonõs pilį čia žuvo Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas (apie 1275–1341).

Legenda tikina, kad Gediminas Veliuonojè esąs palaidotas, todėl piliakalnis pavadintas Gedimino kapu, arba Ramybės kalnu. Anot kitos legendos, Gediminas ant to kalno buvęs tik pašarvotas. Platus ir gilus griovys, per kurį dabar eina kelias, skiria Ramybės kalną nuo kito – Piliẽs kálno.

Legendos taip pat porina, kad Veliuonojè esąs užkeiktas dvaras ir gražuolė pana. Kartą dievobaimingas žmogelis ėjo keliu tarp dviejų kalnų į

Veliuona. Ramybės kalnas

bažnyčią. Tam tarpukalny jis pamatė gražią ir mielą panelę, sėdinčią ant skrynios. Ji prašė to žmogaus, kad ją pabučiuotų. Visaip prašė ir skrynios turtais gundė. Bet žmogelis tik nusispjovė ir tarė: „Kad tu prasmegtum manęs negundžiusi!“ Po tokių žodžių žemė atsivėrė, pana suvaitojo ir grimzdama pasakė: „Be gailesčio tu žmogus. Galėjai mane išgelbėti ir visą dvarą. O dabar teks kentėti dar 700 metų!“ Iki šiol apie tą panelę nieko negirdėti – nepraėjo dar užkeikties metai.

SEREDŽIUS

Jurbarko rajono savivaldybė

Tai miestelis rajono savivaldybės rytinėje dalyje, prie Nẽmuno ir Dubýsos santakos.

Pasak legendos, kartą Nemunu plaukė užjūrio keliauninkai. Priplaukę Dubysos žiotis, jie iš džiaugsmo uždainavo: „Čia radom!“ Taip atsirado Serẽdžiaus pavadinimas.

Miestelio panoramoje didingai dunkso Serẽdžiaus pìliakalnis, vadinamas Palemõno kálnu. Piliakalnį mini Lietuvos metraštis legendiniame pasakojime apie lietuvių kilmę iš Romos kunigaikščio Palemono, kuris su visa gimine ir valdiniais dėl imperatoriaus Nerono persekiojimų I a. pasitraukė iš Romos.

Palemonas atplaukė į Báltijos jūrą, o paskui Kuršių mariomis pasiekė Nemuną ir keliavo juo iki Dubýsos. Čia jis su palydovais apsistojo gražioje ąžuolų giraitėje, o jo sūnūs Kunas, Borkas ir Spėra neva įkūrė Kaūną ir Jùrbarką. Manoma, kad pats Palemonas buvo palaidotas Serẽdžiaus pìliakalnyje. Ant piliakalnio stovėjusi Piẽštvės pilis, kuri kryžiuočių puldinėjama atsilaikė nuo 1293 iki 1363 m. Kaip placdarmą kryžiuočiai Nemuno slėnyje, ties Dubýsos žiotimis, buvo pasistatę savo pilį. Dabar toje vietoje likusios dvi kalvelės, vadinamos Palocėliu.

ERŽVILKAS

Jurbarko rajono savivaldybė

Eržvilko miestelis įsikūręs rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 23 km nuo Jùrbarko, Šaltuonõs ir Eržvilko upelio santakoje. Miestelio vakariniame pakraštyje dunkso Eržvilko pìliakalnis, apie kurį išlikusi sena legenda.

Kartą senovėje Šaltuonõs upės pakrantėse stovyklavo kryžiuočiai. Vietos gyventojams niekaip nesisekė jų iš ten išvaryti. Tuomet vienas žemaitis ėmėsi gudrybės, sugalvojo apgaulę. Jis atsivedė savo eržilą, aprišo vilkų kailiais ir paleido pas kryžiuočių arklius. Pastarieji, užuodę vilkų kvapą, ėmė bėgti, kryžiuočiai puolė arklius vytis. Žemaičiai pasinaudojo sąmyšiu, ėmė kryžiuočius mušti ir išvijo iš Šaltuonõs pakrančių. Gyventojai šiam įvykiui atminti vietovę pavadino eržilu-vilku – Eržvilku. Vėliau ten įsikūręs miestelis gavo tokį pat vardą.

JURBARKAS

Jurbarko rajono savivaldybė

Jùrbarkas – miestas Nẽmuno ir Mìtuvos santakoje, rajono savivaldybės centras. Mieste į Mìtuvą įteka Ìmsrė. Vakariniu pakraščiu Jùrbarkas šliejasi prie didžiulio Smaliniñkų–Viešvilẽs miškų masyvo. Kai 1978 m. per Nemuną buvo pastatytas tiltas, miestas tapo svarbiu automobilių kelių

mazgu. Jùrbarko istorijos pradžia – kovų su kryžiuočiais laikai. Tiesa, miesto tuo metu nebuvo, vien tamsios panemunės girios. Ant piliakalnio, kuris dabar vadinamas Bišpiliukù (Kalnėnaĩs) ir yra apie 3 km į vakarus nuo miesto, Nẽmuno krante, kryžiuočiai 1259 m. pasistatė Georgenburgo pilį – vieną iš pirmųjų pilių prie Nemuno. Ant kito piliakalnio, vadinamo Bìšpiliu (Vìšpiliu) šiauriniame miesto pakraštyje, prie Ìmsrės upelio, beveik tuo pačiu metu pilį pasistatė lietuviai. Kovos tarp šių pilių vyko iki XV a., kol kryžiuočiai po Žalgirio mūšio Georgenburgą paliko. Tik tada pradėjo kurtis Jùrbarko gyvenvietė, kuriai 1611 m. karalius Zigmantas Vaza suteikė Magdeburgo teises ir herbą – tris baltas lelijas raudoname fone.

Sena legenda pasakoja, kad kitados gyveno kunigaikštis Palemonas. Jis turėjo tris sūnus: pirmasis jų buvo vardu Barkas, antrasis – Kūnas, o trečiasis – Spėra. Kartą visi trys išplaukė Nemuno upe. Vyriausias iš sūnų Barkas nuplaukė iki Jū́ros upės, ten pastatė pilį ir pavadino ją Jùrbarku. Vidurinis sūnus Kūnas nukeliavo iki Nevė́žio upės žiočių, ten įkūrė miestą ir davė jam Kaũno vardą. O trečiasis brolis nuplaukė iki Širvintõs upės, už kurios rado nuostabų ežerą, ten apsigyveno ir pavadino ežerą savo vardu – Spėrà.

TELŠIŲ
APSKRITIS

VIEKŠNIAI. JUODASIS AKMUO

Mažeikių rajono savivaldybė

Viekšnių miestelis įsikūręs rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 12 km nuo Mažeĩkių. Juodasis, arba Meilės, akmuo guli Žibikų̃ pušyne, į vakarus nuo Viekšnių miestelio. Akmuo plokščiu paviršiumi, netaisyklingos ovalinės formos, 4,8 m ilgio, 3,5 m pločio. 1964 m. Juodasis akmuo buvo paskelbtas gamtos paminklu.

Pasakojama, kad šį akmenį nešęs velnias, mat ketinęs sugriauti Viekšnių bažnyčią, bet nespėjęs, nes rytą užgiedojęs gaidys.

Pasak kitos legendos, naktimis akmuo prasiveria, iš jo išlenda merginos ir pernakt čia šoka.

Dar pasakojama, kad saulei leidžiantis ant akmens verpia laumės. Jeigu žmogus, toldamas nuo akmens, atsisuka ir pamato laumes, tai tuoj pavirsta į pušelę.

MEIŽIO EŽERAS

Mažeikių rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 15 km nuo Mažeĩkių, netoli Kamãnų rezervato ribos, telkšo Meĩžio ežeras. Jo plotas 28 ha, ilgis iš šiaurės vakarų į pietryčius 0,9 km, didžiausias plotis 0,3 km. Ežero didžiausias gylis 4,5 m. Krantai žemi, vakaruose ir pietuose užpelkėję. Per ežerą teka Ašvà – Vadakstiẽs intakas.

Legenda pasakoja, kad ežero vardas kilęs nuo piktos raganos Meižienės, kuri gyvenusi prie ežero. Žmonės ją už blogus darbus sudegino ant laužo, o pelenus paleido į ežerą plaukti.

LŪKSTO EŽERAS

Telšių rajono savivaldybė

Lū́kstas – antras pagal dydį Žemaitìjos ežeras, užimantis 1016 ha plotą. Jis tyvuliuoja rajono pietuose, 2 km nuo Var̃nių, Var̃nių regioninio parko teritorijoje. Ežero dubuo yra buvusio ledo luisto vietoje, limnoglacialinėje Var̃nių įduboje. Lū́ksto ilgis 6,1 km, didžiausias plotis 3,5 km, didžiausias gylis 7 m. Kranto linijos ilgis 19,1 km, krantai statoki, smėlingi, kitur pelkėti ir žolėti. Per ežerą teka Virvyčià. Tai vienintelis Lietuvos ežeras, kuriame rasta gintaro (ledyno sąnašose).

Padavime teigiama, esą žiemą rogėmis per Lū́ksto ežerą vežant į Varniùs nulietus naujus varpus, ledas neatlaikęs ir įlūžęs. Vienas, didesnysis varpas paskendęs ežere. Užtat dabar, kai antruoju skambina, tai anas gailingai atsiliepia iš ežero dugno: „Brolau! Brolau!“ Iš to padavimo tarp žemaičių net atsirado priežodis: „Atsiliepia kaip Var̃nių varpas Lū́kste.“

ŠATRIJOS KALNAS

Telšių rajono savivaldybė

Legendomis apipinta kalva – Šatrijà dunkso netoli Luõkės miestelio, rajono savivaldybės rytinėje dalyje. Šãtriją sustūmė ledynas, jos viršūnė pakilusi 228,7 m virš jūros lygio, o santykinis aukštis – 50 m.

Šatrijà – vienas žymiausių archeologijos paminklų ne tik Žemaitijoje, bet ir Lietuvoje. Apie tai liudija gausūs archeologiniai radiniai: IX–XII a. degintiniai kapai, laidojimo urnos, dubenuoti akmenys, gintaro ir stiklo papuošalai, akmens kirvukai. Archeologų manymu, kalvos viršuje yra stovėjusi medinė pilis, o pašlaitėje žmonės gyveno jau nuo II a. prieš Kristų. Manoma čia buvus vieną svarbiausių senojo lietuvių tikėjimo centrų, sunaikintų įvedus Žemaitijoje krikščionybę.

Šatrijà – viena iš gražiausių Žemaitijos kalvų, apipinta padavimais, sena kaip ir visa Žemaičių žemė.

Legenda byloja, jog čia seniai seniai gyveno milžinas Alčis. Jis buvęs nepaprastai stiprus ir nuolat keliaudavęs. Daug žmonėms padėdavęs, daug ir pikto darydavęs – kaip jam patikdavę. Išgriaudavo kaip šieno kupetas didžiausius miestus, didžiausius medžius su šaknimis išraudavo. Mėtydavo didžiulius akmenis, kuriais laivus triuškindavo, prie vieno

kalno kovėsi su slibinu. Ten atrado to slibino sukrautus turtus. Paskui jam patiko vieno pono duktė, vardu Jauterytė, už kurią jis tuos turtus ir atidavęs. Ta mergaitė buvo nepaprastai graži ir stipri, stipresnės už ją nebuvo visame krašte. Paėmusi už ragų jautį, jį per galvą permesdavo. Tačiau šalia Alčio ji atrodė kaip vaikas. Alčis ją labai mylėjo, o ji šukuodavo jam plaukus ir barzdą šukomis, didumo sulig malūno sparnais. Kelionėse pati sėdėdavo jam ant pečių. Kai Alčis brisdavo per upes, vanduo jam iki kelių tesiekdavo. Mirus Jauterytei, Alčis labai jos gailėjęsis. Palaidojo ją toje vietoje, kur dabar stovi Šatrijos kalnas, o jos garbei supylė didžiulį kapą iš smėlio, kurį trimis nešimais iš pajūrio savo prijuostėje atsigabeno.

Kalno pavadinimas taip aiškinamas: kartą ėjo milžinas, prisipylęs kišenes žemės. Pavargęs jis prigulė pailsėti ir užmigo, o pelės jo kišenes pragraužė. Milžinas atsibudęs, pamatęs, kad jo kišenės kiauros, labai supykęs ir sušukęs: „Ak jūs nenaudėlės, kaip duosiu su šatra!“ Nuo to ir kilęs Šatrijõs vardas.

Taip pat kalbama, jog Šatrija – mėgstamiausia Žemaitijos raganų būrimosi vieta. Kitados jos apipylusios žemėmis kalno vietoje stovėjusią bažnyčią. Taip atsiradęs kalnas, o po kiek laiko, bažnyčiai ėmus pūti, įlinkęs jo viršus.

Kalno apylinkėse atsimenamas čia siautęs legendinis „svieto lygintojas“ – Tadas Blinda, įgrisęs ne tik vietos ponams, bet ir valstiečiams.

GANDINGOS PILIAKALNIS

Plungės rajono savivaldybė

Už 5 km į vakarus nuo Plùngės miesto yra Gandiñgos kaimas su tokio pat pavadinimo gerai aplinkiniams žinomu piliakalniu – vienu gražiausių Vakarų Žemaitijoje. Čia nuo XIII a. stovėjo gynybinė pilis, o Gandingà buvo stambi žemaičių gyvenvietė. Plùngės miesto ištakomis laikoma Gandiñgos senovė.

Iš senų žmonių pasakojimų ir esamo vietovės vaizdo matyti, kad senovėje, kai Plùngės vietoje telkšojo didelės balos ir ežerai bangavo, ten būta didelio tvirtovės miesto Gongingo. Per Lenkijos–Švedijos karą miestas buvo sudegintas, o tvirtovę užėmė švedai (žuvėdai).

Pasak legendos, kai žuvėdams prisiėjo iš Gongingo kraustytis, jie pinigus, auksą, sidabrą, ginklus ir kitus gerus daiktus sunešė į pilies vidų, uždarė geležinėmis durimis ir užpylė jas žemėmis taip, kad nė žymės

neliko. Tos durys esančios pietinėje kalno pusėje ir netoli jų iš kalno veržiasi nedidelis šaltinėlis. Raktus nuo pilies durų žuvėdai padėję po labai dideliu akmeniu, gulinčiu gilioje Babrungo upelio sietuvoje, prie šiaurinio pilies galo. Visus tuos turtus patikėję saugoti velniams, kurių viršininkas esąs prašmatnus pilies ponaitis. Tas ponaitis naktį ateina pas arkliaganius ar piemenis ir prašo ugnies savo pypkei pridegti. Išeidami žuvėdai savo turtus užkeikė. Pagal šį užkeikimą, kai po tiek ir tiek metų ant pilies užeis tam tikro amžiaus žmogus, pilies lubos įlūš ir žmogus žus. Kadangi nebuvo žinomas nei žmogaus amžius, nei užkeikimo išsipildymo laikas, tai proseneliai nelabai mėgo toje pilyje lankytis. Vietiniai žmonės pasakoja, jog nuo seno tikima, kad to, kas į tuos pilies turtus pasikėsins ir norės juos pasiglemžti, laukianti mirtis. Kalno viršuje kadaise esą buvusi skylė, pro kurią galėdavęs įlįsti žmogus. Piemenys kartą įmetė pro tą skylę savo draugą. Tas kalne pamatė seną vokietį, gulintį lovoje, o jauną – sėdintį prie stalo. Senis liepė piemeniui pripilti pinigų. Kai piemenį draugai ištraukė, nusileido kitas piemuo. Bet šis jau grįžo į viršų išluptom akim.

Kitas padavimas byloja, kad dar senesniais laikais Gandiñgoje buvo didžiulis dvaras, kurio savininkas iš karo parsigabeno belaisvių. Vieną iš belaisvių įsimylėjo vienturtė dvarponio duktė ir kartu su tuo svetimšaliu nužudė tėvą. Šis mirdamas prakeikė dukterį. Po to tris dienas siautėjusi audra su žaibais sudegino dvarą. Todėl dabar Gandiñgoje nelikę senovinių statinių, tik legendos apie juos.

TIRKŠLIAI

Mažeikių rajono savivaldybė

Tirkšliaĩ – jaukus senas miestukas prie Viešėtės upelio, 6 km į pietus nuo savivaldybės centro. Įsikūrė XV a. prie Šiaulių–Liepójos kelio, kuris miestelį maitino ir skatino augti. Įdomiausias Tirkšlių akcentas – XVII a. statytas 8 m aukščio koplytstulpis su penkiomis ryškiai raudonomis širdimis.

Padavimas pasakoja, kad baudžiavos laikais koplytėlės vietoje ošė giria, kurioje stovėjo atsiskyrėlio lūšnelė. Kažkuo neįtiko tas žmogelis vietos dvarininkei. Kartą ji nusiuntė vargetai užnuodytos sriubos dubenį. Bet atsitiko taip, kad vienas iš penkių dvarininkės sūnų tądien medžiojęs girioje pasiklydo, o atsiskyrėlis jį geraširdiškai priėmė į savo varganą būstą. Pakvietė ponaitį pasišildyti prie aukuro, atidavė jam ir paskutinį

sriubos dubenį... Anot legendos, už piktą dvarininkės širdį likimas lėmė visiems penkiems jos sūnums ankstyvą mirtį. O motinai liko tik begalinis skausmas, kurį ir primena Tirkšlių koplytstulpis su penkiomis širdimis.

TIRKŠLIAI. TROBELĖS AKMUO

Mažeikių rajono savivaldybė

Prie Tirkšlių–Geidžių kelio, apie 120 m nuo jo, guli didelis akmuo, vadinamas Trobele arba Pirtele, arba Geidžių akmeniu.

Legenda pasakoja, kad kadaise laukais ėjęs keleivis. Kai jis pavargęs, tolumoje išvydęs sutemose spindintį trobelės langą. Keleivis priėjo trobelę, bet nieko joje nerado. Vis dėlto nusprendė joje pernakvoti. Tačiau kai rytą žmogelis pabudo, pamatė gulintis ant didžiulio akmens.

GIRGŽDŪTĖS PILIAKALNIS

Telšių rajono savivaldybė

Nuo senų laikų garsėjo slaptingas, puikią panoramą atveriantis Girgždū̃tės pìliakalnis, IX–XVI a. archeologijos paminklas. Kas Girgždūtę aplanko, nelieka apviltas. Kalną sudaro du kalvagūbriai. Rytinį pakilimą supa kitados gynybos tikslais sukastos pakopos. Šis gūbrys siekia 22,8 m virš jūros lygio. Jo viršūnėje yra plati aikštė. Vakariniame pakilime tarp trakų telkšo mažas kiaušinio formos ežerėlis. Šio ežerėlio slaptingumas paakino sukurti ne vieną padavimą. Vienuose minimi dugne esantys užburti lobiai, kituose pasakojama apie iškylančius vaiduoklius, žvengiančius arklius.

Legenda porina, kad Ãkležerio dugne esanti geležinė skrynia su turtais. Skrynią saugo didžiulis juodas šuo. Šuo guli ant skrynios, tik sekmadieniais nušoka. Tada skrynia atsidaro. Pabuvus vėl užsidaro, o šuo vėl atsigula. Žmonės norėjo to ežerėlio vandenį nuleisti ir skrynią pasiimti, bet bebaigiant darbą viską sunaikino velniai. Išlikęs padavimas apie tai, kaip vienas žmogelis sumanė iškasti griovį ir nuleisti ežerėlio vandenį. Tačiau naktį susapnavo, kad taip neturėtų daryti, nes tas vanduo visą Žemaitiją užlies. Kitas žmogus ant kalno ieškojo arklio, tai vietoj ežero pamatė auksinį krėslą ir dar girdėjo auksinius varpus skambant. Išvydo jis ir aukso skrynią su pinigais. Gerai, kad žmogus persižegnojo, – viskas pradingo. Jei ne, būtų pakliuvęs į velnio spąstus.

Senovės žemaičiai ant Girgždūtės garbino pagonių dievus, kryžiuočių antpuolių laikais čia vyko kovos. Vietos gyventojai ir po Žemaitijos krikšto dar atlikinėdavo pagoniškas apeigas. Tam vieta buvo pasirinkta šalia ežerėlio, daugelį metų telkšojusio piliakalnio viršuje, 200 m aukštyje. Už 4 km į rytus yra Spąsčio kalnas – priešakinė Girgždūtės tvirtovė.

Padavimuose minima, kad Spąsčio kalnas buvęs po žeme slaptais keliais sujungtas su Girgždūtė. Jo pavadinimas rodo, jog čia priešui buvo paspendžiami spąstai. Apie artėjančius priešus apylinkių gyventojams buvo pranešama liepsnų pašvaistėmis ir trimitų garsais. Ir Girgždūtės kalno vardas esąs kilęs nuo žodžių „girdžiu dūdas". Tiesa, kiti padavimai nurodo kalno vardą kilus nuo žemaičio karvedžio Girgždo, žuvusio kovose su kryžiuočiais ir ant kalno palaidoto.

PLATELIŲ EŽERAS

Plungės rajono savivaldybė

Plãteliai – didžiausias Žemaitijos ežeras, jo plotas 12 kv. km. Iš vandens kyšo 7 salos. Į ežerą įteka 17 upelių, o išteka tik vienas Babrùngas. Giliausia vieta – 46 m. Ežeras yra ledyninės kilmės, daugiau kaip prieš 12 tūkst. metų šiose vietose tįsojo storas ledo luistas, kuris ilgainiui ištirpo.

Tačiau apie Plãtelių kilmę yra daugybė legendų. Viena jų pasakoja, kad senų senovėje Plãtelių ežeras esą „parėjęs" kartu su žuvimis ir vėžiais debesies pavidalu. Šis debesis slinkęs iš vakarų, nuo Darbėnų. Slinkdamas padange, jis išmetęs ant žemės daugybę žuvų, kuriomis gyventojai ilgą laiką maitinęsi. Dabar buvusio ežero vietoje Darbėnuose likusi vien baigianti išdžiūti pelkė.

Plãtelių kilmę aiškina ir kita legenda. Kartą kilo smarki audra, per kurią viesulas atnešė ežerą-debesį. Iš jo labai smarkiai lijo. Viena žemaitė stebėdamasi sušuko: „Ale tai lej!.. Plate lej" (suprask – plačiai lyja). Pasirodo, tai buvęs ežero-debesies slaptažodis, kurį ištarus visas jo vanduo sugarmėjo į duburį tarp Žemaitijos kalvų.

Plãtelių ežeras – Žemaitijos nacionalinio parko širdis. Tai neabejotinai gražiausia Žemaitijos vieta, labai mėgstama nardytojų. Plãtelius labai mėgo ir rašytojas Antanas Vienuolis. Viena jo perpasakota legenda primena taurią baudžiauninko Gervazo meilę Plãtelių kunigaikštytei. Įnoringa kunigaikštytė pažadėjusi tekėti už Gervazo, jei šis surasiąs ežere

nuskendusias deimantines šukas. Ilgai nardė įsimylėjęs jaunuolis, galop surado tas šukas. Bet išpaikusi mergina tik pasijuokė iš baudžiauninko... Ir tuomet nugarmėjusi visa jos pilaitė į ežero gelmes.

Pasakojama, kad Piliẽs salojè yra išlikę požeminiai koridoriai. Jie prikrauti įvairiausių brangenybių: aukso, sidabro, geriausių svaigalų, ginklų ir kitko. Visa tai užburta. Sunku tuos požemius surasti, bet dar sunkiau prie tų turtų prisikasti, nes jų ieškotojams čia pradeda vaidentis, vaiduokliai kastuvus į ežerą išsvaido, o jei ir tai atklydėlių neišgąsdina, pakyla didelis viesulas ir nubloškia turtų ieškotojus į ežero pakrantę. Pilies požemių pradžią esą saugo pats jos ponaitis, o toliau – numirėlių karstai guli ir čia jau kelią saugo jų dvasios. Toliau jau ir vilkai staugia, didžiausios gyvatės rangosi.

Anot vienos iš legendų, toje vietoje, kur dabar tyvuliuoja Plãtelių ežeras, per daubos vidurį tekėjusi upė. Paupyje buvusios geros pievos, derlinga žemė, o kitur – didelės ir nepraeinamos pelkės. Apie pilį buvęs išsistatęs kaimas ar miestas. Balos buvusios priaugusios krūmokšnių. Kai

Platelių ežeras

ežeras „parėjęs“, po vandeniu likę beveik visi gyventojai. Tie žmonės, kurie išsigelbėjo, ežero pakrantėje įkūrė naują gyvenvietę, o senąją jiems beprimindavo tik saloje buvusios bažnyčios bokštai. Pasak padavimų, Plãtelių ežeras požeminiais urvais susisiekia su visais aplinkiniais ežeriukais. Pasakojama, kad senoliai į Lẽsčio ežerėlį buvo paleidę grandinėle apžieduotą raudę. Po keleto metų žvejai ją sugavę Plãtelių ežere. Yra pasakojimų ir apie tai, kad kiti ežerėliai taip pat su Plãtelių ežeru sujungti.

TELŠIAI

Telšių rajono savivaldybė

Telšiaĩ – Žemaitìjos – savitos istorinės, etnografinės Šiaurės vakarų Lietuvos dalies sostinė. Be to, apskrities ir rajono savivaldybės administracinis centras, Žemaitijos katalikybės centras. Vardą miestui davė mažytis Telšẽs upelis, dabar savo vandenis plukdantis požemyje. Istoriniuose šaltiniuose Telšiaĩ pirmą kartą paminėti 1398 m. 1536 m. mieste pastatyta pirmoji medinė bažnyčia.

Telšiaĩ išaugo ant septynių legendomis apipintų kalvų, prie gražaus Mãsčio ežero, kurį, pasak vienos legendos, vienu rankos mostelėjimu, arba mostu, iškasęs, supylęs septynias kalvas ir ant jų įkurdinęs žemaičių miestą milžinas Telys (Telšys), dar vadinamas Džiugu. Septyni – magiškas skaičius, paženklinęs amžinąją Romą, bokštais išdabintą Vilnių, taip pat Télšius.

TELŠIAI. MASČIO EŽERAS

Telšių rajono savivaldybė

Pietinėje Telšių miesto dalyje tyvuliuoja 276 ha ploto Mãsčio ežeras. Jo ilgis 4,2 km, didžiausias plotis 1,1 km, o didžiausias gylis – 5,3 m. Ežero dubuo yra buvusio ledo luisto vietoje.

Apie jo atsiradimą sukurta tokia legenda. Atkeliavo iš kažkur didžiausias ežeras ir sustojo prie Telšių miesto. Juodžiausias vandens kalnas stovi virš medžių visai prie miesto. Žmonės išsigando, bijo, kad neužpiltų ežeras paties miesto. Kas gyvas, galįs išbėgo į lauką ir stengiasi įspėti jo vardą. Visokių vardų prisakė, bet ežeras kaip stovėjo virš medžių, taip ir pasiliko. Niekas ežero vardo negalėjo įspėti. Visai netikėtai iš trobos išėjo vaikščiojąs per žmones kriaučius žydelis, rankoje nešinas liniuote-

mastu. Žmonės pradėjo prašyti, kad ir jis spėtų ežero vardą – gal kartais įspės. Žydelis iškėlęs liniuotę-mastą ir pasakęs: „Ui, tu būsi Mastis." Norėjęs jis pasakyti „Mastas", bet žydai niekuomet teisingai neištaria lietuviško žodžio, tai ir šį kartą vietoj „mastas" pasakęs „mastis". Po žydelio žodžių ežeras su didžiausiu trenksmu ir ūžesiu nukritęs šalia miesto į lankas ir čia pasilikęs. Taip žydas įspėjęs jo vardą. Ir iki šiol ežeras vadinamas ne Masto, o Mãsčio ežeru, nes taip buvo žydo pirmą kartą pavadintas.

Legenda pasakoja, kad senovėje ant žemės gyveno milžinai: dideli vyrai ir tokios pat moterys. Kai jie eidavo per girias, medžiai po jų kojomis lūždavo ir linkdavo, kaip po mūsų kojomis smilgos. Sykį, kai norėjo atsigerti iš Veivìržo, visą vandenį lig lašo išgėrė, o vis tiek neatsigėrė. Ėjo į Mìniją, ir tą iš karto išsausino. Du milžinai ėjo Nẽmuno pakraščiais medžius kapodami: vienas vienoje Nẽmuno pusėje, kitas kitoje. Vieną kirvį teturėjo, kurį iš rankos į ranką per upę viens antram padavinėjo. Kitas milžinas, toks Telys, pasisėmė Palangojè iš marių delną vandens ir parnešė į Télšius. Čia išpylė, iš to ir pasidarė Mãsčio ežeras, kuris ir dabar tebėra.

TELŠIAI. DŽIUGO KALNAS

Telšių rajono savivaldybė

Džiùgo kálnas, arba Džiùginėnų pìliakalnis, yra Telšių̃ vakariniame pakraštyje, prie Dùrbinio upelio. Tai ledyninės kilmės kalva, kurios šlaitai siekia 9–11 m aukštį.

Legenda pasakoja, kad šią kalvą sau vietoj kapo susipylė milžinas Džiugas. Džiugo kūnas ilgą laiką buvo saugomas velnių, su kuriais jis kitados gyveno didelėje draugystėje. Tie velniai jam padėjo padaryti daug narsių stebuklų: nugalėti geležine kuoka aibes kryžiuočių, šimtamečius ąžuolus laužti it nendres, versti dangų remiančius kalnus. Džiugas ir Telšių̃ ežerą iškasė, ir pirmąsias sodybas prie jo įkūrė.

Padavimai byloja, jog kas tik eidavo pro Džiùgo kalną, susidurdavo su vokietuku. Nelabasis kviesdavo žmogų visokių varžybų, o jei šis pralošdavo – tokį pasmaugdavo. Atsirado drąsus kaimo žmogus, vardu Uburtis, sumanė nugalėti tą velnią. Atėjo jis prie kalno ir ėmė pintis vyžas iš karklų karnos. Kaipmat prisistatė velnias: „Kas tau leido, žmogau, mano žemėje, nuo mano karklų karną plėšti?" O Uburtis sako: „Kai aš dirbu, tai niekieno leidimo nesiklausiu." Supyko velnias, pasiūlė žmogui eiti

varžybų – jei žmogus laimės, pripils jam pilną skrybėlę pinigų. Žmogelis sutiko. Pirmos varžybos buvo imtynės. Žmogus sako: „Ką tu imsies su manim. Pirma įveik mano šimtametį senelį, kurs miega už kelių žingsnių.“ O ten būta meškos. Vokietukas ją puolė, bet šioji kaip uždrožė savo letena, vargšas vos ištrūko. Tada velnias pasiūlė metimo į aukštį varžybas. Pats griebė dideliausią akmenį, bloškė į orą – šis po trijų valandų nukrito atgal. O žmogus čiupo rankon vieversėlį ir paleido; kvailas velnias manė, kad ten akmenukas. Laukia vieną valandą, antrą, dešimtą – nenukrinta. Suprato nelabasis, kad pralošė ir antras varžybas. Siūlo trečiąsias – katras greitesnis. Uburtis sako: „Kur tau, velnie, su manim lenktyniauti, tu nė mano vakar gimusio vaiko nepavytum.“ Taip sakydamas, jis pabaidė kiškį – velnias šoko vytis, bet grįžo tuščiomis. Velnias pasiūlė dar vieną rungtį – kas aukščiau išmes geležinę lazdą, sveriančią šimtus tūkstančių svarų. Biesas pabandė pirmas – išmetė lazdą taip aukštai, kad ši dingo iš akių, o kai nukrito, tai lig pusės žemėn susmego. Dabar buvo žmogaus eilė. Šis pridėjo ranką prie lazdos ir žiūri į debesis, slenkančius padange. Velnias paklausė, ką čia reikia taip žiūrėti. Žmogelis jam atsakė: „Laukiu, kol ateis anas didelis debesis. Mano brolis yra kalvis danguje, ir dabar jam reikia geležies; jis sėdi anapus debesų ir laukia, kol jam tą lazdą užmesiu.“ Išsigando velnias: „Ai žmogau geras, nemesk susimildamas, ji man labai reikalinga. Žinau, kad esi stiprus. Laimėjai visas varžybas. Tai duok savo skrybėlę, pripilsiu ją pinigų auksinių.“ Žmogus iš anksto tam buvo pasiruošęs – jis miške iškasė gilią duobę, viršum jos uždėjo savo kiaurą skrybėlę ir apkamšė visas kiaurymes aplinkui, kad velnias nepamatytų. Uburtis nusivedė velnią į tą vietą prie skrybėlės, tas kaip pradėjo pilti, tai vis niekaip nepripildo. Supylė kokį dešimt maišų aukso, kol užsipildė duobė, tuomet ir skrybėlė prisipildė. Nuo to karto velnias nebesirodė prie Džiùgo kálno ir žmonių nebegąsdino. O Uburtis pralobo, pasistatė naują trobą, prisipirko medaus, degtinės ir kas dieną gėrė krupniką vargo nevargdamas.

BERŽORAS
Plungės rajono savivaldybė

Béržoro kaimelis įsikūręs rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 18 km į šiaurę nuo Plùngės, prie Béržoro ir Plãtelių ežerų. Apylinkės labai vaizdingos – mišku apaugusios kalvos, tarp jų išsibarstę ežerėliai – ne

veltui vadinamos Žemaitìjos Šveicãrija. Miestelį garsina ir Šv. vyskupo Stanislovo bažnytėlė, statyta 1746 m. iš tašytų eglinių rąstų – liaudies medinio klasicizmo šedevras. Su Béržoro bažnyčios pastatymu ir miestelio įsikūrimu siejami įvairiausi padavimai.

Pasak vieno jų, kadaise piemuo pamatė beržo viršūnėje Marijos paveikslą. Piemuo pranešė apie tai artimiausiam kunigui. Šis parvežė paveikslą į Plãtelių bažnyčią, bet netrukus jis dingo ir vėl atsirado to paties beržo viršūnėje. Žmonės tą beržą nukirto, o toje vietoje pastatė koplyčią ir pakabino joje stebuklingąjį Marijos paveikslą. Vėliau šalia koplyčios buvo pastatyta ir medinė bažnyčia. Apie bažnyčią ėmė pamažu kurtis gyvenvietė, kuriai prigijo Béržoro vardas. Sakoma, kad po didžiuoju bažnyčios altoriumi tebėra to nepaprasto beržo kelmas, o kiti tiki, kad jis leidžia atžalas.

Beržoro bažnyčia

PAVANDENĖ. MOTERAIČIO PILIAKALNIS

Telšių rajono savivaldybė

Piliakalnis yra rajono savivaldybės pietinėje dalyje, prie Pãvandenės miestelio pietrytinės ribos, Var̃nių regioninio parko teritorijoje. Mõteraičio pìliakalnis iškilęs 218 m virš jūros lygio. Ant kalno stovi didžiulis kryžius. Nuo piliakalnio atsiveria puikus vaizdas į Glùdo (Bludo) ežerą. Iš tolo Mõteraičio kalnas atrodo lyg gulinti moteris. Taip yra dėl to, kad kalnas viršuje turi kelias pakilumas, kurios ir suformuoja tokį vaizdą. Pietinė kalvos dalis, 3 m aukštesnė už šiaurinę, iš tolo asocijuojasi su moters galva. Toliau eina dviejų dalių 30×60 m pakiluma, primenanti moters krūtis. Ir visa kita kalno dalis – lyg poilsiui prigulusios moters kūnas. Daug kas linkęs manyti, kad kaip tik dėl tokios savo formos šis piliakalnis ir Mõteraičio vardą gavo.

Dar pasakojama, jog piliakalnio vardas kilęs nuo to, kad ant šio kalno moterys susirinkdavusios išlydėti savo vyrų į karą. Pasak kitos legendos, piliakalnyje buvę įrengti didžiuliai rūsiai. Į juos ateidavusios slėptis mòterys su vaikais, kai kraštą užpuldavo priešai.

ŽĄSŪGALOS KALNAS

Telšių rajono savivaldybė

Žąsū́galos kalnas iškyla rajono savivaldybės centrinėje dalyje, netoli Baltiniñkų, 18 km į pietus nuo Telšių, prie Žąsū́galo kaimo. Kalno aukštis 210,3 m.

Apie kalno pavadinimą sklando legendos, jog čia nuolat ilsėdavosi skrendančios žąsys, o apie jo gelmes pasakojama, kad ten velniai gyvena ir pragaro katilus verda. Tai įrodo ant kalno esanti skylė, prie kurios žmonės kasdien rasdavę po svarą anglių.

TVERAI IR LOPAIČIŲ PILIAKALNIS

Rietavo savivaldybė

Tvẽrai – miestelis savivaldybės rytinėje dalyje, 13 km nuo Rietãvo, Aĩtros ir Aitrãlės upelių santakoje. Senas Tvẽrų miestelis garsus savo šlove, kuri atsklinda iš Mindaugo laikų – XIII a. Tuo metu Tvẽrų kuni-

gaikštis Vykintas buvo stipriausias Žemaìtijoje. 1236 m. jis laimėjo garsųjį Saulės mūšį prieš kalavijuočius. Mindaugas susidūrė su Vykintu, kai ketino suvienyti atskiras kunigaikštijas į Lietuvõs valstybę. 1248–1249 m. Mindaugas bandė užimti nepaklusnaus Vykinto kunigaikštiją, bet nesėkmingai. Manoma, kad Vykintas žuvo mūšyje su Mindaugo kariais 1251 ar 1252 m.

Legenda sako, kad nukauto Vykinto žmoną vedė Mindaugas ir per šio karūnavimą 1253 m. ji tapo karaliene Morta. Tvẽrų pavadinimas kildinamas nuo versijos, jog čia kūrėsi („tvėrėsi") Žemaitijos valstybė, čia per amžius buvo „tvertos" ir pagrindinės jos valdymo institucijos – politinė, karinė, dvasinė.

Vos už trijų kilometrų į rytus nuo Tvẽrų stūkso 211 m aukščio Lópaičių pìliakalnis. Manoma, kad žmonės gyveno Tvẽruose, o Lópaičių kalnas buvo stebykla apylinkėms nuo priešų saugoti ir perduoti į kitus piliakalnius arba priimti iš jų signalus.

Iš amžių ūkanos sklinda legenda, kad čia paslėpti pasakiški turtai, kuriuos žemaičiai XIII a. vidurio kovose dėl Europos nepriklausomybės atėmė iš Čingischano ordos. Tie turtai, o ne krikščionybės platinimas, buvę svarbiausia dingstis kryžiuočiams, kalavijuočiams užgrobti Žemaitiją. Jie lėmę ir Vytauto, Mindaugo siekius ją valdyti. Tačiau, pasak legendos, vyriausiasis Žemaitijos žynys išpranašavęs, jog žemaičių iš mongolų atimtas karo grobis išbus neprieinamas ir neliečiamas tūkstantį metų – iki 2243-ųjų.

UTENOS

APSKRITIS

Suviekas
Antazavė
DUSETOS
ZARASAI
Turmantas
Svėdasai
Antaliepte
Surdegis
Užpaliai
Daugailiai
TROŠKŪNAI
Debeikiai
VISAGINAS
Andrioniškis
Vyžuonos
Sudeikiai
Salakas
Rimšė
ANYKŠČIAI
Rubikiai
DŪKŠTAS
Traupis
UTENA
Leliūnai
Tauragnai
KAVARSKAS
Skiemonys
Kuktiškės
Kazitiškis
Kurkliai
Saldutiškis
Vidiškės
Alanta
IGNALINA
Suginčiai
Tverečius
Balninkai
MOLĖTAI
Mielagėnai
Videniškiai
Giedraičiai
Joniškis
Dubingiai

TAURAGNAS
Utenos rajono savivaldybė

Rytinėje rajono savivaldybės dalyje, 14 km nuo Utenõs, tyvuliuoja giliausias Lietuvos ežeras – Taũragnas. Tai rininės kilmės ežeras, jo gylis 60,5 m, ilgis – 10 km.

Legenda pasakoja, jog kunigaikštis Rigimundas kartą nakvojęs su kariais ežero pakrantėje. Kai visi sumigę, senas kunigaikščio kanklininkas taip graudžiai ėmęs kankliuoti, kad du taurai iš miško išlindę jo pasiklausyti. Girių galiūnai kalbėję žmogaus balsu. Paklausęs kanklininkas, kur patogesnė vieta apsigyventi. Ir parodę taurai kalvą prie ežero. Ten kunigaikštis Rigimundas pastatė pilį ir pavadino ją Taurãpiliu, o ežerą – Taũragnu. Piliakalnis, Taurãpiliu vadinamas, ir dabar stūkso ežero krante.

ANYKŠČIAI
Anykščių rajono savivaldybė

Rytų Lietuvos miestas, rajono savivaldybės centras Anykščiaĩ įsikūrę Šventõsios ir Anykštos santakoje.

Yra kelios legendos, aiškinančios vietovardžio kilmę. Viena iš jų pasakoja apie milžiną, kuris senovėje tose vietose gyvenęs. Kartą, medžius raudamas, jis užsigavęs nykštį ir iš skausmo ėmęs aimanuoti: „Ai, nykštį, ai, nykštį!“ Nuo to ir kilęs upelio, o vėliau ir gyvenvietės pavadinimas.

Pasak kitos legendos, dviejų upelių santakoje stovėjusi bajoro Nykščio pilis. Turėjo tas bajoras devynis sūnus. Bet kartą pakvietė juos visus Švitrigaila kautis savo pusėje prieš Žygimantą. Visi Nykščiai ir žuvo Pabáisko mūšyje, prie Žirnajų̃ ežero. Kai toji baisi žinia pasiekė bajoro Nykščio dvarą ir pilį, net apylinkės miškai aidėjo nuo nelaimingųjų našlių klyksmo ir verksmo. Visų skaudžiau, visų gailiau šaukė ir klykė bajoro martelė Ona, jo jaunojo sūnaus Putino našlė. Neištvėrė ji tokio sielvarto ir, sunėrusi ant savo gelsvų kasų baltas rankeles, klykdama išbėgo iš ba-

joro rūmų ir pasileido stačiai prie upelio, kuris čia pat pakalnėje tekėjo... Pribėgusi vandenin įšoko, pasinėrė ir... daugiau nebeišsikėlė. Ją nusivijo anyta ir aštuonios marčios; atbėgo iš dvaro žmonės, užmetė tinklą, su kabliais, su grėbliais pagraibė, bet vargšės jaunos našlelės nebesužvejojo. Taip ji nuplaukė ten, kur jos narsus Putinėlis galvelę padėjo. Praėjo metai, ir amžiai sukako. Šventąja daug daug į marias vandens nubėgo. Bajoro Nykščio pilies ir dvaro nė griuvėsių nebeliko, tik tebestūkso Anykščių kalvose vienišas kaip balnas dviem kuprom piliakalnis. Žmonės jo ir vardą užmiršo. O tą bevardį upelį, kuriame nusiskandino našlė bajorienė Ona Nykštienė, jos vardu ir pavarde pavadino. Ilgainiui, perduodami iš lūpų į lūpas, pavadinimą iškreipė, sutrumpino ir vietoje Onos Nykštienės pradėjo tarti „Onykštienės“. Dar vėliau mokslininkai ir geografai pavadino upelį Anykštà. O Anýkštos ir Šventõsios trikampyje, priešais Šventarãgio kalną, besikuriantį miestelį Anykščiaĩs pradėjo vadinti.

PUNTUKO AKMUO

Anykščių rajono savivaldybė

Anykščių šilėlyje, į pietus nuo Anykščių, dunkso garsiausias Lietuvos riedulys, labiausiai lankomas mūsų krašto akmuo. Pùntukas, antras pagal dydį Lietuvos akmuo, yra rapakivio luistas, ledynų atneštas prieš 20–14 tūkst. metų iš Suomijos, per paskutinį ledynmetį. Jo ilgis 6,9, aukštis 5,7, plotis 6,7 m. Viename jo šone skulptorius Bronius Pundzius iškalė lakūnų, Atlanto nugalėtojų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno bareljefus. Apie šį didžiulį akmenį yra sukurta legendų.

Pùntuko akmuo seniau gulėjo giliai girioje. Niekas apie jį nieko nežinojo ir nieko nebuvo girdėjęs. Tuo metu ten, kur dabar Anýkštos upė įteka į Šveñtąją, gyveno Anykštos giminė. Gerai gyveno, nei vargo, nei bado nematė. Motina Anykšta buvo galinga žynė. Turėjo ji stebuklingą ženklą, kurį pamatę, nelabieji skradžiai žemę prasmegdavo. Pyko nelabieji ant motinos Anykštos, ant jos giminės, ir sumanė kartą seniausias nelabasis ją pribaigti, jos pirkią akmeniu užversti. Pasišaukė nelabasis savo sūnaitį ir įsakė jam tą darbą atlikti. Ir šiaip mėgino mažasis tą akmenį pakelti, ir taip, o akmuo nė krust. Atbėgo sūnaitis pas senelį ir verkdamas skundžiasi, kad negali akmens nė iš vietos pajudinti. Pasiuntė tada senis nelabasis savo sūnų, kad jis tą darbą atliktų. Mėgino sūnus tą darbą atlikti, bet akmuo nė krust. Atėjo sūnus pas tėvą ir sako, kad negali to akmens nė iš vietos pajudinti. Supykęs senis suriko: „Tai

silpni dabar pasidarė nelabieji, menko akmenioko iš vietos pakelti negali. Žiūrėkite, aš, kad ir senas, bet dar tą akmenioką viena ranka paėmęs numesiu ant tos raganos pirkios!“ Nuėjo visa nelabųjų giminė prie to akmens. Griebė senis nelabasis akmenį šiaip, griebė taip, o akmuo nė krust. Dar kartą pamėgino pakelti jis akmenį, bet tik prakaitu apsipylė ir vis tiek nieko neišėjo. Pavargo senis, ėmė dairytis aplinkui. Mato, kad sūnus ir vaikaičiai plyšta juoku. Supykęs senis kad sušvilps, net lapai nuo medžių pabiro. Subėgo nelabųjų, kiek uodų girioje. Senis jiems ir sako: „Neškite, vaikučiai, tą akmenioką ir meskite ant raganos Anykštos pirkios.“ Paklausė nelabieji senio. Iš visų pusių aplipo akmenį. Griebė kartą – akmuo pajudėjo, griebė antrą – nuo žemės pakėlė, griebė dar kartą – virš medžių iškėlė ir nors sunkiai, bet ėmė nešti. Baisiai neapkenčia Dundulis nelabųjų. Kur tik juos pamato, tuoj ugninę strėlę į juos paleidžia. Tai ir dabar, pamatęs nelabųjų darbą, kaip trenks į juos iš giedro dangaus, nelabieji į visas puses pasipylė, o akmuo čia pat nukrito. O žmonės Pùntuku akmenį pradėjo vadinti. Mat netoliese gyveno toks vyras Puntukas. Piktas ir nedoras buvo žmogus. Sugyventi su žmonėmis negalėjo. Išvarė jį motina iš namų. Pasistatė jis toje vietoje, kur akmuo

Puntuko akmuo

krito, pirkią. Nei jis piktųjų dvasių baidėsi, nei gerųjų gerbė, o iš kitų tik juokėsi. Tai kai krito akmuo iš nelabųjų rañkų, tai tiesiai ant Puntuko pirkios. Nuo to laiko Puntuko niekas nematė, o akmenį jo vardu pradėjo vadinti.

Yra dar vienas padavimas, aiškinantis, kodėl šis milžinas pramintas Pùntuku. Senovėje su auksu, gintaru, šilkais atvykęs narsus karžygys Puntukas ir prašęs kunigaikštį Rimgaudą dukters rankos. Bet krivis prieštaravęs, esą ji jau paskirta dievams. Išgirdęs tokią žinią, Puntukas įpykęs ir krivį nudėjęs. Už tai jaunikaitis ant akmens buvęs sudegintas, o akmuo pavadintas jo vardu.

ŠEIMATIS. MOKO AKMUO

Utenos rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 5 km į rytus nuo Taurãgnų, yra nedidelis Šeimatiẽs kaimelis. Jame pūpso du dideli akmenys – Mokas ir Mokiukas.

Pasak legendos, čia kadaise gyveno išminčius. Pas jį visi apylinkių žmonės eidavo pasitarti. Ilgainiui jie taip įprato išminčiaus patarimais vadovautis, kad lėkdavo pas jį dėl kiekvieno menkniekio ir patys visai atprato galvoti. Užsirūstino Mokas ir akmeniu pavirto – tegu žmonės savo protu gyvena.

Kita legenda pasakoja apie milžiną Moką, su žmona ir vaikais gyvenusį priešingame Taũragno ežero krante. Kartą šeima susiruošė bristi į kitą krantą. Mokas su vaikais perbrido. O Mokienė paskendo. Iš sielvarto Mokas ir pavirto akmeniu...

TAURAPILIO PILIAKALNIS

Utenos rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, ant pietinio Taũragno ežero kranto, stūkso Taurãpilio pìliakalnis.

Pasakojama, kad vardą jam davęs kunigaikštis Rigimundas. Kitados kalno viršūnėje augęs storas ąžuolas, jo šovoje gyvenęs vaidila, vaidilutės ugnį kūrenusios. Įvedus krikščionybę, ant kalno buvusi pastatyta bažnyčia, tačiau po kiek laiko išnykusi ir dabar esanti kalno viduje. Legenda byloja, kad kartą vienas drąsuolis atidžiau pažvelgęs į tą duobę ir pamatęs kalno gelmėse apleistą bažnyčią su išgriuvusiais altoriais, o viduje

groję apdulkėję vargonai. Ir dabar, Šv. Jono naktį, lygiai 12 valandą, piliakalnis atsidengia vienai akimirkai ir tie, kurie turi geras akis, gali pamatyti tą bažnyčią.

PAŠVENTUPYS. PUNTUKO BROLIS

Anykščių rajono savivaldybė

Dešiniajame Šventõsios upės krante, 2 km į pietus nuo Anykščių miesto, Anykščių šilẽlio kraštovaizdžio draustinyje pūpso valstybės saugomas gamtos objektas – akmuo, vadinamas Pùntuko broliu, arba Pašventupio akmeniu. Eglių ir pušų užstotas, atrodo jis lyg didelis žvėris, iškišęs galvą iš žemės ir išsižiojęs.

Legenda pasakoja, kad seniai seniai buvo šalta žiema. Vieną rytą žmonės atsikėlė ir ruošėsi apie savo namus, kai išgirdo kažką dundant, lyg tai griaustinį griaudžiant. Visi taip išsigando, pamanė, kad pasaulio pabaiga atėjo. Išlėkė žmonės į lauką ir pamatė, kad krinta nuo dangaus didžiulis ugnies kamuolys. Nugalėję pirmąją baimę, nuėjo pažiūrėti ir pamatė didžiulį akmenį. Smarkiai krisdamas jis beveik susmego į žemę, tik nedidelė jo dalis liko paviršiuje. Vėliau žmonės jį pradėjo vadinti Pùntuko broliu, nes jis savo dydžiu panašus į Pùntuką. Riedulio aukštis 1,85, ilgis – 5,94, o plotis – 4,7 m.

ANYKŠČIAI. MARČIUPYS IR MARČIUPIO AKMUO

Anykščių rajono savivaldybė

Pietinėje Anykščių miesto dalyje teka nedidelis Mar̃čiupio upelis. Jo slėnyje vienišas rymo rausvas stambiagrūdžio granito, į viršų kiek smailėjantis ovalo formos riedulys. Tai Šlavė́nų mitologinis akmuo, dar vadinamas Mar̃čiupio akmeniu. Akmuo guli šlapioje vietoje, didelė jo dalis nuskendusi į dumblynę.

Padavimas sako, kad Marčiupỹs – niekada neužšąlantis upelis, vasarą ir žiemą jame skęsdavę arkliai. Seniai seniai keliavo tuoktis į bažnyčią jaunųjų pora – bajoraitė ir neturtingas smuikininkas. Nuo akmens bešokdamas į kitą pusę, jaunasis nuslydo ir įkrito vandenin. Kad ir kaip stengėsi bajoraitė jį gelbėti – nieko jai neišėjo, nebeišvydo ji savo mylimojo, pasiglemžė jį klastingas upelis. Nepakeldama širdies skausmo ir

kaltės, šoko ir nuotaka gelmėn. Nusiskandinusios bajoraitės atminimui žmonės upelį Marčiupiu praminė.

Dar pasakojama, kad kartą gyvenę tėvai, kurie turėję vienintelį sūnų, bet neleidę jam vesti mylimos merginos. Tuomet šis slapta pas ją nuvažiavo ir susituokė. Kai jaunieji važiavo pro tą vietą, kur teka upelis, tėvai juos prakeikė, sakydami: „Jei tu mūsų neklausei, nueik skradžiai žemę!“ Tada visos vestuvės ir susmego žemėn. Nuo to laiko ir vadina upelį Marčiupiu.

LABANORO GIRIA. ŠVENTAKMENIS

Molėtų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 20 km nuo Molėtų, prie Stirnių ežero, šalia Kraujelių kaimo guli pilkai rusvas stambiagrūdžio granito akmuo – gamtos paminklas. Akmens ilgis 3,1, plotis – 3, aukštis – 1 m.

Pasak legendos, ant dirvonėlio buvo akmuo. Atsikėlę naujakuriai pririšo netoli to akmens aveles. Vakare ateina avelių parsivesti, o jų nėra. Taip pat dingo ir karvės, ir kiti gyvuliai. Žmonės ėmė vilko pėdų ieškoti, bet nerado. Prie to akmens augo beržas. Žiūri vieną dieną – ir jo jau nebėra. Pagaliau suprato žmonės, kad akmuo viską ryja. Imta tą vietovę Kraujeliais vadinti. Nusprendė žmonės pasikviesti žynį ir pašventinti akmenį. Nuo to laiko akmuo daugiau nieko neberyja ir turi Šventakmenio vardą.

IGNALINA

Ignalinos rajono savivaldybė

Ignalinà – Rytų Lietuvos miestas, rajono savivaldybės centras, apsuptas miškų ir ežerų ežerėlių. Pagrindinė Ignalìnos šiandienos „profesija“ – turizmas.

Apie miesto atsiradimą sklando tokia legenda. Kadaise tose vietose stovėjusi kunigaikščio Budrio pilaitė. Joje gyvenusi laiminga jauna pora – Ignas ir Lina, Budrio duktė. Bet užsirūstinę ant jų dievai, nes Ignas buvęs kryžiuotis. Tada pilaitė prasmegusi skradžiai žemę, toje vietoje atsiradęs Ìlgio ežeras, o netoliese – šaltinėlis. Kai žmonės ėmė kurtis tenykščiuose miškuose, gyvenvietę įsimylėjėlių garbei pavadino Ignalinà, o šaltinėlį – Linos ašaromis. Nuo senovės žinomas Budrių kaimas, dabar jau tapęs Ignalìnos miesto dalimi, lyg ir patvirtina šią legendą.

GINUČIŲ PILIAKALNIS

Ignalinos rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, apie 19 km į vakarus nuo Ignalìnos, prie Liñkmeno ežero stūkso Ginùčių pìliakalnis. Tai didelė stačiašlaitė kalva, apaugusi medžiais. Šlaitai siekia 16–20 m aukštį, juose yra terasų liekanų. Manoma, kad čia stovėjusi Liñkmenų pilis, 1373 m. sunaikinta kryžiuočių. Kai Vilniaus kraštas buvo okupuotas lenkų, Ginùčiai atsidūrė netoli demarkacijos linijos. Ant piliakalnio mėgdavo užkopti Lietuvos prezidentas Antanas Smetona. 1934 m. minint Smetonos 60-metį, ant piliakalnio buvo pasodintas ąžuolas, prie kurio pasienio policininkai 1937 m. pastatė atminimo akmenį. Ąžuolas nudžiūvo, tačiau akmuo su įrašu pergyveno karą, stalinmetį.

Legenda pasakoja, kad kartą vaikai ganė gyvulius prie Ginūčių piliakalnio. Dūkdami jie įmetė į urvą vieno vaiko kepurę. Vaikas bijojo be kepurės grįžti namo, todėl piemenys su virve jį nuleido urvan. Nusileidęs žemyn, vaikas priėjo duris, atidarė jas ir pamatė senutę. Ši atidavė jam kepurę ir dar aukso maišelį pridėjo. Vaikai ištraukė laimingąjį į viršų. Išvydę dovanas, labai jam pavydėjo. Tada dar vienas piemuo sumanė lįsti į urvą. Nuleido ir šį, bet jis pataikė į kareivio duris. Kareivis kad užriko ant to vaiko, vaikas sudrebėjo ir norėjo bėgti, bet buvo sučiuptas, nuneštas į tamsią kamarą ir uždarytas. Kiti vaikai laukė laukė prie urvo, bet taip savo draugo ir nebeišvydo. Tas urvas ir dabar yra. Sako, iš jo girdisi varpais skambinant. Gal ten ir bažnyčia yra.

SALAKAS. KUNIGOKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės pietinėje dalyje, prie Sãlako miestelio yra alkakalnis, vadinamas Kunigókalniu. Kadaise ant to kalno buvo benediktinų vienuolynas ir bažnyčia, kurių rūsiuose laidojo kunigus ir vienuolius.

Išlikęs padavimas pasakoja apie baudžiavos laikais Sãlako apylinkėse gyvenusį kunigą, kuris turėjo labai daug žemės. Su darbininkais, dirbusiais jam, kunigas elgėsi žiauriai ir negailestingai: vargino juos sunkiais darbais, dažnai mušdavo. Kunigo laukuose buvo didelis kalnas, nuo kurio jis stebėdavo savo darbininkus. Žmonės jį pavadino Kunigókalniu.

SALAKAS

Zarasų rajono savivaldybė

Sãlako miestelis, įsikūręs ant Lúodžio ežero kranto, į pietus nuo rajono savivaldybės centro, rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo 1387 m. Skaitant nuo galo, miestelio vardas – „Sakalas".

Padavimai sako, kad Sãlaką įkūrė kunigaikštis Utenis. Legendose Sãlakas – didžiulis 7 varstų ilgio ir 7 varstų pločio miestas, su 7 bažnyčiom, 7 vienuolynais ir pilimi keistu Didžiosios Labos pavadinimu. Senovėje čia buvo daug girių ir medžiojamų žvėrių. Sãlakas buvęs Lietuvos didžiūnų medžioklės centras. Medžiokliai augindavo sakalus, dėl to vietovė gavusi Sakalo vardą. Bet kad žvėrių globėjas Girinis neįmintų medžiotojų užmačių, jie sugalvojo vietovę vadinti iš kito žodžio galo – taip ji ir vadinama po šiai dienai.

Kita legenda pasakoja, kad senais laikais ši vietovė buvusi apsupta ežerų ir panėšėjusi į salą. Ten gyveno daugiausia žvejai, kuriuos apylinkių žmonės vadino salokais, tai yra salos gyventojais, o kaimą – Sãlaku.

INDRAJA

Zarasų rajono savivaldybė

Šiaurės rytų Lietuvos upė, Indrajà, prasideda 10 km į šiaurę nuo Taurãgnų. Jos ilgis 38 km, baseino plotas 105 kv. km. Dalis upės teka ir Utenõs rajono savivaldybės teritorija. Indrajõs upę ir Vosgẽlių pìliakalnį sieja bendra legenda.

Teigiama, kad Vosgẽlių piliakalnį supylusi milžinė Indraja: prisėmusi prijuostę žemės ir supylusi iš jos kalną. Kur sėmė žemę – atsirado ežeras. Kiek piliakalnis turįs aukščio, tiek ežeras gylio. Supylusi piliakalnį, milžinė pastačiusi ant jo didelį miestą, kuriame daug žmonių ilgai ir laimingai gyvenę. Tačiau pikta ragana pavydėjusi žmonėms laimės: ji užbūrusi miestą, užrakinusi jo vartus, o raktus padėjusi po dideliu akmeniu, kuris ir dabar yra piliakalnio šiaurinėje pašlaitėje. Tas miestas su visais savo gyventojais nugrimzdęs į žemę... Ilgai verkusi milžinė Indraja užkeikto savo miesto. Nuo jos ašarų net upė pradėjo tekėti, kuri dabar vadinama Indrajõs vardu.

KUKLIAI. BAISUSIS KALNELIS

Zarasų rajono savivaldybė

Baisusis kalnelis yra rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 15 km į vakarus nuo Zarasų, prie Kuklių kaimo. Jis dažnai vadinamas Kuklių piliakalniu. Kalnas apaugęs krūmais, o pro jį eina kelias iš Avilių į Zarasus.

Legenda pasakoja, kad kadaise šioje apylinkėje buvo dvaras. Jo ponas buvo didelis bedievis, o urėdas – labai žiaurus. Kartą rudenį baudžiauninkai pjovė vasarojų. Žiaurusis urėdas panoro dirbančiuosius nubausti ir raitas jojo pro juos su bizūnu, bet prie pat kalnelio arklys suklupo. Supyko urėdas ir nusikeikęs tarė: „Jei kitą kartą suklupsi, tai sprandą nusuksiu!“ Vos tik užjojo ant kalnelio, arklys staiga suklupo ir krisdamas sprandą nusisuko. Urėdas krito nuo arklio ir užsimušė. Sužinojęs apie urėdo mirtį, supykęs ponas liepė nelaimėlį palaidoti su kepure ant šio kalnelio, šalia vieškelio. Nuo tada čia pradėjo vaidentis žmones gąsdinančios baidyklės.

Kartą naktį žmogui važiuojant šiuo kalneliu, nusmuko vežimo ratas. Žmogus jį užmovė, bet greitai vėl pastebėjo beriedantį savo vežimaičio ratą. Ilgai vargo ir kamavosi jis su šita bėda: niekaip nepavyko rato užmauti. Pagaliau ratas nuriedėjo pakalnėn ir dingo. Rytojaus dieną žmonės rado ratą įkeltą į beržo viršūnę...

Kiti pasakoja štai ką atsitikus: vienam žmogui važiuojant per Baisųjį kalnelį dvyliktą valandą nakties, arklys pastatė ausis ir pradėjo prunkšti, o pats vežimas taip pasunkėjo, kad gyvulys jo net pajudinti nebegalėjo. Atsisuko žmogus atgal, o vežimas pilnas visokių keistų daiktų: arklio šlaunų, žmonių kaulų, šautuvų... Bet tuo laiku gaidys sugiedojo, kažin kas klaikiai suspiegė ir viskas pranyko nežinioje.

ZARASAI. ZARASAIČIO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Ežeras tyvuliuoja miesto pietrytinėje dalyje. Zarasáitis – tarsi jaunesnysis Zãraso brolis. Jo plotas 32 ha, ilgis 1,9 km, didžiausias plotis 0,6 km. Krantai vingiuoti, aukšti, apaugę pušynais. Siauru sąsiauriu jis jungiasi su Bálto ežeru.

Apie Zarasáitį legendos porina, kad toje vietoje, kur dabar ritasi jo vandenys, kitados buvo aukštas kalnas, ant kurio stovėjo bažnyčia. Bet kartą per sumą bažnyčia su daugybe joje buvusių žmonių prasmego, o kalno vietoje atsirado ežeras. Iš karto po šio atsitikimo, kol dar matėsi bokšto viršūnė ir kryžius, kasdien dvyliktą valandą vis skambėdavo varpai: šiokiomis dienomis tyliai, o šventadieniais – garsiai. Bet bokštui nuskendus, varpai visam laikui nutilo.

LAUKESO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Laũkesas telkšo 3 km į šiaurės rytus nuo Zarasų, prie Lietuvos–Latvijos valstybinės sienos. Ežeras, dar vadinamas Smėlynè, užima 102 ha plotą, jo ilgis 2,3 km, didžiausias gylis 15,5 m. Prie jo yra Smėlỹnės ir Laukesõs kaimai.

Yra išlikęs toks padavimas. Sykį jaunikaitis žvejojo meškerę įmerkęs. Staiga iš vandens išniro laivas, kuriame sėdėjo balta kaip drobė mergaitė, o šalia jos tupėjo baisus šuo. Žvejį apėmė baimė. Bet staiga mergaitė prabilo: „Nebijok, aš esu nelaiminga ir užkeikta našlaitė. Tu gali mane išgelbėti. Skubiai pavadink kunigą ir paprašyk jį, kad šioje vietoje mišias atlaikytų. Tada aš tapsiu laisva.“

Jaunikaičio pakviestas kunigas apsirengė mišių rūbais ir jau buvo jas belaikantis, bet žiūri – manipulas pamirštas, todėl mišios liko nelaikytos.

Mergaitė vėl išnėrė iš vandens ir liūdna tarė: „Man lemta dar šimtus metelių vargti ir kentėti požemio karalystėje, šio šuns saugomai...“

Su šiais žodžiais mergaitė išnyko laukti kitos progos nuimti užkeikimą, ir daugiau jos niekas nebematė.

ŠVENTO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Netoli Smálvų kaimo, 12 km į pietus nuo Zarasų, bangeles varinėja Šveñto ežeras. Jo plotas 442 ha, ilgis 3 km, didžiausias plotis 2,1 km, didžiausias gylis 18,2 m. Dėl vandens skaidrumo jis vadinamas lietuviškuoju Baikalu: nuo kalnelio galima stebėti jame vykstantį povandeninį gyvenimą. Ežeras unikalus tuo, kad nuo 1938 iki 1974 m. nuseko net 2,8 m.

Legenda mini, kad seniai, labai seniai Šveñto ežero visai nebuvę, o jo vietoje stovėjusi bažnyčia. Bet vėliau išsiveržęs iš žemės vanduo, apsėmęs bažnyčią ir plačias apylinkes. Taip vietoj maldos namų atsiradęs ežeras, kurį žmonės dėl paskendusios šventovės pavadino Šveñtu.

MELETINIO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Meletìnis, arba Malatinis, – ežeras Dusetų̃ krašte, rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, 32 km nuo Zarasų̃. Jo plotas 32 ha, ilgis 1,1 km, plotis 0,5 km. Ežeras rininis, jo krantai aukšti, statūs, daugiausia apaugę mišku.

Pasak legendos, čia seniau dvyliktą valandą nakties kažkas vaidendavosi. Kartą važiavo žmogus paežere ir pamatė mažame laivelyje mergaitę. Ji, pasvirusi į krantą, ėmė žmogų prašyti, kad jis arčiau prieitų. Žmogus, priėjęs arčiau, pamatė, kad laivelis pilnas aukso. Žmogus paklausė: „Iš kur čia auksas?" Tuo metu mergaitė, nieko neatsakiusi, pradingo su visu auksu. Žmogus labai persigando, parvažiavo namo ir ilgai sirgo.

Kita legenda pasakoja, kad vietoj šio ežero buvęs Sunteežerio dvaras. To dvaro ponas buvo labai piktas. Už tai jį kažkas pakorė, o dvarą prakeikė: dvaras nugrimzdo, o jo vietoje liko tik ežeras. Sako, kad po ežerą plaukiojanti aukso laiveliu mergaitė – nelaimėlio pono duktė.

ČIAUNO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Šis ežeras telkšo 5 km į šiaurę nuo Dusetų̃, rajono savivaldybės vakarinėje dalyje, Sartų̃ regioninio parko teritorijoje, 33 km nuo Zarasų̃.

Visokius dalykus pasakoja apie Čiáuno ežerą žmonės, porina, kad kadaise vienoje jo pusėje gyveno žvejys Čiaunius, o kitoje – medžiotojas Žvirblis, kuris turėjo nepaprastai gražią dukterį Meilutę. Čiaunius ir Meilutė pamilo vienas kitą, bet negalėjo būti drauge, nes medžiotojas Žvirblis labai prieštaravo šiai meilei. Jaunuoliai slapukavo: Čiaunius vidurnaktį atplaukdavo pas Meilutę, o ši išbėgdavo iš namų jo pasitikti. Vieną kartą žvejys nesulaukė mylimosios, grįžo į savo laivelį ir norėjo plaukti namo, bet pamatė jame mergelę. Čiaunius, manydamas, kad tai Meilutė, šoko į laivą. Bet rastoji laive šoko į vandenį ir pasinėrė. Jaunuolis, bijodamas netekti mylimosios, taip pat paskui ją į ežerą šoko. Tuo metu mergelė laumė pagriebė žvejį ir pranyko ežero gelmėse.

Meilutė, sužinojusi apie Čiauniaus likimą, per dienas naktis sėdėdavo ant ežero kranto ir gailiai verkdavo. Bet ašaros jai niekuo nepa-

dėjo – Čiaunius daugiau nebegrįžo, pavirto baubliu ir pradėjo graudžiai vaitoti. Kartą Meilutė pamatė laumę, kuri plaukiodama vandeniu lelijas skynė, vainiką pynė ir kažkokią dainelę niūniavo. Norėdama atkeršyti Meilutė šoko ant laumės: „Atiduok, laume ragane, mano mylimą bernelį!" Bet tuo tarpu ir ją laumė pasigavo ir panardino į ežero gelmes. Meilutė virto lakštingala, kuri vasarą per dienas ir naktis čiulbėdavo miško tankumyne.

Nuo tol ežerą vadina Čiáunu, o mišką prie jo – Žvirbliasale.

SUVIEKAS. KAUŠELIO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Prie Sùvieko, šiaurinėje rajono savivaldybės dalyje, 19 km nuo Zarasų, tyvuliuoja Kaušėlio ežeras.

Padavimas pasakoja, kad senų senovėje velnias, pasisėmęs iš jūros vandens, ėjo užlieti bažnyčios, tačiau beeinant užgiedojo gaidys ir kaušą su vandeniu velnias turėjo palikti, o pats sprukti į pragarą. Toje vietoje, kur liko vandens kaušas, atsirado Kaušėlio ežeras.

Pasak kito padavimo, kartą velnias panoro patikrinti, kuriame ežere – Dìrdų ar Čičirio, yra daugiau vandens. Velnias išmatavo ir pamatė, kad Čičirio ežere vandens yra daugiau. Tada jis paėmė kaušą ir nešiojo vandenį į Dìrdų ežerą, norėdamas išlyginti skirtumą. Taip jam besidarbuojant, pragydo gaidys, kaušas iškrito, velnias paspruko, o iš kaušo išsipylęs vanduo virto ežeru, dabar vadinamu Kaušeliù.

SUVIEKAS. MAGAZINO KALNAS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 19 km į šiaurę nuo Zarasų, Sùvieko kaime yra kalnelis, vadinamas Magazìno kalnu.

Štai ką apie jį pasakoja legenda. Kadaise ant kalno buvo pastatytas mūro rūsys, į kurį aplinkiniai gyventojai rudenį prinešdavo javų ir kitokių gėrybių. Bet po kiek laiko valdžia nupirko šį rūsį ir įrengė ginklų sandėlį, kurį saugodavo kareiviai. Kartą vienas sargybinis dvyliktą valandą nakties netoli rūsio pamatė mažą berniuką. Drąsiam kareiviui parūpo prie jo prieiti arčiau, bet vaikas nuo jo vis tolinosi, bėgdamas rūsio link. Įėjęs į rūsį, taip trenkė durimis, kad kareivis net apvirto, o rūsys su visais ginklais į kalno vidų prasmego.

SUVIEKAS. ŽYTKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 19 km į šiaurę nuo Zarasų, Sùvieko ežero pakrantėje stovi garsus kalnas, vadinamas Žytkalniu.

Pasakojama, kad Sùvieką kadaise valdė narsus kunigaikštis Žytas. Kartą jį užpuolė kalavijuočiai, kurie buvo įsitvirtinę Dinaburgo pilyje. Žytas narsiai gynėsi ir priešus nugalėjo. Šiai pergalei įamžinti jis įsakė kariams supilti aukštą kalną. Po metų kalavijuočiai antrą kartą iš pasalų užpuolė Žytą. Nors lietuviai ir dabar narsiai kovojo, bet buvo nugalėti. Šiame mūšyje žuvo ir karingasis Sùvieko kunigaikštis Žytas. Jo kūnas buvo sudegintas ir kalne palaidotas, o kalnas pradėtas vadinti Žytkalniu, arba Žytkapiu.

KNIPIŠKĖS. RAGANŲ KALNAS

Zarasų rajono savivaldybė

Knipiškės yra kaimelis rajono savivaldybės šiauriniame pakraštyje, 16 km į šiaurę nuo Zarasų. Raganų kalnas stovi Knipiškių kaimo žemėje, Čìčirio ežero pakrantėje. Apie jį yra išlikę keli padavimai.

Pasakojama, kad baudžiavos laikais, Joninių išvakarėse, vienas bernas, pavargęs nuo darbų, nuėjo klojiman pogulio, atsigulė ir snaudė. Klojiman atėjo trys mergos ir, nepastebėjusios berno, išsirinko tris kelmus, vadinamuosius arklius, ir nutarė joti Kijevan. Bernui pasidarė įdomu pažiūrėti, kas gi bus toliau, todėl jis nepastebėtas atsitūpė ant vieno kelmo, kartu su mergomis pakilo į orą ir nuskrido į Kijevą. Kitą dieną mergos sutiko berną Kijevo turguje ir klausė, ar jis nėra raganius. Bernas papasakojo visą teisybę ir ėmė prašyti, kad jį vėl gražintų Lietuvon. Mergos sutiko, paėmė iš jo garbės žodį paslaptį saugoti ir parskraidino namo. Tačiau paslapties bernas neišlaikė ir šį nuotykį papasakojo draugui. Šis – kitiems. Sužinojo dvaro ponas, įsakė visas tris mergas sugauti, surišti ir sudeginti kaip raganas. Šios iš keršto įskundė berno sužadėtinę, kad ir ji esanti ragana, ir dar didesnė nei jos. Ponas liepė sudeginti ir ją. Raganos ir nekalta mergina buvo sudegintos, o bernas išprotėjo. Taip jis buvo nubaustas už duoto žodžio nesilaikymą.

Kiti dar pamena pasakojimus apie ant šio kalno pasirodančias ir žmones begąsdinančias baidykles. Naktimis trys raganos ateidavusios ir neatsargius žmones pasmaugdavusios, o vasarą čia jokia žolė neaugdavusi. Kartą trys narsūs vyrai nuėjo naktį ant kalno, sugavo raganas ir į vandens kubilą

įmetė. Viena ragana panėrė iš karto, o dvi liko plūduriuoti ant vandens. Vyrai šias dvi raganas užmušė, o pasinėrusią paleido. Nuo tada tas kalnas iš karto apaugo žole, išnyko vaiduokliai ir baigėsi žmonių gąsdinimai.

GOLUBIŠKIŲ PILIAKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 12 km į vakarus nuo Zarasų, prie Ávilio ežero šiaurinio kranto, šalia buvusio Golubiškių kaimo yra to paties vardo piliakalnis, kurį žmonės vadina Odakalniu.

Apie Golubìškių pìliakalnį padavimas pasakoja: kartą į šią apylinkę atsibastė švedai, kurie labai vargino žmones. Lietuviai niekaip negalėjo jų įveikti. Tuo laiku atsirado vienas gudragalvis, pavarde Juškėnas. Jis sušaukė narsiausius kareivius ir liepė jiems papjauti 100 galvijų, o tada nulupti jų odas. Vėliau Juškėno įsakymu kareiviai buvo apvilkti galvijų odomis ir aprūpinti ginklais. Taip apsirengę lietuviai netikėtai užpuolė priešą: švedai labai išsigando ir buvo sumušti. Žuvusieji mūšyje ten pat ir palaidoti, o pats kalnas taip ir liko Odakalniu pavadintas.

DEGUČIŲ PILIAKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės centrinėje dalyje, 15 km į pietvakarius nuo Zarasų, Gražùtės regioniniame parke esantis piliakalnis, kartais vadinamas Ažùsamanio vardu, yra netoli Degùčių kaimo, prie Samãnio ežero. Tai didelės kalvos viršūnė, kurios statūs (vakarinis ir pietvakarinis) šlaitai siekia 15 m aukštį. Pačiame kalvos viršuje – beveik apskrita 25 m skersmens aikštelė, žemiau kurios (apie 3,5 m) yra 1,2 m aukščio ir 120 m ilgio pylimas. Piliakalnio išorinis šlaitas yra apie 3 m aukščio. Žemiau – dar vienas apie 1 m aukščio 50 m ilgio pylimas.

Pasakojama, kad anksčiau į šį piliakalnį ėjo slaptas kelias per greta esančią Užusamanio balą. Kiti teigia, kad čia buvo įsikūręs Emilijos Pliaterytės sukilėlių štabas. Padavimas pasakoja, kad Degùčių pìliakalnis atsirado dar tais laikais, kai po mūsų žemę vaikščiojo milžinai. Vienas toks milžinas, vardu Samanis, paėmė žemių saują ir supylė ją kitoje vietoje. Tuomet toje vietoje, iš kurios žemė buvo paimta, atsirado Samãnio ežeras, o iš supiltų žemių saujos – išdygo piliakalnis.

MANIULIŠKIŲ PILIAKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Piliakalnis yra rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 24 km į šiaurės vakarus nuo Zarasų ir apie 0,5 km į tuos pačius šiaurės vakarus nuo Maniùliškių kaimo, prie Kumpuõlio ežero. Piliakalnio šlaitai statūs ir siekia 14 m aukštį. Viršuje 50×25 m dydžio aikštelė, kurios pakraščiuose yra 0,8–1,2 m kultūrinis sluoksnis.

Žmonės apie Maniùliškių pìliakalnį pasakoja, kad jį 1655 m. supylę švedai, tuo norėdami pagerbti savo karių laimėjimus Lietuvoje ir įamžinti jos užkariavimą. Dirbant ištisas dienas ir naktis piliakalnis supiltas esą karių kepurėmis. Nors ir pailsę, kariai su džiaugsmu sveikinę karalių ir linkėję jam būti tokiam galingam, kaip ir Maniùliškių pìliakalnis...

Kitas padavimas apie Maniùliškių pìliakalnį pasakoja kadaise Aleksandravẽlėje gyvenus bedievį poną. Jo valdas užkariavę vokiečiai kardininkai buvę išvyti lietuvių. Čia likęs tik vienas kardininkų karininkas ir apsigyvenęs pas bedievį poną. Karininkas ėmęsis jį mokyti tikybos dalykų ir tuo užrūstintas ponas nunuodijęs mokytoją, o jo kūną liepęs nuvežti į Maniùliškių bažnyčią, o šią apipilti žemėmis. Nuo tada ir atsiradęs šis paslaptingas į bažnyčią panašus piliakalnis...

Yra pasakojama, kad greta piliakalnio guli didokas, plokščias akmuo, o po juo paslėptas lobis. Jei nori paimti tą lobį, reikia iš to akmens pasiimti akmenuką, įsidėti į burną ir nešioti tris paras nepratariant nė žodžio. Trečios paros vidurnaktyje reikia ateiti prie to plokščio akmens ir pabelsti į jį burnoje nešiotu akmenuku. Tik tada jis pakils aukštyn – tuomet imk užburtų lobių kiek nori, į valias! Visa bėda, kad iki šiol niekas negalėjo išlaikyti akmenuko nekalbėdamas net tris paras. Taip ir liko užburti lobiai po juos saugančiu akmeniu.

VELIKUŠKIŲ PILIAKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Pasienyje su Rõkiškio rajono savivaldybe, 21 km į vakarus nuo Zarasų, Sartų regioniniame parke, apie 1 km į šiaurę nuo Velìkuškių kaimo, tarp Sartų ir Zálvės ežerų yra Velìkuškių pìliakalnis. Iš šiaurės jį juosia ežeras, iš rytų ir pietų – dirvonuojantys laukai. Šlaitai iš Sartų ežero pusės statūs, 18–19 m aukščio, o nuo laukų pusės – 4 m aukščio.

Senovėje ant to piliakalnio stovėjo dvaras, o per Sartų ežerą buvo nutiestas geležinis tiltas, pakabintas ant kažkokių kablių ir geležinių stulpų. Seneliai pasakoja, kad atėjusi kažkokia milžinų kariuomenė ėjo per tą geležinį tiltą ir jį eidama sulaužė. Ponas, kuris gyveno ant piliakalnio, pasakė, kad jei tą tiltą sulaužė, lai ir jo dvaras eina po žeme. Ištarė ponas tuos žodžius – ir staiga dvaras nuėjo per žemes! Iš ten vėliau išeidavo labai graži panelė. Rankose laikydama katiliuką, kartais ji vaikščiodama juokdavosi, šokdavo, žaisdavo arba verkdavo. Vieną kartą žmogus nuėjo ant piliakalnio ganyti arklių. Pavargęs buvo, tad atsigulė. Bet staiga išgirdo arklius prunkščiant – greitai pašoko ir pamatė einančią gražią panelę. Rankoje ji turėjo katiliuką. Žmogelis išsigando, greitai persižegnojo. Gražuolė garsiai nusijuokė ir nepastebėta kažkur dingo. Žmonės pasakoja, kad ten vaidendavosi pinigai – tik reikėję sušerti per tą katiliuką, kurį mergina laikydavo rankose, ir iš jo būtų pabirę pinigai.

VAJASIŠKIS. MARTYNKALNIS

Zarasų rajono savivaldybė

Vajasìškis – nedidelis kaimelis rajono pietvakariniame pakraštyje, 25 km nuo Zarasų. Apie Vajasìškio apylinkių kalvas sudėta daug įdomių padavimų. Juose minimas ir Martynkalnis.

Seniai, labai seniai į Murliškio smuklę iš Davaĩnių atvažiavo Martynas Barisa. Žmogelis taip pasigėrė, kad nebesurado kelio namo. Blūdinėdamas atsidūrė Šlepečių kaimo galulaukėse, ties kalnu. Čia degtinės ir buvo suplėšytas į gabalus. Visa tai matė kiškis. Jis pačiupo gabalą raudonų Martyno marškinių – juose ir buvo nelaimėlio girtuoklio siela. Neturėjo ji vietos žemėje: vis klaidžiojo ir gąsdino žmones. Sako, kad šios vietos labai bijojo vaikai ir ne tik jie: girtuokliai irgi iš tolo aplenkdavo Martynkalnį. Keisti dalykai ant jo dėjosi: medžiai savo šakomis draskydavo grįžtančius namo iš smuklės. Gerai, kad smuklė sugriuvo, tada ir vargšo Martyno siela nustojo vaidentis.

LAPELIŠKĖS. RAGANŲ SOSTO AKMUO

Zarasų rajono savivaldybė

Mitologinis akmuo yra rajono savivaldybės rytinėje dalyje, 12 km nuo Zarasų, prie kelio Zarasaĩ–Tuřmantas, 30 m į vakarus nuo Lapeliškių kaimo senųjų kapinių. Apsamanojęs pilko granito akmuo yra nupjauto

kūgio formos. Jo aukštis 2 m, skersmuo 2,5 m. Akmens viršutinėje dalyje yra 1,07× 0,70 m dydžio ir 0,30–0,40 m aukščio įduba, vadinama Raganų sostu.

Raganų sosto pavadinimas padavime taip aiškinamas: senų senovėje, dar tada, kai žemėje viešpatavo raganos, jos sėdėdavo ant akmens ir gražiai dainuodavo – ypač keliu pravažiuojant jauniems vaikinams. Pastarieji sužavėti jų dainomis prisiartindavo prie akmens, o raganos tuomet čiupdavo jaunuolį ir jį myluodavo tol, kol nelaimėlis mirdavo.

KIEČIŲ EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 9 km į šiaurę nuo Zarasų, netoli Stelmužės ąžuolo tyvuliuoja Kiečių ežeras. Jo plotas 17 ha, ilgis 0,8 km, plotis 0,3 km, didžiausias gylis 8,8 m. Ežeras rininis, jo krantai aukšti.

Padavimas pasakoja, kad ten, kur dabar tyvuliuoja ežeras, kitados dunksojo didžiuliai didiko rūmai. Keistas tai buvo dvaras, nes stovėjo jis ne ant kalno, bet įduboje. Žiaurus ponas gyveno tuose rūmuose. Jis engė žmones, sau turtus kraudamas. Kartą, anksti pavasarį, kai baudžiauninkai pirmą kartą išėjo į laukus dirbti, atsirado mažas seneliukas. Smulkus jo veidelis buvo išvagotas raukšlių, o smakrą dengė vešli balta barzdelė. Atsistojęs prieš dirbančius, senukas laibu balseliu sušuko: „Nesistenkite gerai dirbti. Greitai dvaro čia jau nebebus. Vietoj dvaro augs didžiulės žolės – kiečiai. Paskui užeis didelė liūtis ir kiečių laukas virs ežeru..."

Išklausė žmonės senelio, galvomis palingavo. Bet nespėjo atsitokėti, kai senelis dingo. Išnyko taip pat staigiai, kaip ir atsirado. Susižvalgė žmonės įtariai, bet darbų nemetė. Kitą rytą atėję dirbti visi nustebo, nes prie dvaro buvo priaugę daug keistų žolių. Ponas liepė jas rauti ir naikinti. Kad ir kaip plušėjo žmonės, bet darbo vaisių nebuvo matyti. Kitą rytą žolės užaugo daug didesnės... Ir vėl triūsė žmonės, bet veltui: žolės, rodos, augo ne dienomis, bet valandomis. Tądien, kai saulė nusileido ir žmonės ėmė skirstytis į namus, dangus staiga pajuodo, pakilo vėjas, grėsmingus žaibus ėmė svaidyti grūmojantis Perkūnas ir kad prapliupo lietus – ne lašais lijo, bet srove vanduo tekėjo. Niekas iš namų nosies kišti nedrįso – taip baisu buvo lauke. Visas vanduo tekėjo į tą vietą, kurioje dunksojo pono dvaras, paskendęs neišbrendamame kiečių miške.

Kai trečią dieną dangus prašvito ir nustojo lyti, žmonės toje vietoje, kur stovėjo dvaras, išvydo tyvuliuojantį didelį vandens plotą. Čia atsiradusį ežerą jie pavadino Kíečių vardu.

SALINIO EŽERAS

Zarasų rajono savivaldybė

Daug ežerų puošia Dusetų apylinkes. Salìnis – nedidelis ežeras rajono savivaldybės vakarinėje dalyje. Jis yra į šiaurę nuo Vosgėlių pìliakalnio.

Legenda pasakoja, kad kadaise prie jo gyveno ragana Salinė: sėdėdama ant kranto, ji vis gaudydavo žuvis. Kartą ragana sugavo labai didelę žuvį, kuri ją pačią nutraukė į ežero dugną ir nuskandino. Iš mirusios raganos radosi sala, kurią žmonės pavadino Saline, o patį ežerą – Saliniù.

SARTAI

Zarasų rajono savivaldybė

Sartaĩ – tai penktas pagal dydį mūsų šalies ežeras, kurio plotas 13,3 kv. km. Vienas gražiausių Lietuvos ežerų, su vaizdingomis pakrantėmis. Daugiašakis tarsi briedžio ragai ežeras nutįsęs iš pietų į šiaurę apie 15 km. O jo plotis vidutiniškai tik apie 950 m. Sartaĩ – ilgiausią kranto liniją Lietuvoje turintis ežeras, norint jį apeiti reikėtų nužingsniuoti 79 km. Ežero vardo atsiradimą aiškina legendos.

Viena jų pasakoja, kad Dusetose gyveno labai doras ponas. Jis pastatė čia bažnyčią ir nupirko Rygoje didelį varpą, pakrikštijo jį Jonu. Varpas buvo labai didelis ir be galo sunkus. Iš Rygos žmonės varpą vežė žiemą, rogėmis per ežerą, dvylikos sartų arklių kinkiniu. Bet staiga ledas įlūžo ir varpas su visais sarčiais nuskendo. Kitą dieną Jonas su triukšmu iškilo ir pradėjo skambėti. Žmonės norėjo jį ištraukti, bet niekaip negalėjo. Po trijų dienų varpas vėl iškilo, sugaudė ir amžinai nuskendo. Tada toje vietoje pakilo bangos, susisuko didžiausi verpetai ir suskilo ledai. Tais metais kaskart, kai tik suskambėdavo Dusetų bažnyčios varpai, Jonas, gulėdamas dugne, graudžiai gausdavo. Dabar jis apsitraukė rūdimis ir visai nutilo. Nuskendusių sartų žirgų atminimui ežerą ėmė vadinti Sartaĩs. Nuo to laiko plačiųjų Dusetų apylinkių gyventojai kasmet vasario 2 d., per Grabnyčias, suvažiuoja ant Sartų ežero į žirgų lenktynes, vėl bando ledo stiprumą ir savo arklių eiklumą.

Sartų ežero žirgų lenktynės istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtos 1795 m., o 1905 m. jos virto tradicinėmis.

Dar viena legenda susijusi su šių lenktynių pradžia. Esą Dusetosė gyvenęs žiaurus ponas. Kartą pas jį atėjęs baudžiauninkas su gražuole nuotaka. Ponas sumanęs paveržti merginą. Pasiūlęs vaikinui palenktyniauti žirgais ant Sartų ežero ledo – kas laimėsiąs, tam ir atiteksianti mergina. Pasikinkė ponas eikliausius ristūnus, o vaikinas buvo atvažiavęs su sena kumele. Ši ėmė ir laimėjo lenktynes. Įniršo ponas ir liepė nuplakti lenktynių laimėtoją. Tuo metu po žiauraus pono kojomis triokštelėjo ledas, ir ežero gelmė prarijo jį su visais žirgais. Laimingi baudžiauninkai su savo arkliais nuo to karto vis varžosi ant Sartų ledo.

DUSETOS
Zarasų rajono savivaldybė

Lietuvos rytiniame pakraštyje, 26 km į vakarus nuo Zarasų, pietiniame Sartų ežero krante išsidėstęs Dusetų miestelis. Jo vardas minimas nuo 1259 m. Mindaugo raštuose.

Padavimai byloja apie Dusetų vardo atsiradimą. Kartą keliavo žmogus iš Zarasų į Rõkiškį ir vedėsi du jaučius. Kryžkelėje sustojo pailsėti: pririšo jaučius, pavalgė ir nuėjo atsigerti. Bet sugrįžęs jaučių neberado. Jų vietoje gulėjo pamesti du sietai. Nuo to laiko ši vieta buvo vadinama „Du sietu“. Laikui bėgant čia įsikūrė miestelis, pavadinimu Dùsetos.

Kita legenda primena neramius laikus. Kartą vienas ponas važiavo nuo kapų per didelius miškus, jį užpuolė plėšikai ir pradėjo dusinti. Bet ponas laimingai išsigelbėjo. Grįžęs į tą vietą, jis pastatė bažnyčią ir pavadino ją Dusetomìs.

VOSGĖLIŲ PILIAKALNIS
Zarasų rajono savivaldybė

Zarasų rajono savivaldybės vakariniame pakraštyje, netoli ribos su Rõkiškio rajono savivaldybe, išsidėstęs Vosgẽlių kaimas, šalia kurio rymo įspūdingas Vosgẽlių pìliakalnis ir telkšo to paties vardo ežeriukas. Piliakalnis – 40 m aukščio natūrali kalva, kurios radiniai priklauso neolitui – naujajam akmens amžiui. Kartais jis vadinamas ir Dragẽliškių pìliakalniu.

Yra padavimas, pasakojantis apie labai senus laikus, kai Vosgėlių piliakalnio dar nebuvo, o jo vietoje stovėjo graži raganos Laumės-Baubės pastatyta bažnyčia. Pati ragana buvo nedaili, viena akimi žvaira. Kasdien Laumė-Baubė ant ožio atjodavo į bažnyčią. Jos raktininkas pirmiausia raganą įleisdavo, o tik paskui žmones. Bet kartą raktininkas į bažnyčią pirma žmones įleido... Ragana labai supyko, raktininką įstūmė bažnyčion, atėmė iš jo raktus, užrakino duris ir, sušaukusi daugybę raganų, įsakė joms žemėmis užpilti bažnyčią. Taip ir atsirado Vosgėlių piliakalnis. Raktus piktoji paslėpė po dideliu šlaite gulinčiu akmeniu, pati nubėgo prie ežero ir nusiskandino. Seniau daug kas girdėjo, kaip iš požemio bažnyčios žmonės pagalbos šaukėsi.

Kitas padavimas pasakoja, kad piliakalnio vietoje seniau buvusi bažnyčia, bet ji labai nepatikusi vietiniam velniui. Velnias norėjęs ją užpilti ir, beimdamas žemes, iškasęs greta ežerėlį ir kriauklais užpylęs bažnyčią. Bet niekaip negalėjo paslėpti durų. Tada jis paėmė didelį akmenį ir manė juo duris užversti. Bet kaip tik tuo metu užgiedojo gaidys, akmuo iškrito iš velnio rankų ir visam laikui sulindo į kalno šlaitą.

Dar sakoma, kad ant piliakalnio anksčiau buvo skylė. Kartą piemenys, ganydami čia gyvulius, suvijo iš botagų virveles, surišo į vieną ir įleido į skylę per liemenį perrištą piemenį. Kai jį ištraukė – jis išsinešė daug pinigų, o kai vėl laimę mėgino įleisdami kitą piemenį – nelaimėlį ištraukė be galvos.

Legenda teigia, kad seniau Vosgėlių piliakalnyje prie akmenų buvo gilus urvas. Kartą prie piliakalnio gyvulius ganę piemenys išdykaudami įmetė į urvą vieno draugo kepurę. Piemuo įlindo į urvą: eina eina juo – prieina bažnyčią. Žiūri – du ponaičiai auksą seikėja ir klausia atėjūno, ko jis atėjęs. Sužinoję, kad kepurės – pilną ją pripylė aukso ir išleido į viršų. Tai išgirdęs piemens šeimininkas į urvą savo sūnų nusiuntė. Ponaičiai, sužinoję, kad jis tėvo pasiųstas atėjo aukso, pridėjo pilną kepurę mėšlo, uždrožė lazda ir išvarė.

VILNIAUS
APSKRITIS

Taujėnai
Vidiškiai
Žemaitkiemis
Siesikai
Deltuva
Lyduokiai
UKMERGĖ
Želva
Vepriai
Pabaiskas
Šešuoliai
Bagaslaviškis
Zibalai
Gelvonai
ŠIRVINTOS
Musninkai
Paberžė
Kernavė
NEMENČINĖ
Maišiagala
ELEKTRĖNAI
Avižieniai
Bezdonys
VIEVIS
Semeliškės
GRIGIŠKĖS
VILNIUS
Mickūnai
TRAKAI
Kalveliai
Aukštadvaris
LENTVARIS
Senieji Trakai
Šumskas
Rudamina
RŪDIŠKĖS
Medininkai
Onuškis
Paluknys
BALTOJI VOKĖ
Jašiūnai
Turgeliai
ŠALČININKAI
Butrimonys
Kalesninkai
EIŠIŠKĖS
Dieveniškės
Labanoras
Kaltanėnai
ŠVENČIONĖLIAI
ŠVENČIONYS
Adutiškis
Sariai
PABRADĖ

DŪKŠTOS

Vilniaus rajono savivaldybė

Dū̃kštos – gyvenvietė rajono savivaldybės šiaurės vakarų pakraštyje, 32 km nuo sostinės. Dūkštų miestelio pavadinimas kildinamas iš žodžių „dūksoti", „dūkti", galinčių reikšti garavimą, vadėjimąsi, šėlsmą. O gal vietą, kur kas nors regima, – tolumoje dvaras ant kalno dūkso.

Miestelio įžymybė – nuostabaus grožio Šv. Onos bažnyčia, pastatyta iš akmenų ir raudonų plytų 1850–1856 m.

Legenda pasakoja, kaip ši šventovė buvo statoma. Sakoma, kad statant bažnyčią iš netoliese esančio miško išeidavęs lokys ir į kalną ridendavęs akmenį, lyg būtų norėjęs savo darbu prisidėti prie šventyklos pamatų statybos. Gyventojai pasakoja, kad kai lokys liaudavosi ritinęs akmenį, darbininkai sakydavo, jog esąs laikas pietauti, nes ir pati meška pavargusi ir nukėblinusi pasiieškoti ko nors gurgiančiam pilvui nuraminti. Ir tai truko visą bažnyčios statymo metą.

VILNIUS

Vilniaus savivaldybė

Vìlnius – Lietuvos sostinė, didžiausias mūsų šalies miestas, įsikūręs Neriẽs ir Vìlnios slėniuose. Nuo Vìlnios upės kilo ir miesto vardas, pirmą kartą paminėtas 1323 m. didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose.

Kodėl sostinė įkurta kaip tik šioje vietoje, pasakoja sena legenda. Kartą Gediminas su savo kariais ir kunigaikščiais išjojo medžioti. Kiaurą dieną medžiojo, ragų aidai toli skambėjo. Atėjus vakarui, visi pavargę, išalkę susirinko Šventarãgio slėnyje, kur Vìlnia įteka į Nẽrį. Ten suvilko visus užmuštuosius žvėris – briedžius ilgais, lyg medžių šakos, ragais, vilkus, gauruotus lokius. Gediminas tada nukovė didžiausią taurą. Visi

nustebo, mat nebuvo matę tokio didelio. Tą kalną, ant kurio žvėris buvo užmuštas, pavadino Taūro kálnu – jis dabar tebėra. Naktis buvo rami ir šilta, todėl Gediminas greitai užsnūdo. Ryto metą kunigaikštis atsikėlęs papasakojo regėjęs nuostabų sapną: ant aukšto kalno stovėjo didelis geležinis vilkas, o kaukė jis taip garsiai kaip šimtas vilkų. Niekas negalėjo Gediminui paaiškinti, ką toks sapnas galėtų reikšti, tik vyriausiasis lietuvių vaidila – krivių krivaitis tarė: „Vyriausiasis kunigaikšti, geležinis vilkas yra miestas, kurį tu turi pastatyti ant šio kalno, miestas bus tvirtas kaip geležis. Priešai jį puldinės daug kartų, norėdami sugriauti ir suardyti, tačiau neįveiks jo. O tas stiprus vilko balsas reiškia, kad garsas apie galingą ir turtingą miestą pasklis plačiai po visą pasaulį." Gediminas pastatė miestą ir pavadino jį Vìlniumi. Paskui persikėlė į jį gyventi. O per daugelį metų išsipildė krivių krivaičio žodžiai apie Vìlniaus galybę ir garsumą.

VILNIUS. ŠVENTARAGIO SLĖNIS
Vilniaus savivaldybė

Sostinės centre, Gedimìno kálno papėdėje yra XVI a. Lietuvos metraščio legendinėje dalyje minimas Vìlnios ir Nẽries santakos slėnis.

Legenda pasakoja, kad Utenio sūnus, kunigaikštis Šventaragis, labai gražioje aplinkoje, giraitėje, dviejų upių sutelktyje, išsirinko sau laidojimo vietą. Šventaragis paprašė savo sūnaus Skirmanto, kad jį mirusį čia sudegintų. Be to, įsakė sūnui, kad toje vietoje ir kitus lietuvių kunigaikščius ir bajorus degintų. Mat lietuviai buvo pratę kūną sudeginti ten, kur jis mirdavo. Pasakęs tuos žodžius, Šventaragis netrukus pasimirė. Skirmantas, paklūsdamas tėvo valiai, įkūrė slėnyje deginimo vietą. Ten kartu sudegino kūną, vergą, tėvo arklį, drabužius, sakalą ir medžioklinį kurtą. Nuo to laiko Lietuvos kunigaikščių kūnus tik toje vietoje degindavo. Nepamiršdavo pridėti lūšių ir meškų nagų, nes tikėjo, kad bus teismo diena. Tą dieną dievas sėdės ant aukšto kalno ir teis gyvus bei mirusius. Ant to kalno bus sunku užkopti be žvėrių nagų.

Šventaragio slėnis tapo Lietuvos kulto centru, slėnyje nuolat degė amžinoji ugnis ir stovėjo Perkūno šventykla.

VILNIUS. PLIKASIS KALNAS

Vilniaus savivaldybė

Vìlniaus centre, greta Gedimino kálno, dunkso Plikasis kalnas, ant kurio šviečia Trys kryžiai.

Legenda pasakoja, jog Trijų kryžių istorija siekia didžiojo kunigaikščio Algirdo laikus. Kunigaikščiui išvykus iš Vìlniaus į karą su Maskva, vilniečiai, senosios tikybos išpažinėjai, čia nužudė septynis vienuolius pranciškonus, atvykusius krikštyti lietuvių. Tame kalne vienuoliai buvo palaidoti, vėliau pastatyta koplytėlė, kurią pakeitė kryžiai, iš pradžių mediniai. Betoniniai kryžiai, tapę vienu Vìlniaus simbolių, pastatyti 1916 m. (architektas A.Vivulskis). 1950 m. kryžiai buvo nugriauti, o 1989 m. vėl atstatyti.

KERNAVĖ

Širvintų rajono savivaldybė

Kernavė̃ – Lietuvos pradžią menanti žemė, iki šių laikų sauganti tolimos praeities paslaptis, – įsikūrusi dešiniojo Neriẽs kranto viršutinėje terasoje, 35 km į šiaurės vakarus nuo Vìlniaus. Šiuo metu tai neįkainojamas archeologijos, istorijos ir gamtos paminklų kompleksas. Siekiant užtikrinti jo išsaugojimą ir tyrimą, 1989 m. buvo įkurtas Kernavė̃s archeologijos ir istorijos muziejus – rezervatas 199,2 ha plote. 2005 m. Kernavė̃ oficialiai įtraukta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą.

Miesteliui suteikta pirmosios, pagoniškos Lietuvos sostinės garbė. Rašytiniuose šaltiniuose Kernavė̃ pirmą kartą paminėta 1279 m. Hermano Vartbergės bei Eiliuotojoje Livonijos kronikose kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio Traidenio (1269–1282) valda. Tuo metu ji buvo vienas svarbiausių Lietuvos valstybės ekonominių ir politinių centrų. Kernavė̃ garsi savo piliakalniais – jų yra penki: Piliẽs kálnas, Mindaugo sõstas, Lizdeĩkos kálnas, Aũkuro kálnas ir Kriveĩkiškio kálnas.

Legendos Kernavė̃s įkūrimą priskiria romėno Palemono vaikaičiui Kerniui. Antrasis Palemono sūnus Kūnas turėjęs du sūnus: vieną Kernių, o kitą Gimbutą. Viešpataudamas Žemaičių žemėje, Kūnas išplėtė valdas, sustiprėjo ir ėmė pereidinėti per Neries upę. Žengdamas nuo Šventosios aukštyn, atrado labai gražią vietą. Toji Kūnui labai patikusi, jis ten įkurdino savo sūnų Kernių. Nuo jo vardo ir miestelis pavadinimą gavo.

Pasak kitos legendos, kai Lietuva 1387 m. apsikrikštijo ir Vilniuje buvo nugriauta Perkūno šventykla, Lizdeikos kalne apsigyvenęs vyriausiasis krivis Lizdeika. Iki pat mirties su savo vaidilutėmis jis kurstęs ugnį ant Aukuro kalno, sakydavęs pamokymus žmonėms, aiškindavęs sapnus... Gražiausia jo vaidilutė buvusi Pajauta, kurios vardu dabar vadinamas nuo piliakalnių papėdės nusidriekęs slėnis.

Sena legenda porina, kad Kernavẽs kalnuose yra užburta pilis. Iš tos pilies eina požeminiai tuneliai. Kernavẽs tunelio pradžioje yra geležiniai vartai, Trãkų tunelio gale – sidabriniai, o Vìlniaus tunelio gale – auksiniai. Ties visais tunelio vartais yra tunelio vežikai. Kokio metalo yra vartai, tokio metalo ir vežikų vežimai. Kai ateis pasaulio pabaiga, tada žmonės juos pamatys, o dabar jie užrakinti giliai tuneliuose. Jeigu kas juos dabar išvaduotų, tai visą jų turtą turėtų, o vieno vežiko turtą paveža tik dvylika arklių. Kai bus pasaulio pabaiga, tai tada visi kalnai sueis į vieną. Iš trijų Kernavẽs kalnų iškils vežikai su vežimais. Pirmas vežimas vyks į Vìlnių – jis bus auksinis, antras vežimas važiuos į Trakùs – jis bus sidabrinis, trečias vežimas skubės į Veliúoną – jis bus geležinis.

Kernavė

KERNIUS IR LIETUVOS VARDAS

Širvintų rajono savivaldybė

Kernavẽ, kaip pirmoji Lietuvos sostinė, pirmą kartą buvo aprašyta Lietuvos metraštyje (apie 1515 m.).

Pasak legendos, Kernavẽs įkūrėjas Kernius buvo ir pirmasis Lietuvos kunigaikštis, nes būtent jis sugalvojęs Lietuvõs vardą. Tais laikais, kai Kernius viešpatavo Užnerio pusėje, tie jo žmonės, kurie įsikūrė už Neriẽs, grodavo ąžuoliniais trimitais. Ir pavadino tas Kernius krantą, kuriame jo žmonių vis daugėjo, savo kalba, lotyniškai, litus, o trimitus, kuriais grojo, – tuba. Ir davė vardą tiems savo žmonėms savo lotynų kalba, sujungęs krantą su trimitu – Litusba. O paprasti žmonės nemokėjo lotyniškai ir ėmė vadinti tiesiog Líetuva, ir nuo to laiko pradėjo vadintis valstybė Líetuva, ir daugėjo joje žemaičių.

VOKĖS UPĖ

Vilniaus rajono savivaldybė

Vókė – upė Pietryčių Lietuvoje, Neriẽs kairysis intakas. Jos ilgis 36 km.

Legenda apie Vókės upę byloja, jog seniai seniai vingiuoto upelio pakrantėse gyveno laumės – seserys Vokės. Jos pakerėdavo, paviliodavo ne vieną jaunikaitį, paklaidindavo apylinkių miškuose užtrukusį keleivį. Kai žvejai grįždavo su laimikiu namo, seserys Vokės sukeldavusios tokias bangas, jog valtelės apvirsdavusios, o gelmių dovanos vėl atsidurdavusios vandenyje... O laumių būta šešių. Todėl apylinkėse ir atsirado tiek daug gyvenviečių vienodais Vókės pavadinimais. Tai – Trãkų Vókė, Mūrìnė Vókė, dvi Báltosios Vókės ir dvi Juõdosios Vókės.

SENIEJI TRAKAI

Trakų rajono savivaldybė

Nepelnytai primirštas kaimas, apie 4 km į pietryčius nutolęs nuo Trãkų pilies. Seníeji Trãkai – antroji Lietuvos sostinė po Kernavẽs, Vytauto Didžiojo gimtinė. Pirmą kartą ši vietovė minima 1337 m. kryžiuočių ordino metraštininko Vygando Marburgiečio kronikoje.

Pasak padavimo, didysis kunigaikštis Gediminas išvykęs iš savo sostinės Kernavẽs medžioti už penkių mylių, už Neriẽs, ir radęs girioje gražų kalną, apsuptą ąžuolynų ir lygumų. Jam didžiai patiko ta vieta, ten jis apsigyveno, įkūrė miestą ir davė jam Trãkų vardą – kur dabar Seníeji Trãkai – ir iš Kernavẽs perkėlė čia savo sostinę.

Senúosius Trakùs Gediminas padovanojo savo sūnui Kęstučiui. Romantiška legenda pasakoja apie tai, kaip Kęstutis, išgirdęs Palangojè esant gražuolę vaidilutę Birutę, nuvykęs į pagonių šventyklą prie Baltijos. Didžiai jam patikusi Birutė, nes buvo ne tik labai graži, bet ir išmintinga. Kęstutis paprašė Birutę tapti jo žmona. Mergelė atsisakinėjusi, bet kunigaikštis pasiėmęs ją prievarta ir nusivežęs į savo pilį, kur iškėlęs dideles vestuves. Čia, Senúosiuose Trãkuose, apie 1350 m. Birutė pagimdė sūnų Vytautą, kuriam buvo lemta tapti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

O Palangojè tebėra šventasis kalnas, Birùtės kálnu vadinamas, iš kurio ir buvo pagrobta gražioji vaidilutė.

Senieji Trakai

VILNIUS. VERKIAI

Vilniaus savivaldybė

Šiaurinėje Vìlniaus miesto dalyje įsikūrę Vérkiai – mėgstama vilniečių poilsio vieta šalia įspūdingų klasicizmo architektūros rūmų. Čia graži aplinka – Neriẽs upės vingis giliame slėnyje, senų medžių parkas. Viduramžiais Vérkiai buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių nuosavybė.

Legenda pasakoja, kad Lietuvos vyriausiasis krivis slapta įsimylėjo nuostabaus grožio mergelę. Netrukus jiems gimė kūdikis, tačiau niekas neturėjo žinoti apie krivio nuodėmę. Vaikelis buvo paguldytas į vygelę ir paliktas erelio lizde. Tuo laiku girioje medžiojęs kunigaikštis Vytenis, didžiojo Gedimino tėvas. Netikėtai išgirdęs verkiant kūdikį, ėjęs medžioklis į tą verksmą ir aptikęs bejėgį vaikelį. Paėmė kunigaikštis pamestinuką savo globon. Davė jam Lizdeikos vardą, o vietovei – Vérkių. Augino Vytenis Lizdeiką kaip savo tikrą sūnų. Užaugęs vaikas tapo paskutiniu prieš Lietuvos krikštą kriviu – garsiuoju Lizdeika, išaiškinusiu kunigaikščiui Gediminui jo sapną ir padėjusiu įkurti mūsų sostinę – šlovingąjį Vìlnių.

VILNIUS. TRAKŲ VOKĖ

Vilniaus savivaldybė

Vilniaus miesto vakarinė dalis – tai Trãkų Vókės gyvenvietė, įsikūrusi ant aukšto Vókės upės kranto. Trãkų Vókę garsina grafo Jono Tiškevičiaus 1876–1880 m. statyti rūmai, kuriuos projektavo garsus to meto italų architektas Markonis, o parką – prancūzas Andrė.

Legenda gyvenvietės pavadinimą sieja su viena iš šešių laumių, gyvenusių šiose apylinkėse. Kartą ta laumė, vardu Trakų Vokė, gyvenusi Trakų ežero salelėse, pasivertė meška ir nubėgo į Vilnių žmonių gąsdinti. Miesto sargai žinojo, kad laumę galima nušauti tik sidabrine kulka. Pamatę atbėgančią keistą mešką, jie suprato, kad tai gali būti persivertusi Vokė, ir paleido į ją sidabro šovinį. Krito staugdama meška ant žemės, o pripuolę kariai greit jai nulupo kailį ir rado po juo raganą. Ir dabar raganos žūties vieta jos vardu vadinama.

GLITIŠKĖS

Vilniaus rajono savivaldybė

Glìtiškės – kaimas ir dvarvietė rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, šalia senojo Vìlniaus–Molėtų kelio, prie Šir̃vio ežero. Šiais laikais tebėra 1860 m. Mozūrų maršalkos Kazimiero Jelenskio statyti rūmai, kuriuos gaubia legendos.

Seniai tai buvo. Pono sūnus pamilo paprastą mergelę, kuri atjodavo į pasimatymus ant balto žirgo. Sužinojęs apie tai, ponas sūnų išsiuntė ilgam laikui į užsienį – neva mokslų semtis. Atjojusi į pasimatymą ir nesulaukusi mylimojo, mergelė iš sielvarto spūstelėjo savo žirgą pentinais, nušuoliavo į pelkes ir dingo ten visam laikui. Kai kada, mėnesienos naktimis, ta mergelė ant žirgo pasirodo žmonėms pelkėse...

KARVYS

Vilniaus rajono savivaldybė

Kar̃vio kaimas ir to paties pavadinimo ežeras yra rajono savivaldybės šiaurės vakarų pakraštyje, 18 km nuo Vìlniaus.

Legenda aiškina ežero ir vietovardžio kilmę. Toje vietoje, kur dabar ežeras, buvęs kaimas. Kartą sekmadienį visi kaimiečiai išėjo į bažnyčią, tik viena mergelė liko, norėjo pasitvarkyti namuose. Pradėjusi tvarkytis, čiupo traukti po suolu augančią nendrę, trūktelėjo ir... toje vietoje prasiveržė stipri vandens srovė, kuri pylėsi ir pylėsi, kol paskandino visą kaimą, išsiliejo į didelį ežerą. Liko tik viena karvė. Nuo to kilęs ežero pavadinimas Karvỹs.

TRAKAI

Trakų savivaldybė

Trãkai – mūsų krašto XIV–XVI a. istorijos knyga. Miesto istorija – tai pilių istorija. Trãkų miesto įkūrimas ir pilių statyba apipinta legendomis.

Salos pilis stovinti ne paprastoje saloje, o ant prasišviečiančių uolų, kurių viduje esanti milžiniška salė. Toje salėje gyvenąs krivių krivaitis Rimgaudas. Jį lankančios Galvės ežero skenduoliais vedinos raudonakės žuvys; šie jam papasakoja apie gyvųjų pasaulį. O pats Gálvės ežero pavadinimas rodo, jog jis ilgai neužšąla rudenį ir pavasarį ledo netirpdo

todėl, kad gauna „aukų galvų“. Beje, muziejaus rinkiniuose saugomos dvi unikalios, analogų neturinčios akmeninės galvos, 1923 m. rastos Gálvės ežere, prie Pirties salos.

Ežero gelmėje glūdinti ir kunigaikščio Kęstučio skrynia su brangenybėmis. Pasakojama, kad buvę laimingųjų, kuriems pavykdavę užgriebti lobį, bet traukiama skrynia, lyg užkeikta, išslysdavusi ir vėl pradingdavusi ežero gelmėse. Tikima, kad lobį paveldės tik labai geras, be nuodėmių žmogus.

Gálvės ežeras nusagstytas salomis, kurių patys pavadinimai daug ką pasako. Perkaso salos pavadinimą legenda kildina iš to, kad Užùtrakio dvaro šeimininkė Tiškevičienė, nematydama iš savo miegamojo lango Trãkų bažnyčios, liepusi salą perkasti. Karvinės saloje karaimai ganė

Trakai

karves. Pirties saloje, pasakojama, vykdavo bausmės, o Raudmės saloje susirinkę artimieji apraudodavo pasmerktuosius.

Bažnytėlės saloje savo stačiatikei žmonai Julijonai Vytautas Didysis pastatęs Šv. Jurgio cerkvę, vėliau čia buvęs Sapiegų mauzoliejus. Pasak legendos, ieškojęs lobių plėšikas įgriuvo į rūsį ir taip rado paslaptingąjį tunelį į Vìlnių. Pasak kitos legendos, tunelis į Vilnių prasidedąs po vienu iš Salos pilies bokštų. Tikima, kad virš šio bokšto, gaubiamas šviesos stulpo, pasirodąs pats kunigaikštis Vytautas. Kas pamatys kunigaikštį vaiduoklį, tam seksis ištisus metus. Apie Vytauto žirgą irgi pasakojamos legendos. Karaimai byloja, kad kai Gálvės ežere kilusi audra ir ežeras patvinęs nematytai, neregėtai, moterys bėgusios pagalbos pas valdovą. Liepęs Vytautas savo žirgą pagirdyti. Šis, išgėręs vandenį, nušuoliavęs už miesto ir atliejęs jį. Nuo tų laikų atsiradusi Ploménų pelkė, dabar ornitologinis draustinis. Vytautui Didžiajam mirus Trãkų pilyje, ir gamta nelikusi abejinga – Gálvės ežeras vėl smarkiai patvinęs, vanduo kruvinas tris dienas stovėjęs...

AUKŠTADVARIO PILIAKALNIS

Trakų rajono savivaldybė

Aukštãdvario miestelis įsikūręs rajono savivaldybės rytinėje dalyje, prie kelio Bìrštonas–Vìlnius. Istoriniuose šaltiniuose Aukštãdvaris minimas nuo XV a. Tačiau gyvenvietė kur kas senesnė ir apie tai byloja piliakalnis, esantis prie Veřknės upės ir Pilaitės ežero, pietvakarinėje miestelio dalyje. Aukštãdvario pìliakalnio populiarumą rodo ir jo apylinkėse išlikę įvairūs pasakojimai.

Senovėje čia stovėjusios pilies valdovo duktė kartą sugalvojusi pasivažinėti. Ji išvažiavusi iš pilies puošnia karieta, traukiama net ketverto arklių. Karietoje buvusi skrynia, pilna pinigų, ir mažas šunelis. Besileidžiant nuo pilies kalno, arkliai kažko pasibaidė ir karalaitę su karieta nunešė tiesiog į netoli pilies esantį Pilaitės ežerą, kur visas ekipažas nuskendo. Nors tėvai dukters paskui ilgai ieškojo, viskas buvo veltui. Tačiau praslinkus kuriam laikui vietos gyventojai, ypač prieš patekant saulei, ežere kartais matydavo plaukiojančią gražią skrynią, ant kurios tupėdavęs mažas šunelis. Paskui vėl ramiai tyvuliuodavęs ežeras.

AUKŠTADVARIS. KARTUVIŲ KALNAS IR MARČEŽERIS

Trakų rajono savivaldybė

Kártuvių kálnas yra prie įvažiavimo į Aukštãdvarį nuo Trãkų pusės. Šiame kalne Muravjovo budeliai 1863 m. buvo įrengę kartuves ir korė sukilėlius. Kártuvių kálno aukštis yra 21 m, nuo kalno viršūnės matyti Navõs ežeras (Aukštãdvario tvenkinỹs) su gražuole sala.

Legenda byloja, kad pakartų vyrų merginos ir sužadėtinės graudžiai raudojo savo mylimųjų. Jos tiek verkė, kad nuo jų ašarų išsiliejo ežerėlis. Kai kurios našlės iš didžio sielvarto tame ežerėlyje nusiskandino. Ir praminė žmonės tą ežerą Marčežeriu, atseit būsimos marčios nuskendo. Dar vadina ir Mergežeriu – jaunų gražių mergelių paskęsta jame.

AUKŠTADVARIS. VELNIO DUOBĖ

Trakų rajono savivaldybė

Už keturių kilometrų į šiaurę nuo Aukštadvario yra garsusis gamtos paminklas – Vélnio duobẽ. Jos gylis 40 m, plotis viršuje – 210 m, apačioje – 60 m, šlaitų nuolydis – 40–50 laipsnių. Yra keli moksliniai šio reto geologinio objekto kilmės aiškinimai. Manyta, kad tirpstant dideliam ledo luistui ir čiurkšlėmis nuo jo briaunos krintant vandeniui, susidarė krioklys, kuris kunkuliuodamas tarsi malūno girnomis malė pasitaikančius riedulius, gargždą, žvirgždą, per ilgą laiką išgraużdamas šitokią duobę. Kiti aiškina, kad Vélnio duobẽ gali būti meteoritinės kilmės. Mat nukritusių meteoritų išmuštos duobės yra panašaus gylio ir pločio. Yra dar keletas duobės kilmės versijų. Na, o žmonės jos atsiradimą apipynė legendomis ir padavimais.

Esą kadaise čia stovėjusi bažnyčia. Kartą pro šalį einantis keleivis pamatęs kunigą, susidėjusį su mergina. Neiškentęs ir ištaręs: „Kad tu skradžiai žemėn prasmegtum!“ Vos taip pasakęs – kunigas prasmegęs kartu su merga ir bažnyčia. Kai duobėje buvę vandens, akyli žmonės įžiūrėdavę ten bažnyčios bokštus.

Anot kito padavimo, į ką tik pastatytą Užùguosčio bažnyčią arkliais buvęs vežamas varpas. Važiuojant mišku, nusmukęs vežimo ratas, ir varpas nuriedėjęs į gilią duobę. Vėliau Užūguosčio bažnyčioje buvęs įkeltas kitas. Jam skambinant mišioms, iš gilumos pritardavęs Velnio duobėn nugarmėjęs varpas. Dar pasakojama, kad kadaise čia bandą ganęs piemuo ir nepastebėjęs, kaip veršiukas į duobę įsmukęs ir nugarmėjęs.

Pamatęs jį jau plaukiantį ežere, telkšančiame netoliese. Dabar tą ežerą vadina Atveršiu.

Taip pat sklando gandai ir apie tai, kad toje vietoje gyvenęs nedoras žmogus, kuriam patikusi mergina. Jis norėjo ją vesti, bet pats jau buvo kartą vedęs ir negalėjo antrą kartą tuoktis bažnyčioje, o mergina be bažnytinės santuokos nesutiko už jo tekėti. Tada jie abu nuėjo pas kleboną. Tas vyras išsiėmė kardą ir grasindamas liepė juos apvesdinti. Ir tuo metu, kai jis pradėjo tarti priesaikos žodžius, bažnyčia su jais visais nugrimzdo į gelmes. Piemenys, kurie ganė gyvulius, po to dar tris dienas girdėjo varpų skambesį. Kai kada rasdavo jie ir velnių išmestų kryželių. Būdavo atsitikimų, kad genamos karvės užeidavo ant tos duobės liūno ir išplaukdavo į Škilíetų ežerą.

Dar sakoma, kad labai seniai velnias pro šią vietą nešė didžiulį akmenį, kai staiga užgiedojo gaidys. Velnias metė tą akmenį ir išmušė giliausią daubą – Velnio duobę. Praeiviai naktį eidami palei duobę girdi šūkavimus – tai vis velniai ieško savo nugarmėjusio akmens. Ši vieta dažnai lankoma turistų, kuriems be galo įdomu ir smalsu išgirsti visus šiuos padavimus ir legendas.

Velnio duobė

AUKŠTADVARIS. STRĖVOS ĮGRIUVA

Trakų rajono savivaldybė

Aukštãdvario regioninio parko teritorijoje, prie Strėvõs kaimo yra Vélnio duobė̃s sesuo – Strėvõs įgriuva. Vietiniai žmonės ją dar lenkiškai vadina „Zapadla jama", o tai reiškia smegduobę. Jos skersmuo viršuje 100–150 m. Apačioje yra 0,1 ha ploto pelkutė. Šlaitų aukštis 20 m, polinkis 25 laipsniai.

Legenda pasakoja, kad šioje vietoje stovėjo karčema, kurią lankė apylinkių vyrai. Vieno jų žmona paliko girtaujantį vyrą karčemoje, o šią prakeikė. Po moters prakeiksmo karčema su visais joje buvusiais girtuokliais prasmego skradžiai žemę.

UKMERGĖ

Ukmergės rajono savivaldybė

Ukmergẽ – rajono savivaldybės centras, įsikūręs abipus Šventõsios upės, 73 km į šiaurės vakarus nuo Vìlniaus. Tai viena iš ankščiausiai istoriniuose šaltiniuose minimų Lietuvos gyvenviečių. Jos gimimo data laikomi 1225 m.

Legenda primena senąjį miesto – Vilkmergės vardą. Tamsiuose miškuose kadaise gyvenusi žynė. Žmonės vadinę ją Vilkmerge. Kartą tuose miškuose medžiojusiam kunigaikščio Dausprungo sūnui Tautvilui pristigę strėlių, o tuo metu jį užpuolę vilkai. Nuo pražūties išgelbėjusi žynė – graži mergelė. Ji sutramdžiusi ir nuvijusi plėšriuosius vilkus. Kunigaikštis Dausprungas prie Šventõsios pastatęs pilį ir žynės garbei pavadinęs ją Vilkmerge.

O legenda, atėjusi iš kovų su kryžiuočiais laikų, aiškina ir dabartinį miesto pavadinimą. Pasakojama, kad pagonių šventykloje buvusi vaidilutė, Šventõsios žvejo duktė. Bet ji sulaužiusi savo pažadą tarnauti dievams ir pamilusi tėvynės priešą – kryžiuočių riterį. Tai sužinoję vaidilos ją sudegino. Žmonės iš kartos į kartą perduodavo pasakojimus apie Aukmergę – aukos mergą, ilgainiui virtusią Ùkmerge.

UKMERGĖ. VILKMERGĖS KALNAS

Ukmergės rajono savivaldybė

Medžiojo kartą vyrai prie vieno kalno. Medžioklė tą dieną nesisekė, tik staiga pamatė vyrai, kad vilkų gauja briedį į pelkę įvarė. Pelkėje briedis įklimpo, o vilkai jį jau draskyti pradėjo. Medžiotojai vilkus nuvijo, pribaigė briedį ir ėmė jį doroti. Nubėgo vilkai prie kalno ir ėmė gailiai staugti. Keli medžiotojai nuėjo vilkų nubaidyti. Žiūri – nuo kalno didelė pražilusi vilkė leidžiasi, o šalia jos eina graži merga. Merga prabilo į medžiotojus: „Kodėl jūs, nedori žmonės, iš mano motinos vilkės vaikų laimikį atėmėte? Jis buvo vilkams skirtas. Giria savo dalį ir jiems skiria.“ „O kur yra mums skirta dalia?“ – paklausė vienas medžiotojas. Merga atsakė, kad jie savo laimikio kitame krante turėtų ieškoti. Medžiotojai paklausė mergos ir, palikę briedį vilkams, persikėlė į kitą krantą. Ten jiems pasisekė taip, kaip niekada dar nebuvo pasisekę. Po daugelio metų vilkės merga mirė, o žmonės iki šiol prie Ukmergės esantį kalną Vilkmergės kalnu vadina.

PABAISKAS

Ukmergės rajono savivaldybė

Pabáiskas – mažas miestelis ant Žirnajõs upelės krantų, netoli Žirnajų̃ ežero, 10 km į pietus nuo Ukmergė̃s. Miestelio vardą aiškina padavimas.

Seniai seniai, toli toli, anapus Ukmergė̃s, ties Varkala, tarp Šventõsios ir Žirnajų̃ ežero, susirėmė tarp savęs du galiūnai, du Lietuvos kunigaikščiai: Švitrigaila su savo talkininkais gudais, čekais, totoriais ir Livonijos kalavijuočiais iš vienos pusės, Žygimantas su lenkais ir mozūrais – iš kitos. Nors neilga, bet žiauri ir kruvina buvo Lietuvos galiūnų kova: žuvo ežero pakrantėse ir pats Livonijos ordino magistras Kerskorfas su visa savo kariuomene ir su visomis atsivežtomis patrankomis. Retas kuris iš nugalėto kunigaikščio Švitrigailos valdinių sveikas paspruko: kurie ir liko mozūrų kardų nesukapoti, tai gyvi į paežerės prarajas nugrimzdo. O mūšį Švitrigaila pralaimėjo ir pats vos galo negavo tik per kvailą paiko magistro užsispyrimą ir dėl per didelio pasitikėjimo savo naujomis patrankomis.

Lenkai kautynių vietai apibūdinti savo kronikose pavartojo žodį „poboisko“ – „kruvino mūšio laukas“, o lietuviai jį iškreipė savaip ir toje vietoje įsikūrusį miestelį Pabáisku pradėjo vadinti.

PABAISKAS. ŽIRNAJŲ EŽERAS

Ukmergės rajono savivaldybė

Pabáisko vietovės ir Žirnajų ežero vardai minimi visuose Lietuvos istorijos vadovėliuose. 1435 09 01 laukuose tarp dabartinio Pabáisko miestelio ir Žirnajų ežero šiaurinio kranto įvyko vadinamasis Pabáisko (kitaip Ukmergės) mūšis, kuriuo baigėsi trejus metus trukę Žygimanto Kęstutaičio ir Švitrigailos vaidai dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto. Laimėjo Žygimanto šalininkai, staigiu, netikėtu smūgiu atakavę ir sutriuškinę Švitrigailos vedamą Livonijos ordino kariuomenę.

Įdomi legenda aiškina Žirnajų ežero atsiradimą. Kartą jauna mergina, po darbo dvare eidama namo, stabtelėjusi prie upelio. Jis almėjęs taip, tarsi žirniai būtų byrėję. Mergina šūktelėjusi: „Tai būtų graži žirnaja!“ Vos spėjus jai ištarti šiuos žodžius, visas vanduo iš upelio išsipylęs į lankas ir virtęs Žirnajų ežeru.

LABANORO GIRIA. OŽKOS AKMUO

Švenčionių rajono savivaldybė

Vienoje didžiausių Lietuvos girių, 18 km į vakarus nuo Švenčionėlių, netoli Šlavìno ežero stūkso geologinis gamtos paminklas – Ožkos akmuo.

Legenda byloja, jog kitados šioje vietoje buvęs didelis dvaras. Kartą dvaro piemuo, ganydamas galvijus, pastebėjo, kad prisėlinusi vilkų gauja drasko avis ir ožkas. Jis greit suskatęs gyvulius ginti namo, o kitą rytą, atginęs bandą į tą pačią vietą, nustebo. Mat ant akmens stypsojo balta ožka. Piemuo ją atpažino. Pasirodo, ji visą naktį išbuvo ant akmens ir vilkai jos nelietė. O kitų ožkelių tik kauleliai aplinkui baltavo. Nuo to laiko stebuklingasis akmuo Ožkos vardu vadinamas.

VAIKUČIŲ KAIMAS

Švenčionių rajono savivaldybė

Kaimas įsikūręs rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, 14 km į šiaurę nuo Švenčionių. Jis patenka į Sìrvėto regioninio parko teritoriją, glaudžiasi prie vienos Čiulė́nų keteros kalvos. Vaikùčių kaimo pavadinimą aiškina viena sena legenda.

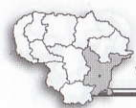
Kadaise gyveno šiose vietose geraširdis milžinas. Jis ir medžioklės laimikiu su žmonėmis pasidalydavo, ir akmenų statyboms pririsdavo, ir medžių priraudavo. Ir visus švelniai vaikučiais vadindavo. Žmonės ir jį patį ilgainiui ėmė vadinti Vaikučiu, net jo tikrą vardą pamiršo. Sumanė sykį velnias milžino jėga pasinaudot ir apsuko šiam protelį – įkalbėjo šventyklą sugriauti. Nešė galiūnas didžiulį akmenį, norėdamas ant šventyklos užristi, bet pakeliui prašviesėjo jam galvoj. Tik dabar susivokė Vaikutis, kokiam nedoram darbui jį nelabasis įkalbėjo. Susigėdo milžinas ir ėmė galinga pėda spausti akmenį į žemę, norėdamas savo gėdą paslėpti. Velnias, tai pamatęs, ėmė akmenį atgal traukti. Taip ir galynėjosi iki pirmųjų gaidžių, kol teko nelabajam sprukti. O pėdos žymė taip ir liko akmenyje įspausta.

KANČIOGINO EŽERAS

Švenčionių rajono savivaldybė

Rajono savivaldybės šiauriniame pakraštyje, pasipuošęs mišku apaugusia sala, slepiasi didžiausias Sìrvėto regioninio parko ežeras – Kančióginas.

Pasak padavimo, ežero vietoje kitados buvęs galingas ir turtingas miestas. Bet jį užpuolę svetimšaliai, nužudę šio krašto valdovą. O jo gražuolė duktė Sirvėta nubėgusi pas kryžiuotį Bėlį ir prašiusi gelbėti gimtąjį miestą. Tik buvę per vėlu. Išsiveržė tada iš merginos lūpų nevilties šauksmas: „Dieve! Nors kančioj apgink!“ Ir apgynė dievas – miesto vietoje atsivėrė praraja, kurioje prasmego ir gynėjai, ir užpuolikai. O Sirvėtà ir Bėlỹs ežerais pavirto ir upeliais prarajos link nuskubėjo.

LINO ŠALTINIS

Švenčionių rajono savivaldybė

Aštuoni kilometrai į šiaurės rytus nuo Švenčionių, Sėtikio ežero rytinėje pusėje trykšta Lino gydomasis šaltinis. 1985 m. verdenė paskelbta gamtos paminklu. Vanduo trykšta iš 20–25 cm gylio, per sekundę jo išsilieja apie 6 litrus, per parą – 500 kubinių metrų. Tai didžiausias debitas tarp Lietuvos šaltinių. Vanduo dešimties laipsnių šilumos, jame daug ištirpusių karbonatų, geležies ir sieros junginių. Prie šio šaltinio kariai gydydavosi žaizdas. Išsigydę grįždavo į kunigaikščio pulkus, o luošiai pasilikdavo. Juos vadindavo „bevainiais" – netinkamais karui. Vėliau ir vieta, kur jie apsigyveno, imta vadinti Bevainiške (Bavainiške).

Padavimuose minimas drąsus jaunikaitis Linas, kuris paklaidinęs kryžiuočius, atvedęs juos ant užšalusio ežero. Ledas neatlaikė karių šarvų ir ginklų svorio. Ežeras pasiglemžė ir priešus, ir drąsųjį jaunuolį. O pavasarį ištrykšta šaltinis, žmonių Lino vardu vadinamas.

DIEVENIŠKĖS. UŽKEIKTOS SVODBOS AKMUO

Šalčininkų rajono savivaldybė

Žvelgiant į Lietuvos žemėlapio kontūrą, akis užkliūva už nedidelio žemės kyšulėlio pietrytiniame šalies pakraštyje, tarsi kokio „apendikso", įsiterpusio į Gudiją. Tai – Dievėniškės. Dėl unikalaus ir įdomaus krašto etnokultūrinio palikimo jų apylinkės 1992 m. paskelbtos istoriniu regioniniu parku, vieninteliu tokiu iš 30 Lietuvos regioninių parkų. Dievėniškės per stebuklą išliko Lietuvos teritorijoje, didžiosioms valstybėms dalijantis naująją Europą Antrojo pasaulinio karo išvakarėse. Kaip čia atsitiko, kad ši žemė liko Lietuvoje? Sukurta šmaikšti istorija, neva dalydamas žemes Stalinas ant žemėlapio pasidėjo savo pypkę, o sienos braižytojai neišdrįso jos pastumti, taip ir apibrėžė, palikdami Dievėniškes Lietuvai.

Netoli Dievėniškių, Šaltinių miške, yra akmuo, vadinamas Užkeikta svodba, arba Žižmų akmeniu. Jo ilgis – daugiau nei 3 m, plotis ties viduriu – 2,7 m. Vienas akmens galas slepiasi žemėje, dalis jo nuskelta.

Pasak legendos, akmeniu virtęs vežimu važiuojantis vestuvių pulkas, kai motina prakeikusi dukterį už tai, kad ši išvažiavo į savo jungtuves

„tėvui nepasikloniojusi". Padavimuose lemtingieji žodžiai paprastai pasakomi iš pykčio ar pavydo. Kitas padavimas pasakoja, esą vyresnioji sesuo prakeikė jaunėlę seserį, kam ši ištekėjo pirma jos. Visa jaunosios svita pavirto į akmenį.

NERIS IR NEMUNAS

Nerìs – antra pagal ilgį Lietuvos upė, upių motinėlė, jos ilgis 510 km. Ji yra didžiausias Nẽmuno intakas. Nerìs, kaip ir Nẽmunas, prasideda Gudijoje. Neriẽs dugnas akmenuotas, pasitaiko daug rėvų. Slėnis gilus, su aukštais vaizdingais šlaitais ir labai siaura salpa. Nerìs teka pro mūsų sostinę Vìlnių.

Legenda pasakoja, kad grakšti ir linksma Nerìs tekėjo tarp žalių kalvų. Trykštantys šaltiniai ją gaivino, paukščių giesmės džiugino. Skubėjo Neris Dauguvõs link ir, rodos, niekas negalėjo pakreipti jos srovės. Bet Neris sužinojo apie Nemuną. Ir vieną rytą ji nusprendė, kad nori tekėti pas jį. „Tu privalai tekėti į Dauguvą", – pasigirdo duslus Žemės balsas, ir visas kalvynas užtvėrė jai kelią.

Nusiminė Neris. Ji labai troško pamatyti Nemuną. Bet negalėjo nepaklusti Žemei. Ji pradėjo blaškytis. Taip atsirado Mažųjų Svyruonėlių ir Didžiųjų Svyruonėlių kaimai. Paukščiai suokė meilės giesmes, o Neris vis liūdėjo. Toje vietoje atsirado penkios salos ir didelė Buivỹdžių kilpa. Pagaliau Žemė nusileido. Neriẽs džiaugsmas buvo beribis, ji sukiojosi ir linksmai dainavo rėvose. Vandens purslai tiško aukštyn ir žėrėjo prieš saulę lyg brangakmeniai. Tai buvo laimės šokis. Ir dabar ta vieta tebevadinama Mergelių šokio rėva.

Džiaugėsi ir pakrančių kalvos bei slėniai – atsivėrė Nẽriai kelias pačiose gražiausiose vietose. Viena po kitos prie Neriẽs rinkosi draugės: Žeimenà, Vìlnia, Vókė, Bražuõlė, Dūkštà, Žiežmarà, Musẽ ir pagaliau atskubėjo didelė upė Šventóji. Prie Neriẽs glaudėsi dideli kaimai ir miestai, glaudėsi žmonės ir gyvūnai. Net gaidys prie Drąseĩkių įšoko į upę ir čia suakmenėjo, pasiliko amžiams iškišęs iš vandens savo akmeninę uodegą. Ir dabar tebestovi Gaidēlis – didžiausias upių akmuo.

Vieną rytą Nerìs pasidabino baltu rūko nuometu, atmerkė mėlynąsias akis ir išvydo Nẽmuną. Santakoje pražydo gėlės.

Toli sklido garsas apie Nemuną ir Nerį, apie jų bendrą kelionę prie jūros. Visos Lietuvos upelės skubėjo pasveikinti didžiųjų upių ir nešė į Nemuną ir Nerį savo vandenis. Tik Žemaitijos gražuolė Mìnija pavėlavo. Ir nežinia, ar ji pati surado kelią į marias, ar parodė jį didysis ir atkaklusis Nemunas.

NERIS – VILIJA

Nerìs vilnija ne tik lietuvių žemėmis. Didesnė upės atkarpa yra gretimoje Gudijoje – 275 km, o Lietuvoje – 235 km. Gudijoje (Baltarusijoje) ši upė vadinama Vìlija.

Padavimas mena buvus siuvėją Steponą, savo darbščiomis rankomis rengusį aplinkinių sodžių žmones. Jis turėjęs dailią nuotaką Viliją. Gražiai ėję metai ir nešę vilčių bendrai jų laimei. Tik nežinia už ką siuvėją dievas ar tamsiosios jėgos pasmerkę akmeniu virsti: jis iš pradžių nustojęs judėti, bet dar buvęs pusiau žmogus, pusiau akmuo. Gulėjęs jis prie pelkės, žmonės senu papratimu nešdavę jam audinius, paskui pasiimdavę gatavus siuvinius, šalia palikdavę užmokestį. Vilija neapleido savo šaltojo bičiulio – leido su juo dienas, nakčiai palikdama paraisty vieną, kur jai nesant, anas siuvo. Nežinia, kaip ilgai tai būtų trukę, jei ne vieno žmogaus nedoras pajuokavimas. Jis atnešė Steponui audinį ir tarė: „Pasiūk man nei šį, nei tą..."

Nelaimingas Steponas kankinęsis, visaip mėginęs ir neįvykdęs tokio užsakymo. Vilija rytą rado savo bičiulį galiausiai suakmenėjusį, nebylų ir šaltą. Mergina parpuolusi, apkabinusi akmenį ir verkusi, verkusi... Ašaros upele pro laukus, kaimų paslenkstėmis, pagiriais pasruvo. Upelę ilgainiui žmonės praminė Vìlija, šalia jos esantį akmenį – Steponu.

MITKIŠKĖS. AKMUO SU ŽMOGAUS PĖDA

Elektrėnų savivaldybė

Mìtkiškės – kaimelis šiaurinėje savivaldybės dalyje, 10 km į šiaurę nuo Víevio, prie Neriẽs upės. Kaimelį garsina unikalus akmuo, vadinamas Mìtkiškių akmeniu. Vakarinėje akmens dalyje yra natūralių įdubų – pėdų. Didžioji pėda panaši į žmogaus dešiniosios kojos atspaudą ir laikoma Švč. Marijos (Dievo Motinos, Šventosios Motinos) pėda, kiti ją vadina

Dievo pėda, atseit ji didesnė už moters pėdą. Greta esanti mažesnioji vadinama Kūdikio (Jėzaus ar mažo vaiko) pėda. Prie jų dar yra maža įduba – Ėriuko pėda.

Apylinkėse paplitusi sakmė apie tai, kad senovėje akmenys buvę minkšti ir augę. Tais laikais po žemę vaikščiojusi Švč. Marija su Kūdikiu ir užsigavusi į akmenį koją. Tuomet ji prakeikusi akmenis, kad jie daugiau neaugtų. Nuo tada ir liko įminta akmenyje Marijos pėda.

Prie šio akmens žmonės nuo seno melsdavosi, degdavo žvakes, vesdavosi prie jo sergančius vaikus. Toje vietoje nuo XIX a. buvo laikomos mišios, čionai ateidavo procesijos iš netoliese esančios Kazõkiškių bažnyčios. Pasakojama, kad čia pasimeldę žmonės pagydavo. Ant akmens ir šiais laikais dedamos aukos – laukų žolynai arba iš vaistinių augalų nupinti vainikėliai. Vėliau iš jų verdamos gydomosios arbatos.

Lietuvos geografiniai objektai – tai rieduliai, ežerai ir upės, kalvos ir piliakalniai, miestai ir kaimai. Dažnas iš jų turi savo legendą.

Sudėtos į vieną knygą, jos ypač pravers geografijos mokytojams: pagyvins pamoką, paįvairins mokinių pažintines išvykas.

Padavimai – mūsų protėvių žodinės kultūros palikimas – traukia daugelį: smagu juos prisiminti, kitam papasakoti keliaujant po Lietuvą. Iš jų kai ką nauja, netikėta sužinome ir apie savo gimtąsias apylinkes, gyvenamąją vietą.

knygų klubas

ISBN 5-430-04769-4

